

**Správa o stave používania štátneho jazyka
na území Slovenskej republiky**

OBSAH

Úvod

I. VEREJNÁ SPRÁVA	
Legislatívna úprava a rámcové dokumenty.....	4
Ústredná štátna správa	
1. Úroveň používania štátneho jazyka v činnosti ústredných orgánov štátnej správy	4
2. Tvorba právnych predpisov v orgánoch ústrednej štátnej správy z hľadiska používania slovenského spisovného jazyka	6
3. Závety	8
Miestna štátna správa	
1. Úroveň používania štátneho jazyka v činnosti orgánov miestnej štátnej správy a špecializovaných inštitúcií štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou	8
2. Závety	10
II. OCHRANA SPOTREBITEĽA	
1. Zákonný rámec	11
2. Poznatky získané z kontrolných akcií dozorných orgánov	13
3. Závety	14
III. ŠKOLSTVO	
1. Zákonný rámec	15
2. Mladá generácia a jej jazykové vzdelávanie.....	15
3. Hodnotenie úrovne vyučovania slovenského jazyka na školách v Slovenskej republike na základe zistení Štátnej školskej inšpekcie	16
4. Závety	18
IV. MÉDIÁ	
1. Legislatívna úprava a rámcové dokumenty.....	19
2. Rada pre vysielanie a retransmisiu	20
3. Úroveň používania štátneho jazyka v tlačných a elektronických médiách z pohľadu laickej i odbornej verejnosti.....	21
4. Závety	22
V. TERMINOLÓGIA	
1. Súčasný stav slovenskej terminológie	23
2. Závety	25
VI. Situácia štátneho jazyka na národnostne zmiešanom území	25
VII. Starostlivosť o jazykovú kultúru v činnosti štátnych kultúrnych inštitúcií	26

Podrobnejšie informácie k jednotlivým častiam vlastného materiálu sú uvedené v prílohách 1 až 10.

ÚVOD

Štátnym jazykom na území Slovenskej republiky je slovenský jazyk, ktorý je jazykom štátotvorného slovenského národa. Toto postavenie slovenského jazyka zakotvuje Ústava Slovenskej republiky v článku 6 ods. 1.

Slovenský jazyk sa svojím postavením v úlohe štátneho jazyka odlišuje od všetkých ostatných jazykov používaných v Slovenskej republike. Plní totiž popri dorozumievacej funkcii, ktorá je základnou funkciou každého jazyka, aj ďalšie spoločenské úlohy nevyhnutné pre fungovanie a vnútornú stabilitu každého štátu. Jednou z najdôležitejších funkcií štátneho jazyka je jeho štátnointegratívna funkcia, pretože práve štátny jazyk ako jednotný dorozumievací prostriedok spája a zjednocuje všetkých občanov nášho štátu. Ovládanie štátneho jazyka, na ktoré štát utvára podmienky v školskom systéme, odstraňuje jazykové bariéry medzi občanmi štátu a pomáha im v sociálnej integrácii v rámci daného štátneho útvaru.

Z postavenia slovenského jazyka ako štátneho jazyka Slovenskej republiky vyplýva aj jeho prednostné a povinné používanie vo všetkých základných oblastiach verejného styku garantované zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o štátnom jazyku“).

V záujme toho, aby štátny jazyk mohol plnohodnotne plniť svoju spoločenskú funkciu základného dorozumievacieho prostriedku občanov a prostriedku vnútornej stability štátu, je nevyhnutné, aby štát zabezpečil vhodné podmienky na jeho ochranu a rozvoj. Úlohou vlády Slovenskej republiky je teda prostredníctvom aktívnej jazykovej politiky dbať o upevňovanie postavenia štátneho jazyka v spoločnosti a prijímať opatrenia na zachovanie slovenského jazyka ako významnej súčasti národného kultúrneho dedičstva. Starostlivosťou o štátny jazyk vláda Slovenskej republiky zároveň prispieva k napĺňaniu jedného zo základných cieľov Európskej únie, ktorým je udržanie jazykovej rozmanitosti v rámci európskeho spoločenstva. Slovenská republika spolu s ostatnými členskými štátmi Európskej únie nesie zodpovednosť za zachovanie a rozvoj svojho štátneho jazyka ako integrálnej súčasti spoločného európskeho kultúrneho dedičstva.

Na to, aby vláda Slovenskej republiky mohla prijímať účinné opatrenia na rozvoj a ochranu slovenčiny ako štátneho jazyka, musí byť pravidelne informovaná o stave používania štátneho jazyka v spoločenskej praxi a o praktickom uplatňovaní zákona o štátnom jazyku i ďalších zákonov upravujúcich používanie slovenského jazyka v osobitných oblastiach verejného styku. Túto úlohu plní predkladaná *Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky*.

Správa obsahuje skúsenosti orgánov verejnej správy s používaním slovenského spisovného jazyka pri výkone ich činností, zistenia dozorných orgánov poverených výkonom dohľadu nad používaním štátneho jazyka v danej spoločenskej oblasti, prináša zhodnotenie úrovne používania a ovládania štátneho jazyka vo výchovno-vzdelávacom procese a v masovokomunikačných prostriedkoch. V osobitnej kapitole sa správa zaoberá situáciou v slovenskej terminológii, ktorej súčasný stav si naliehavo vyžaduje podporu zo strany štátnych inštitúcií. Súčasťou správy je desať príloh.

Správa vo svojich jednotlivých častiach poukazuje predovšetkým na všeobecne neuspokojivý stav v používaní štátneho jazyka, ktorý sa prejavuje vo viacerých oblastiach verejného života. Príčiny tohto nepriaznivého stavu treba vidieť v širších spoločenských súvislostiach, pričom tieto príčiny nie sú výsledkom vývinu v niekoľkých posledných rokoch, ale ide o dlhodobý sa uplatňujúci trend. Nepriaznivý stav v používaní štátneho jazyka nie je charakteristický iba pre istú spoločenskú skupinu, vzťahuje sa na celú spoločnosť, a preto treba príčiny tohto stavu hľadať predovšetkým v kríze hodnôt, ktorá v súčasnosti panuje v slovenskej spoločnosti a zreteľne sa ukazuje najmä v období po prevratných spoločenských a politických zmenách u nás po roku 1989, keď sa hľadajú nové účinnejšie spoločenské a politické riešenia, nové cesty spoločenského rozvoja. Táto kríza sa prejavuje v celkovom odklone slovenskej spoločnosti a najmä jej mienkotvornej časti od tradičných hodnôt, ktoré boli slovenskému národu vlastné po stáročia, v odklone od aktívnej a všestrannej podpory národnej kultúry, od aktívne prejavovaného vlastenectva a v nechote angažovať sa za veci národa a národnej kultúry.

Pri používaní slovenského jazyka, ktorý je základnou a neoddeliteľnou súčasťou našej kultúry, sa často zabúda na to, že kultúra je vždy výsledkom cieľavedomého ľudského úsilia o zdokonaľovanie seba a svojho okolia a o dosahovanie vyššej duchovnej aj hmotnej kvality. Jazyk bol a stále zostáva závažným nástrojom národnej kultúry. Tak ako iné fenomény s výraznou kultúrnou funkciou v spoločnosti, treba aj jazyk neprestajne pestovať, kultivovať, podporovať jeho stabilitu i plynulý a prirodzený vývin a jeho vedecký výskum.

Na odstránenie negatívnych javov uvedených v tejto správe bude potrebné zapojiť do aktívnej práce všetky relevantné kultúrne, vzdelávacie, riadiace, organizačné, poradné, kontrolné a ďalšie ustanovizne a orgány, iniciovať myšlienku celoživotného jazykového vzdelávania ako pevnej súčasti ďalšieho rozvoja informatizovanej spoločnosti a vyvinúť cieľavedomé úsilie na zabezpečenie uplatňovania ustanovení zákona o štátnom jazyku v praxi a dôsledne kontrolovať ich dodržiavanie. Len tak sa vyhliadky na nápravu negatívnych javov v používaní štátneho jazyka môžu opierať o reálne dosiahnuteľné ciele a účinné praktické kroky.

VEREJNÁ SPRÁVA

Legislatívna úprava a rámcové dokumenty

Povinnosť používať štátny jazyk v činnosti orgánov verejnej správy, ako aj povinnosť zamestnancov týchto orgánov ovládať slovenský spisovný jazyk vyplýva z § 3 ods. 1 v spojení s § 11 zákona o štátnom jazyku:

§ 3 ods. 1: *Štátne orgány, orgány územnej samosprávy, iné orgány verejnej správy, nimi zriadené právnické osoby a právnické osoby zriadené zákonom používajú v úradnom styku štátny jazyk a ich zamestnanci, štátni zamestnanci, príslušníci obecnej polície, príslušníci ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „ozbrojené sily“), ozbrojených bezpečnostných zborov, iných ozbrojených zborov a Hasičského a záchranného zboru sú povinní ovládať a v úradnom styku používať štátny jazyk;*

§ 11: *Štátnym jazykom sa na účely § 3 až 8 rozumie slovenský jazyk v kodifikovanej podobe podľa § 2 ods. 2;*

Ovládanie štátneho jazyka je aj jedným z predpokladov prijatia do štátnej služby zakotveným napríklad v zákone č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, v zákone č. 200/1998 Z. z. o štátnej službe colníkov a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonov v znení neskorších predpisov, v zákone č. 315/2001 Z. z. o Hasičskom a záchrannom zbore v znení neskorších predpisov, v zákone č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Problematika starostlivosti o štátny jazyk je rozpracovaná v dvoch vládných dokumentoch, a to v *Koncepcii starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky* schválenej uznesením vlády Slovenskej republiky č. 131/2001 a v *Opatreniach v oblasti štátneho jazyka* schválených uznesením vlády Slovenskej republiky č. 942/2007. Z obidvoch dokumentov vyplývajú pre orgány verejnej správy úlohy týkajúce sa zvyšovania jazykovej kultúry v rámci príslušnej rezortnej pôsobnosti.

Ústredná štátna správa

1. Úroveň používania štátneho jazyka v činnosti ústredných orgánov štátnej správy

Úroveň jazykovej kultúry v činnosti štátnej správy vo veľkej miere závisí od prístupu vedúcich zamestnancov jednotlivých služobných úradov k starostlivosti o jazykovú stránku písomných dokumentov a o rozvíjanie jazykových zručností štátnych zamestnancov a zamestnancov pri výkone prác vo verejnom záujme zúčastňujúcich sa na tvorbe písomných materiálov.

V správe o plnení *Koncepcie starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky* predloženej na rokovanie vlády koncom roku 2006 sa konštatuje všeobecný nezaujem o oblasť jazykovej kultúry v ústredných orgánoch štátnej správy, čo sa nepriaznivo prejavilo v celkovom poklese jazykovej úrovne: „Zo strany vedúcich zamestnancov ústredných orgánov štátnej správy pretrvával (v sledovanom období) ľahostajný postoj k tejto problematike a plnenie koncepcie vo väčšine rezortov bolo len formálnou záležitosťou. Sústavný dlhodobý nezaujem o otázky súvisiace so starostlivosťou o štátny jazyk sa odzrkadlil v nízkej jazykovej úrovni úradných záznamov a v opakovanom výskyte jazykových chýb v legislatívnych textoch a v iných dôležitých dokumentoch. V dôsledku nedostatočnej inštitucionálnej starostlivosti o národný jazyk sa takmer vo všetkých oblastiach verejného života prejavuje kritická situácia v uplatňovaní noriem spisovného jazyka... Treba utvoriť také podmienky, aby sa eliminovali neúmerne časté porušovania spisovnej normy v písomných a ústnych jazykových prejavoch v rámci oficiálnej komunikácie. Zvýšenie celkovej kultúry jazykového vyjadrovania vo významných dokumentoch a materiáloch by malo byť jednou z prioritných úloh pri starostlivosti o štátny jazyk v jednotlivých rezortoch.“

Pozitívny vývoj v tejto oblasti sa prejavil po schválení *Opatrení v oblasti štátneho jazyka* v roku 2007. V uznesení vlády k tomuto materiálu sa zaviazali všetky ústredné orgány štátnej správy prijať v priebehu každého a každoročne o týchto opatreniach informovať Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo kultúry“). Po analýze rezortných správ z rokov 2008 až 2010, ktorú vypracovalo ministerstvo kultúry, sa ukázalo, že hlavnými aktivitami pri plnení *Opatrení v oblasti štátneho jazyka* bolo organizovanie vzdelávacích školení a seminárov formou prednášok alebo formou modulového systému vzdelávania a e-learningovej formy vzdelávania v oblasti slovenského jazyka. Viaceré z orgánov štátnej správy si vytvárali vlastné pomocné materiály (napríklad v roku 2008 Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky vytvorilo s odbornou podporou Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied (JULŠ SAV) usmernenie *Ako písať v texte názvy firiem*). Medzi najčastejšie doplnkové aktivity, ktoré súvisia s plnením *Opatrení v oblasti štátneho jazyka*, patrilo oboznamovanie zamestnancov s možnosťami, ktorými môžu zvýšiť svoje vedomosti o správnom používaní

slovenského jazyka. Išlo o zabezpečenie prístupu zamestnancov k základným kodifikačným príručkám slovenského jazyka a k rôznym jazykovým príručkám, sprístupnenie a používanie jazykového okienka, nainštalovanie elektronických korektorov do osobných počítačov. Viaceré úrady pristúpili k zakomponovaniu odborných písomných testov zo slovenského jazyka do výberov a výberových konaní organizovaných úradom na výber nových zamestnancov a na obsadzovanie vedúcich pozícií a k práci na ustáľovaní odbornej rezortnej terminológie. Ďalšími činnosťami smerujúcimi k zlepšeniu stavu používania štátneho jazyka bol deklarovaný aktívny prístup ku kontrole jazykovej správnosti materiálov vznikajúcich na pôde jednotlivých rezortov, používanie Lexikónu slovenského jazyka SLEX 99, dodržiavanie Slovenskej technickej normy č. 01 6910 – Pravidlá písania a úpravy písomností (ďalej len „STN o úprave písomností“), úprava jazykovej správnosti textov v rámci medzirezortného pripomienkového konania a pod.

Prehľad najčastejších aktivít vykonávaných v rokoch 2008 – 2010 orgánmi ústrednej štátnej správy v rámci plnenia úlohy B.3 z uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 942/2007 k *Opatreniam v oblasti štátneho jazyka* sa nachádza v **prílohe č. 1**. Okrem správ, v ktorých sa uvádzali konkrétne aktivity, boli z niektorých rezortov doručené ministerstvu kultúry len všeobecné a formálne tvrdenia, že *Opatrenia v oblasti štátneho jazyka* sa priebežne plnia. Grafické zobrazenie počtu a pomeru konkrétnych aktivít v porovnaní s formálnymi informáciami, ktoré zaslali jednotlivé rezorty, obsahuje **príloha č. 2**.

V sledovanom období (2008 – 2010) pripravilo ministerstvo kultúry vzorové testy na overovanie úrovne ovládania štátneho jazyka pre uchádzačov na štátnozamestnanecké miesta a na vyžiadanie ich poskytuje ostatným ústredným orgánom štátnej správy. Ministerstvo kultúry sa zúčastňovalo aj na tvorbe novej verzie počítačového programu – modulu jazykového korektora pre textové editory systémov firmy Microsoft. Na svojej internetovej stránke uverejňuje v kapitole Jazykové okienko popri metodických materiáloch aj informácie z oblasti jazykovej kultúry, kde poskytuje vysvetlenia a príklady správneho a nesprávneho použitia slov a slovných spojení z hľadiska spisovnej normy slovenského jazyka. V elektronickej podobe sú tu sprístupnené aj dve základné kodifikačné príručky – *Krátky slovník slovenského jazyka* (2003) a *Pravidlá slovenského pravopisu* (2000). Odbor štátneho jazyka ministerstva kultúry zabezpečuje pre ostatné orgány štátnej správy na požiadanie operatívne poradenstvo v otázkach používania štátneho jazyka.

Ďalšie súhrnné informácie o stave používania štátneho jazyka v činnosti ústredných orgánov štátnej správy a o úrovni starostlivosti o jazykovú kultúru v týchto orgánoch získalo ministerstvo kultúry z hodnotiacich správ vypracovaných jednotlivými služobnými úradmi koncom roka 2011. Správy rezortov boli spracované na základe dotazníka (**príloha č. 3**) zostaveného a zaslaného ministerstvom kultúry v druhej polovici roku 2011. Vo svojich písomných vyjadreniach sa rezorty venujú hodnoteniu stavu používania štátneho jazyka najmä za obdobie predchádzajúceho kalendárneho roka (2011). Na príprave podkladov sa zúčastnilo 21 služobných úradov, t. j. všetky ústredné orgány štátnej správy okrem Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky, ktoré v roku 2011 ako jediné neposlalo podklady do tejto správy.

Ako vyplynulo z písomných materiálov zaslaných na ministerstvo kultúry, väčšina rezortov si v súčasnosti uvedomuje dôležitosť zabezpečenia dobrej jazykovej úrovne úradných písomností, čo sa prejavuje v aktívnejšom prístupe k tejto problematike. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím možno konštatovať, že starostlivosti o jazykovú kultúru sa vo väčšine ústredných orgánov štátnej správy venuje zvýšená pozornosť, čo má priaznivý vplyv na formálnu stránku úradnej komunikácie. Väčšina oslovených úradov sa zhodla na tom, že používanie slovenského spisovného jazyka v činnosti služobného úradu dosahuje vo všeobecnosti uspokojivú štandardnú úroveň, aj keď v niektorých oblastiach naďalej pretrvávajú problémy, ktorých riešenie si vyžaduje prijatie účinnejších opatrení. Niektoré najčastejšie uvádzané aktivity ústredných orgánov štátnej správy zamerané na zvyšovanie jazykovej úrovne sa uvádzajú v **prílohe č. 10 v prvej časti**.

Pretrvávajúce jazykové nedostatky a ich príčiny:

Ako vyplýva z hodnotiacich správ rezortov, jazykovú úroveň oficiálnych dokumentov znižuje najmä:

- nadmerný výskyt anglicizmov,
- používanie bohemizmov a iných nespisovných výrazov,
- nesprávne používanie veľkých písmen,
- chybné používanie interpunkčných znamienok,
- štylistická ťažkopádnosť,
- používanie nespisovných právnych pojmov zaužívaných v starších (ale aj novších) právnych predpisoch, ktoré sa pri citovaní týchto predpisov dostávajú do ďalších písomných dokumentov.

Príčinou opakovaného výskytu jazykových nedostatkov v úradnej komunikácii je podľa vyjadrenia rezortov najmä:

1. slabá úroveň ovládania slovenskej spisovnej normy (slovenského pravopisu) u nových zamestnancov (tento stav svedčí o znižujúcej sa kvalite školskej prípravy absolventov stredných a vysokých škôl),
2. častá výmena zamestnancov (s príchodom nových zamestnancov sa často objavujú tzv. staronové chyby),

3. nedostatočné kladenie dôrazu na jazykovú stránku (v rámci schvaľovacieho procesu, najmä pri podpisovaní listov vedúcimi zamestnancami, sa jazykové nedostatky často prehliadajú),
4. krátkosť času na prípravu niektorých dôležitých materiálov,
5. nedostatočná ponuka školení z oblasti jazykovej kultúry pre zamestnancov štátnej správy,
6. chýbajúce terminologické komisie, ktoré by sa zaoberali príslušnou rezortnou terminológiou.

Vplyv európskych právnych noriem na jazykovú stránku vnútroštátnych právnych predpisov:

Väčšina rezortov zhodne potvrdila pretrvávajúce problémy v oblasti tvorby právnych predpisov, a to predovšetkým v súvislosti s implementáciou európskych právnych noriem.

Často sa stáva, že v oficiálnych prekladoch európskych noriem (v smerniciach, nariadeniach) sú jednotlivé termíny, ktoré sa v nich používajú, odlišné od už zadefinovaných termínov v slovenskom právnom poriadku, ktoré vyjadrujú zhodný obsah. V praxi s tým nastávajú problémy.

Keďže jazyková stránka vnútroštátnych právnych predpisov musí v zásade reagovať na oficiálne preklady, dochádza niekedy k nie celkom odôvodnenému vnášaniu nových prvkov do jazyka. Termíny, ktoré nezodpovedajú ustáleným a zaužívaným slovenským termínom, sa nájdu často aj v nariadeniach, ktorých preklad je záväzný, no ich znenie sa nepreberá do vnútroštátneho poriadku iným predpisom, pretože nariadenia majú priamy účinok (stávajú sa priamo prameňom vnútroštátneho práva). Problém nastáva aj pri preberaní európskych smerníc, keďže do slovenských zákonov, ktoré ich ustanovenia transponujú, sa musia preberať termíny v znení stanovenom úradným prekladom.

Často dochádza aj k tomu, že ten istý odborný, resp. legislatívny pojem je v slovenskom znení vo viacerých prekladaných legislatívnych predpisoch preložený rôznymi výrazmi, čo spôsobuje problémy pri implementácii európskej legislatívy v praxi a negatívne ovplyvňuje jednotnosť a presnosť slovenskej odbornej terminológie. Pri preberaní právnych noriem sa veľakrát v dôsledku nepresného prekladu preberá nenáležitá štruktúra vety (doslovný preklad z anglického jazyka, pričom v slovenskom jazyku je iné zloženie a poradie slov), čím sa konečný preklad stáva nepresný a často nezrozumiteľný.

Nie všetci prekladatelia do slovenského jazyka, ktorí pôsobia v inštitúciách Európskej únie, ovládajú dostatočne odbornú terminológiu jednotlivých rezortov a veľmi dôsledne sa pridrižujú textov či už predchádzajúcich alebo súvisiacich právnych úprav, ktorých preklady vznikli pred vstupom Slovenska do Európskej únie a neprešli dôslednou korektúrou. Navyše strategické a právne texty Európskej komisie sa nepredkladajú na korektúru do pracovnej skupiny právnikov a lingvistov a ich preklad do slovenského jazyka zväčša nedosahuje kvalitu prekladu do jazykov iných krajín V4. Zo slovenského textu týchto dokumentov je zjavné, že prekladateľ vychádzal z niektorého z troch pracovných jazykov Európskej komisie (angličtina, nemčina, francúzština), ale neoveril si svoj preklad napríklad jeho konfrontáciou s druhým alebo aj tretím referenčným jazykom.

2. Tvorba právnych predpisov v orgánoch ústrednej štátnej správy z hľadiska používania slovenského spisovného jazyka

V § 3 ods. 2 písm. a) zákona o štátnom jazyku sa okrem iného uvádza, že v štátnom jazyku sa vydávajú zákony, nariadenia vlády a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy vrátane predpisov orgánov územnej samosprávy, pričom podľa § 11 citovaného zákona štátnym jazykom sa na účely § 3 rozumie slovenský jazyk v kodifikovanej podobe. Kodifikovaná podoba slovenského jazyka ako štátneho jazyka je slovenský spisovný jazyk, teda spisovná slovenčina. Z toho vyplýva, že v akomkoľvek zákone, vyhláske, nariadení vlády či inom legislatívnom texte, ktoré vydávajú štátne orgány, musí sa rešpektovať kodifikovaná podoba slovenského jazyka, t. j. spisovná slovenčina, a musia sa rešpektovať pravopisné pravidlá platné v spisovnej slovenčine.

Na podporu splnenia naznačeného cieľa Národná rada Slovenskej republiky podľa § 69 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o rokovacom poriadku“) vydala *Legislatívne pravidlá tvorby zákonov č. 19/1997 Z. z.* (ďalej len „legislatívne pravidlá“), ktoré 18. decembra 1996 schválila Národná rada Slovenskej republiky svojím uznesením č. 519. V čl. 4 *Základné požiadavky kladené na zákon* v ods. 2 sa predpisuje, že: „Zákon musí byť terminologicky presný a jednotný. Možno v ňom používať len správne a v právnom poriadku ustálené pojmy a správnu právnu terminológiu. Ak niet vhodného pojmu alebo termínu, možno na jeho utvorenie použiť iné slovo alebo slovné spojenie, ktoré vyhovuje z významovej stránky. Nový pojem treba v zákone právne vymedziť.“ Podľa čl. 4 ods. 3: „V zákone sa musí dbať na jazykovú správnosť, štylistickú primeranosť a všeobecnú zrozumiteľnosť textu. Nemožno používať slová alebo slovné spojenia, ktoré nezodpovedajú kodifikovanej podobe štátneho jazyka. ... Cudzie slová možno použiť len výnimočne, ak sú už súčasťou používanej právnej terminológie, ak sa bežne používajú v upravovanom odvetví a ak ich nemožno nahradiť vhodným rovnocenným slovenským termínom. V záujme jazykovej správnosti má ten, kto pripravuje návrh zákona, vyžiadať si k nemu z tohto hľadiska vyjadrenie odborných slovakistických jazykovedných pracovísk, najmä Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied.“ Povinnosť zabezpečiť *zrozumiteľnosť* zákonov vyplýva aj priamo zo zákona o rokovacom poriadku: „Znenie návrhu zákona musí byť zrozumiteľné a musí byť

z neho zrejmé, čo sa má zákonom dosiahnuť.“ (§ 68 ods. 2). Rovnaká požiadavka na jazykovú správnosť pripravovaných legislatívnych textov je zakotvená aj v čl. 6 *Legislatívnych pravidiel vlády* (ďalej len „legislatívne pravidlá“) schválených uznesením vlády SR č. 352 z 25. mája 2010.

Legislatívne pravidlá teda osobitne zdôrazňujú, že „v zákone sa musí dbať na jazykovú správnosť, štylistickú primeranosť a všeobecnú zrozumiteľnosť textu“. Z tohto hľadiska treba konštatovať, že nie všetci tvorcovia legislatívnych textov v dostatočnej miere dbajú na jazykovú správnosť, štylistickú primeranosť a všeobecnú zrozumiteľnosť textu. Takéto konštatovanie vychádza z poznatkov získaných na základe dlhoročných skúseností pri posudzovaní jazykovej stránky legislatívnych textov predkladaných na pripomienkové konanie a z rozboru takmer tridsiatich legislatívnych textov z desiatich rezortov predložených do pripomienkového konania v roku 2011.

V legislatívnych textoch predkladaných na verejné (medzirezortné) pripomienkové konanie sa niekedy môžeme stretnúť s nerešpektovaním štylového a štylistického rozvrstvenia slovnéj zásoby slovenčiny na spisovné štylisticky neutrálne slová, ktoré majú svoje miesto v legislatívnych textoch, na spisovné štylisticky príznakové slová, ktoré v prevažnej miere nepatria do legislatívnych textov, a na nespisovné slová, medzi ktoré patria aj slangové a subštandardné slová, ktoré do legislatívnych textov nepatria. O štylistickej hodnote mnohých lexikálnych prostriedkov sa možno poučiť napríklad v Krátkom slovníku slovenského jazyka, ktorý je vyhlásený za jednu zo základných kodifikačných príručiek. V legislatívnych textoch možno teda používať spisovné štylisticky neutrálne lexikálne prostriedky a odborné termíny, prípadne aj spisovné štylisticky príznakové prostriedky s príznakom knižnosti. V nijakom prípade však v legislatívnych textoch nemajú miesto nespisovné prostriedky, ktoré sa našli v niektorých sledovaných textoch. Príklady sú uvedené v **prílohe č. 4 v bode 1.**

Nezriedka sa možno stretnúť aj s nevhodným výberom lexikálnych prostriedkov, to značí, že sa použije síce spisovné slovo, ale v inom význame, ako by z hľadiska obsahu výpovede bolo vhodné. Príklady sú uvedené v **prílohe č. 4 v bode 2.**

V legislatívnych pravidlách sa ďalej uvádza, že cudzie slová možno použiť len výnimočne, ak sú už súčasťou zaužívanej právnej terminológie, ak sa bežne používajú v upravovanom odvetví a ak ich nemožno nahradiť vhodným rovnocenným slovenským termínom. Z tohto hľadiska nie je vhodné v legislatívnych textoch používať napríklad výraz *zásada non refoulement* namiesto domáceho výrazu **zásada nenavrátania**, či používať anglické výrazy typu *need to know* a pod. Tvorcovia či prekladatelia legislatívnych textov (medzinárodných dohôd) vždy by sa mali usilovať používať domáce výrazy alebo všeobecne známe a zrozumiteľné výrazy, a ak taký výraz zatiaľ nie je, mali by sa usilovať v spolupráci s odborníkmi hľadať vhodný domáci ekvivalent. Pri tvorbe nových pomenovaní možno postupovať trojakým spôsobom: 1. utvoriť nové pomenovanie z domácich zdrojov, 2. doslova preložiť jazykový prostriedok, 3. prevziať jazykový prostriedok z iného jazyka, v takom prípade ho však treba prispôbiť nášmu výslovnostnému, pravopisnému a gramatickému systému. Uvedená tretia možnosť by sa mala uplatňovať iba vo výnimočných prípadoch. V tejto súvislosti je vhodné pripomenúť, ako sa pristupuje k tejto problematike v iných jazykoch a v terminologickej práci, ktorej sa venuje aj Medzinárodná organizácia pre normalizáciu (ISO – International Standardization Organization). ISO vypracovala normu o terminologickej práci, ktorá už vyšla aj v slovenskom preklade a v ktorej sa okrem iného konštatuje, že hoci výpožičky z iných jazykov sú akceptovanou formou tvorby termínov, uprednostňujú sa výrazy národného jazyka pred priamymi výpožičkami a že termín má vyhovovať morfológickým, morfológicko-syntaktickým a fonologickým formám príslušného jazyka (porov. STN ISO 704 Terminologická práca).

V rozoberaných legislatívnych textoch sa pomerne často niektoré predložky používajú nie v súlade s platnou kodifikáciou. Napríklad základná príčinná predložka *pre* sa používa namiesto predložky **na** v cieľovom, resp. účelovom význame (príklady sú uvedené **v prílohe č. 4 v bode 3**) a nevhodne sa používa aj predložka *k* v slovnom spojení typu *k rukám správcu* namiesto predložky **do**, **do rúk správcu**. Tu možno spomenúť aj často používanú nenáležitú väzbu slovesa *závisieť* s predložkou *na* typu *závisieť na ochote*, namiesto náležitej väzby s predložkou **od**, **závisieť od ochoty**.

Ďalším problémom pri tvorbe legislatívnych textov je nadmerné používanie pasívnych konštrukcií s trpným prídastím a pasívnych konštrukcií s trpným prídastím, v ktorých sa navyše činiteľ deja vyjadruje inštrumentálom, namiesto aktívnych konštrukcií, v ktorých sa činiteľ deja vyjadruje nominatívom, alebo konštrukcií so zvratným slovesom. Používanie takýchto formulácií narúša zrozumiteľnosť právneho textu, ktorá je jednou zo základných požiadaviek kladených na zákon. Príklady sú uvedené v **prílohe č. 4 v bode 4.**

V legislatívnych pravidlách sa zdôrazňuje aj štylistická primeranosť legislatívneho textu. Z tohto hľadiska nie sú vyhovujúce formulácie so slovesom *dôjsť* (*k niečomu*) typu *ak došlo k zmene samosudcu*, namiesto ktorých je primerané siahnuť za formuláciami s plnovýznamovým slovesom v aktívnom tvare typu **ak sa zmenil samosudca**. Ďalší príklad: *ak dôjde k zrušeniu napadnutého rozhodnutia*, vhodné riešenie: **ak sa zruší napadnuté rozhodnutie**. V nasledujúcom príklade je navyše činiteľ deja vyjadrený inštrumentálom: *ak nedôjde k predneseniu obžaloby prokurátorom*, vhodné riešenie: **ak prokurátor neprednesie obžalobu**.

Pri vyjadrovaní časovej okolnosti sa v poslednom období rozšírilo uvádzanie prostredníctvom inštrumentálu typu *smernica nadobudne účinnosť dvadsiatym dňom po jej uverejnení*, namiesto primeranej formulácie s časovou okolnosťou vyjadrenou v akuzatíve, teda **smernica nadobudne účinnosť dvadsiaty deň po jej uverejnení**. Iný spôsob vyjadrenia časovej okolnosti je s predložkou **od** (*odo*), ako je to vo vete **plná moc zaniká odo dňa právoplatnosti**

rozhodnutia, ktorým sa skončilo konanie, na ktoré bola plná moc udelená, namiesto pôvodnej formulácie použitej v pripomienkovanom legislatívnom texte *plnomocenstvo zaniká dňom právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bolo skončené konanie, na ktoré bolo udelené.*

Osobitným problémom je nerešpektovanie platných pravidiel týkajúcich sa písania čiarky. Často sa zabúda na to, že vložená vedľajšia veta musí byť od nadradenej vety oddelená čiarkou nielen na jej začiatku, ale aj na jej konci. Príklady sú uvedené v **prílohe č. 4 v bode 5.**

Na záver možno konštatovať, že legislatívne texty predkladané do pripomienkového konania majú z hľadiska rešpektovania požiadaviek obsiahnutých v zákone o štátnom jazyku a v legislatívnych pravidlách, ale aj z hľadiska rešpektovania požiadaviek jazykovej kultúry rozličnú úroveň. Niektoré texty spĺňajú aj najprísnejšie kritériá, no pri niektorých textoch pred ich odovzdaním do pripomienkového konania by sa mala venovať väčšia pozornosť aj ich jazykovej stránke. Bolo by vhodné pre pracovníkov jednotlivých rezortov pripravujúcich legislatívne texty organizovať školenia, na ktorých by si obnovovali vedomosti zo slovenského jazyka, zo slovenskej gramatiky a slovenského pravopisu, ale aj z tvorby odborných termínov a tvorby legislatívnych textov.

3. Závěry

Na základe poznatkov, ktoré získalo ministerstvo kultúry v rokoch 2008 až 2011 z jednotlivých rezortov, možno konštatovať, že v orgánoch ústrednej štátnej správy sa priaznivo prejavilo schválenie vládneho dokumentu z roku 2007, ktoré podnietilo zvýšenie aktivít týchto orgánov v starostlivosti o jazykovú úroveň písomnej a ústnej komunikácie prebiehajúcej v ich úradnej činnosti. Väčšina orgánov sa však zhoduje v tom, že doterajšie aktivity nie sú dostatočné na odstránenie všetkých pretrvávajúcich problémov v oblasti používania štátneho jazyka v štátnej správe a upozorňujú na potrebu komplexnejšieho a účinnejšieho zabezpečenia inštitucionálnej starostlivosti v tejto oblasti. Podľa vyjadrenia rezortov by k zlepšeniu jazykovej úrovne v úradnej činnosti mohlo prispieť:

- zavedenie systematických a pravidelných školení z oblasti jazykovej kultúry na všetkých ústredných orgánoch štátnej správy,
- zavedenie špeciálnych školení pre legislatívnych pracovníkov zameraných na jazykovú úroveň legislatívnych textov a na odbornú (právnickú) terminológiu,
- zavedenie povinných školení z oblasti jazykovej kultúry pre nových zamestnancov v rámci prebiehajúcich adaptačných školení na všetkých služobných úradoch,
- sprísnenie kontroly jazykovej úrovne písomností zo strany vedúcich zamestnancov, ktorí písomné materiály schvaľujú a podpisujú,
- zriadenie centrálného špecializovaného pracoviska na ministerstve kultúry alebo na Úrade vlády SR, ktoré bude posudzovať jazykovú stránku návrhov všeobecne záväzných právnych predpisov už v začiatkovej fáze ich prípravy (pred zaslaním na medzirezortné pripomienkové konanie),
- zavedenie overovania úrovne ovládania spisovného slovenského jazyka písomnou aj ústnou formou v rámci výberov a výberových konaní na štátnozamestnanecké miesta,
- zriadenie rezortných terminologických komisií na tých úradoch, kde ešte takéto komisie nepracujú,
- sprehľadnenie internetovej stránky ministerstva kultúry tak, aby sa zjednodušil prístup k elektronickým kodifikačným príručkám a k Jazykovému okienku.

Miestna štátna správa

1. Úroveň používania štátneho jazyka v činnosti orgánov miestnej štátnej správy a špecializovaných inštitúcií štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou

Ministerstvo kultúry pri vypracúvaní tejto časti správy vychádzalo z podkladov, ktoré mu na požiadanie zaslali jednotlivé orgány miestnej štátnej správy (OMŠS) a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou. Údaje uvedené v podkladoch sa vzťahujú na obdobie do 31. decembra 2011. Na získanie uceleného a čo najobjektívnejšieho obrazu o stave používania štátneho jazyka v činnosti OMŠS a špecializovaných inštitúcií štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou zostavilo ministerstvo kultúry dotazník s 12 okruhmi otázok. Dotazníky zasielané OMŠS sídliacim v obciach, na ktoré sa vzťahuje zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o jazykoch menšín“), boli doplnené o otázku, akým spôsobom sa zabezpečuje súbežné uplatňovanie zákona o štátnom jazyku a zákona o jazykoch menšín. Konkrétne otázky, na ktoré odpovedali OMŠS a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou, sú uvedené v **prílohe č. 3.**

Vyplnené dotazníky zaslali tieto OMŠS a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou: za rezort vnútra – 50 obvodných úradov, 8 krajských a 51 okresných riaditeľstiev Hasičského a záchranného zboru; za rezort financií – Správa finančnej kontroly Košice, Správa finančnej kontroly Zvolen, Colné riaditeľstvo

SR, 9 colných úradov, Colný kriminálny úrad SR a 99 daňových úradov; za rezort životného prostredia – 8 krajských a 38 obvodných úradov životného prostredia; za rezort školstva – 8 krajských školských úradov; za rezort práce, sociálnych vecí a rodiny – Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Národný inšpektorát práce, 8 krajských inšpektorátov práce a 46 úradov práce, sociálnych vecí a rodiny; za rezort kultúry – Pamiatkový úrad SR a 8 krajských pamiatkových úradov; za rezort hospodárstva – Hlavný bankový úrad, 5 obvodných bankových úradov, Štátna energetická inšpekcia a 8 krajských inšpektorátov ŠEI; za rezort pôdohospodárstva – 8 krajských a 44 obvodných pozemkových úradov, 8 krajských a 40 obvodných lesných úradov; za rezort dopravy – 8 krajských stavebných úradov, 8 krajských a 40 obvodných úradov pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie; za rezort obrany – 8 územných vojenských správ. Spolu 519 OMŠS a špecializovaných inštitúcií štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou.

Viacere OMŠS a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou alebo príslušný ústredný orgán štátnej správy pripojili k dotazníkom aj súhrnnú informáciu, v ktorej vyjadrili svoje hodnotiace stanovisko týkajúce sa celkovej úrovne používania štátneho jazyka v podmienkach daného úradu, resp. viacerých úradov s rovnakou pôsobnosťou. Takúto správu ministerstvu kultúry zaslali: za rezort financií – Daňové riaditeľstvo SR, Colné riaditeľstvo SR, Správa finančnej kontroly Zvolen, Správa finančnej kontroly Košice; Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky za všetky obvodné úrady; za rezort životného prostredia – krajské úrady životného prostredia v Prešove (osobitne poslali správu obvodné úrady životného prostredia v Bardejove, Kežmarku, Humennom, Starej Ľubovni, Poprade a vo Vranove nad Topľou), Trnave, Trenčíne a v Košiciach; za rezort školstva – krajské školské úrady; za rezort hospodárstva – Hlavný bankový úrad SR a obvodné bankové úrady; Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky za krajské stavebné úrady a za krajské a obvodné úrady pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie; za rezort pôdohospodárstva – krajské lesné úrady v Košiciach (osobitne poslali správu OLÚ Rožňava a OLÚ Michalovce), Banskej Bystrici, Nitre, Trenčíne, Trnave a v Prešove.

Po vyhodnotení dotazníkov a priložených písomných informácií vyplynuli z poskytnutých údajov tieto skutočnosti:

Pracovníci miestnej štátnej správy sa v prevažnej väčšine zatiaľ nezúčastnili na školeniach, seminároch, príp. iných vzdelávacích aktivitách zameraných na slovenský jazyk a jeho správne používanie v úradnej komunikácii. Pomerne nízky počet úradov uviedol, že sa na jazykových školeniach zúčastňujú len príležitostne. Ako to zdôvodnili vo svojich správach vedúci pracovníci jednotlivých úradov, hlavnou príčinou toho, že úrady nezabezpečujú jazykové školenia zamerané na správne používanie slovenského jazyka v úradnej komunikácii, je nedostatok financií na organizovanie takýchto aktivít. Na druhej strane potreba vzdelávania v jazykovej oblasti prikladajú dôležitosť takmer všetky oslovené OMŠS a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré v dotazníkoch uviedli, že o takéto aktivity majú záujem a väčšina zamestnancov by školenia z oblasti jazykovej kultúry privítala. Úrady, ktoré svojim pracovníkom zabezpečili jazykové školenia, konštatovali, že jazykové vzdelávanie výrazne prispelo k zlepšeniu používania štátneho jazyka a k zvýšeniu úrovne jazykovej kultúry písomných materiálov. Takto to vo svojej súhrnnej informácii vyhodnotila napríklad Správa finančnej kontroly Košice, kde po absolvovaní jazykových školení stúpol záujem pracovníkov o správne používanie štátneho jazyka, čo sa prejavilo aj častejším využívaním elektronických kodifikačných príručiek slovenského jazyka. Na tomto mieste treba spomenúť aj činnosť Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky, ktoré od roku 2006 pravidelne organizuje vzdelávacie aktivity v oblasti správneho používania slovenského jazyka v úradnej komunikácii a na svojom intranete zabezpečilo jazykové okienko obsahujúce riešenia aktuálnych otázok v jazykovej oblasti.

Ukazuje sa, že nie je dostatočne zabezpečené ani vzdelávanie v oblasti formálnej úpravy úradných dokumentov v súlade so STN o úprave písomností. Len menej ako polovica úradov v dotazníkoch odpovedala, že pre nových zamestnancov takéto školenia zabezpečujú. Niekoľko úradov však vydalo služobný predpis alebo metodický pokyn o úprave písomností vychádzajúci z tejto normy. Na druhej strane niektoré z úradov, ktoré takéto školenia zatiaľ nezabezpečili, v súhrnnej správe konštatovali, že je potrebné ich organizovať a v budúcnosti sa ich pokúsia zabezpečiť, aby písomnosti vznikajúce v ich činnosti boli v súlade s predmetnou normou. V tejto súvislosti navrhujú, aby spolu so školením o pravidlách a úprave písomných dokumentov boli zabezpečené aj jazykové školenia.

V otázke používania posledných vydaní kodifikačných príručiek slovenského jazyka – Pravidiel slovenského pravopisu z roku 2000, Krátkeho slovníka slovenského jazyka z roku 2003 a Pravidiel slovenskej výslovnosti z roku 2009 – sa len malý počet úradov vyjadril, že ich má k dispozícii v tlačenej podobe, preto využívajú internetové stránky JÚĽŠ SAV a ministerstva kultúry, kde sa Pravidlá slovenského pravopisu a Krátky slovník slovenského jazyka nachádzajú v elektronickej forme. Istý počet úradov využíva aj metodické usmernenia z oblasti jazykovej kultúry zverejnené na stránke ministerstva kultúry. Väčšina úradov však o tejto možnosti nevedela. Ak sú na niektorých úradoch k dispozícii aj knižné vydania základných kodifikačných príručiek, ide väčšinou o ich staršie vydania, pretože na zakúpenie aktuálnych vydaní nie sú finančné prostriedky.

Pri prijímaní nových zamestnancov sa písomné overovanie úrovne ovládania slovenského spisovného jazyka formou odborného písomného testu neuskutočňuje ani na jednom z oslovených úradov, a to ani v prípade výberov a výberových konaní na štátnozamestnanecké miesta.

Na otázku o kontrole jazykovej úrovne písomných materiálov zverejňovaných na internetových stránkach asi dve tretiny úradov v odpovediach uviedli, že nemajú na túto činnosť osobitne určeného pracovníka. Jazykovú korektúru tlačенých písomných informácií, ktoré úrady poskytujú verejnosti, väčšinou zabezpečujú sami zamestnanci, ktorí tieto materiály pripravili. Za konečnú podobu písomností vrátane ich jazykovej úrovne sú zodpovední vedúci pracovníci, ktorí ich schvaľujú. Veľmi často sa zamestnanci úradov spoliehajú predovšetkým na softvér s automatickou kontrolou pravopisu zabudovaný v počítači.

V odpovedi na otázku, aké konkrétne opatrenia prijali OMŠS na zabezpečenie dobrej jazykovej úrovne písomných dokumentov vznikajúcich v ich činnosti, asi polovica z nich konštatovala, že neprijali nijaké opatrenia. Približne jedna štvrtina úradov zabezpečila pre svojich pracovníkov Pravidlá slovenského pravopisu, niektoré úrady ústnou alebo písomnou formou zamestnancom poskytli inštrukcie v jazykovej oblasti na pracovných poradách, príp. vypracovali metodické pokyny a vnútorné predpisy pre túto oblasť. V zriedkavých prípadoch pracovníci úradov konzultovali jazykové problémy s učiteľmi slovenského jazyka, príp. s inými jazykovými odborníkmi.

Takmer všetky úrady sa zhodli na tom, že jazyková stránka úradnej komunikácie si vyžaduje väčšiu starostlivosť a otázkam jazykovej kultúry treba venovať zvýšenú pozornosť, pričom zároveň upozornili na narastajúci výskyt gramatických a štylistických chýb v úradnej komunikácii.

Za hlavné príčiny pretrvávajúcich nedostatkov v používaní slovenského spisovného jazyka označili nedostatočnú školskú jazykovú prípravu absolventov stredných a vysokých škôl, nedostatok odborných jazykových školení, pracovnú vyťaženosť zamestnancov, jazykovú benevolentnosť konkrétnych vedúcich pracovníkov, ale aj to, že zamestnanci úradov sa pri svojej práci väčšmi sústreďujú na odbornú stránku veci než na jazykovú stránku písomnej dokumentácie, ktorá sa čoraz častejšie odsúva na okraj ich záujmu.

V obciach, v ktorých sa popri zákone o štátnom jazyku uplatňuje aj zákon o jazykoch menšín, sa podľa uskutočneného prieskumu v sledovanom období nevyskytol v činnosti OMŠS problém so zabezpečením povinností vyplývajúcich z týchto zákonov.

2. Závery

Starostlivosť o zvyšovanie jazykovej úrovne v OMŠS a špecializovaných inštitúciách štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou v porovnaní s ústrednou štátnou správou značne zaostáva. V rozpočtoch týchto orgánov sa nepočíta s podporou aktivít zameraných na zvyšovanie jazykovej kultúry v úradnej komunikácii, o čom svedčí minimálny počet školení zorganizovaných v poslednom období pre zamestnancov týchto inštitúcií. Rozvíjanie jazykových zručností pri používaní slovenského spisovného jazyka sa vo väčšine prípadov ponecháva na samoštúdium a na vlastnú osobnú iniciatívu zamestnancov. Nedostatočne je zabezpečené aj vzdelávanie v oblasti formálnej úpravy úradných dokumentov podľa STN o úprave písomností. Pomerne veľká časť prijímaných štátnych zamestnancov nie je oboznámená s touto normou formou odborných školení, menšie percento OMŠS a špecializovaných inštitúcií štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou sa v tomto smere obmedzuje len na metodický pokyn alebo služobný predpis.

Využívanie kodifikačných jazykových príručiek slovenského jazyka v knižnej podobe je vzhľadom na informatizáciu a elektronizáciu spoločnosti na ústupe, preto OMŠS a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou využívajú tieto príručky hlavne v elektronickej forme. Obmedzené zdroje finančných prostriedkov týmto orgánom ani neumožňujú zakúpiť aktuálne jazykové príručky pre svojich zamestnancov.

Úrovní ovládania štátneho jazyka sa nevenuje náležitá pozornosť pri obsadzovaní pracovných miest pri vstupnom pohovore. OMŠS a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou sa pri prijímaní budúcich zamestnancov zväčša spoliehajú na ich ukončené vzdelanie v štátnom jazyku. Jazyková kvalita písomných materiálov vznikajúcich v ich činnosti nie je uspokojivá. Zamestnanci nemajú potrebné informácie o aktuálnych základných kodifikačných príručkách spisovnej slovenčiny ani o iných jazykových príručkách, ktoré by mohli využívať pri svojej práci.

K zlepšeniu jazykovej úrovne v OMŠS a špecializovaných inštitúciách štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou by mohlo prispieť:

- zavedenie pravidelných odborných jazykových školení, ktoré by boli finančne aj organizačne zabezpečené z úrovne príslušného ministerstva; podľa možnosti v súčinnosti s jazykovými školeniami zabezpečiť aj školenia o úprave písomností v súlade so STN o úprave písomností,
- zavedenie overovania úrovne ovládania slovenského spisovného jazyka písomnou aj ústnou formou v rámci výberov a výberových konaní na štátnozamestnanecké miesta,
- zabezpečenie aspoň na čiastočný úväzok pracovníka, ktorý by dohliadal na jazykovú úroveň najdôležitejších písomných dokumentov,

- zabezpečenie najnovších kodifikačných príručiek spisovnej slovenčiny (Pravidlá slovenského pravopisu, Krátky slovník slovenského jazyka, Pravidlá slovenskej výslovnosti), tak aby boli k dispozícii v knižnej podobe na každom úrade aspoň centrálna (napríklad v knižnici), resp. u vedúceho pracovníka,
- zabezpečenie vydania jednotného metodického materiálu z oblasti jazykovej kultúry pre zamestnancov miestnej štátnej správy (najčastejšie chyby + správne ekvivalenty),
- dôslednejšie vyžadovanie zo strany vedúcich zamestnancov dodržiavania spisovnej normy slovenského jazyka od každého zamestnanca zúčastňujúceho sa na príprave písomných materiálov,
- zaradenie školení z oblasti jazykovej kultúry do programu pracovných stretnutí vedúcich zamestnancov orgánov miestnej štátnej správy, ktoré pravidelne organizuje príslušný ústredný orgán štátnej správy,
- zavedenie pravidla, aby každý nový zamestnanec absolvoval v rámci povinných vstupných školení aj základné školenie z oblasti jazykovej kultúry,
- zlepšenie informovanosti zamestnancov o aktuálnych vydaniach základných kodifikačných príručiek a iných dostupných materiálov z oblasti používania slovenského spisovného jazyka.

II

OCHRANA SPOTREBITEĽA

1. Zákonný rámec

Používanie slovenského jazyka v písomných informáciách pre spotrebiteľa garantuje viacero zákonov. Základná úprava je zakotvená v § 8 ods. 1 zákona o štátnom jazyku:

V záujme ochrany spotrebiteľa je používanie štátneho jazyka povinné pri označovaní obsahu domáceho či dovážaného tovaru, v návodoch na používanie výrobkov, najmä potravín, liečiv, spotrebnej elektroniky a drogeriového tovaru, v podmienkach záruky a v iných informáciách pre spotrebiteľa v rozsahu a za podmienok určených osobitnými predpismi,

a v § 11 a 12 v spojení s § 13 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane spotrebiteľa“):

§ 11 ods. 1: *Predávajúci je povinný pri predaji informovať spotrebiteľa o vlastnostiach predávaného výrobku alebo charaktere poskytovanej služby, o spôsobe použitia, montáže a údržby výrobku a o nebezpečenstve, ktoré vyplýva z jeho nesprávneho použitia, montáže alebo údržby, o podmienkach uchovávania a skladovania, ako aj o riziku súvisiacom s poskytovanou službou. Ak je to potrebné s ohľadom na povahu výrobku, spôsob a dobu jeho používania, je predávajúci povinný zabezpečiť, aby tieto informácie zrozumiteľne obsahoval aj priložený písomný návod.*

§ 12 ods. 2: *Predávajúci musí zabezpečiť, aby ním predávaný výrobok bol zreteľne označený údajmi o výrobcovi, dovozcovi alebo dodávateľovi, o miere alebo o množstve, o spôsobe použitia a údržby výrobku a o nebezpečenstve, ktoré vyplýva z jeho nesprávneho použitia alebo údržby, o podmienkach uchovávania a skladovania výrobku, ako aj o riziku súvisiacom s poskytovanou službou alebo informáciami podľa osobitných predpisov.*

§ 13: *Ak sa informácie uvedené v § 11 a 12 poskytujú písomne, musia byť v kodifikovanej podobe štátneho jazyka.*

Pre oblasť predaja potravín, liekov a zdravotníckych pomôcok je povinnosť používať štátny jazyk zakotvená v zákone Národnej rady Slovenskej republiky č. 152/1995 Z. z. o potravinách v znení neskorších predpisov a v zákone č. 362/2011 Z. z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 244/2012 Z. z.:

§ 9 ods. 1 zákona č. 152/1995 Z. z.:

Ten, kto vyrába potraviny, manipuluje s nimi alebo ich umiestňuje na trh, je povinný ich označiť v kodifikovanej podobe štátneho jazyka týmito údajmi:

a) *názvom, pod ktorým sa potravina predáva,*

b) *obchodným menom a adresou prevádzkovateľa potravinárskeho podniku, baliarne, distribútora alebo dovozcu so sídlom v rámci spoločenstva,*

c) *o množstve; pri pevných potravinách nachádzajúcich sa v náleve musí byť okrem celkovej hmotnosti uvedená i hmotnosť pevnej potraviny,*

d) *dátumom spotreby, ak ide o druhy potravín podliehajúcich rýchlej skaze z mikrobiologického hľadiska,*

- e) dátumom minimálnej trvanlivosti,
- f) o osobitnom spôsobe skladovania; ak ide o potraviny, pri ktorých by po otvorení obalu spotrebiteľom došlo k rýchlemu poškodeniu kvality alebo bezpečnosti, uvedú sa konkrétne podmienky na uchovanie po otvorení obalu u spotrebiteľa, prípadne lehota spotreby potraviny,
- g) návodom na použitie v prípade, ak by jeho neuvedenie mohlo spôsobiť nesprávne použitie alebo prípravu potraviny,
- h) o určení potraviny na osobitné výživové účely alebo osobitné použitie, zoznamom jednotlivých zložiek,
- i) o množstve určitých zložiek alebo kategórií zložiek,
- k) o ošetrovaní potraviny alebo jej zložiek ožiatením,
- l) o výživovej hodnote pri potravinách, na obaloch ktorých je uvedené výživové tvrdenie,
- m) o možnosti nepriaznivého vplyvu na zdravie ľudí,
- n) o skutočnom množstve etanolu vyjadrenom v percentách objemu, ak ide o nápoje s množstvom etanolu viac ako 1, 2 percenta objemu,
- o) o pôvode alebo mieste pôvodu v prípade, ak by neuvedenie tejto informácie mohlo uviesť spotrebiteľa do omylu.

§ 61 ods. 1 a 2 zákona č. 362/2011 Z. z.:

(1) Údaje na vonkajšom obale humánneho lieku a na vnútornom obale humánneho lieku musia byť **v štátnom jazyku** a musia obsahovať

- a) názov humánneho lieku, údaj o sile lieku, údaj o liekovej forme, a ak je to potrebné, aj údaj, či je humánný liek určený pre dojčatá, pre deti alebo pre dospelých; ak humánný liek obsahuje najviac tri liečivá, uvedie sa medzinárodný nechránený názov, ak takýto názov neexistuje, uvedie sa bežný názov,
- b) kvalitatívne zloženie humánneho lieku s použitím medzinárodných nechránených názvov liečiv a kvantitatívne zloženie humánneho lieku vyjadrené množstvom liečiv v jednotlivej dávke v závislosti od spôsobu podania, v hmotnostných jednotkách alebo objemových jednotkách,
- c) liekovú formu a obsah balenia vyjadrený v hmotnostných jednotkách, objemových jednotkách alebo kusových jednotkách,
- d) pomocné látky, ktorých uvedenie na vonkajšom obale je potrebné na správne podanie humánneho lieku; ak je humánný liek určený na injekčné podanie alebo podanie na kožu alebo do oka, musia byť uvedené všetky pomocné látky,
- e) spôsob podania a cestu podania humánneho lieku,
- f) upozornenie, že humánný liek sa musí uchovávať mimo dosahu a dohľadu detí,
- g) osobitné upozornenia, ak je to potrebné kvôli lieku,
- h) nešifrovaný dátum expirácie uvedením mesiaca a roku expirácie,
- i) osobitné opatrenia na uchovávanie, ak existujú,
- j) spôsob zneškodnenia odpadu tvoreného z nepoužitých humánných liekov alebo odpadu vzniknutého z nich a odkaz na používaný systém zberu nepoužitých humánných liekov,
- k) meno a priezvisko, adresu bydliska držiteľa registrácie, ak ide o fyzickú osobu; názov alebo obchodné meno, sídlo, právnu formu, identifikačné číslo držiteľa registrácie, ak ide o právnickú osobu,
- l) registračné číslo,
- m) číslo výrobnéj šarže,
- n) zatriedenie humánneho lieku podľa viazanosti jeho výdaja na lekársky predpis,
- o) účel a návod na použitie humánneho lieku, ktorého výdaj nie je viazaný na lekársky predpis,
- p) číslo GTIN, ak je humánný liek ním označený,
- r) pri humánnom homeopatickom lieku označenie "HOMEOPATICKÝ LIEK",
- s) pri humánnom homeopatickom lieku upozornenie odporúčajúce používateľovi humánneho homeopatického lieku, aby sa poradil s lekárom, ak príznaky ochorenia pretrvávajú,
- t) pri rádioaktívnom lieku medzinárodný symbol rádioaktivity a údaj o množstve rádioaktivity,
- u) pri tradičnom rastlinnom lieku označenie "Tradičný rastlinný liek určený na indikácie overené výhradne dlhodobým používaním".

(2) Údaje na vonkajšom obale humánneho homeopatického lieku a na vnútornom obale humánneho homeopatického lieku musia byť **v štátnom jazyku** a musia obsahovať len

- a) vedecký názov alebo liekopisný názov homeopatického základu alebo viacerých homeopatických základov a stupeň zriadenia; ak sa humánný homeopatický liek skladá z dvoch homeopatických základov alebo viacerých homeopatických základov, môžu sa vedecké názvy homeopatických základov nahradiť vymysleným názvom,
- b) meno a adresu držiteľa registrácie a prípadne výrobcu homeopatického lieku,
- c) spôsob podania, ak je to potrebné, aj cestu podania,
- d) nešifrovaný dátum uvedením mesiaca a roku expirácie,
- e) liekovú formu,
- f) obsah balenia vyjadrený v hmotnostných jednotkách, objemových jednotkách alebo kusových jednotkách,
- g) osobitné opatrenia na uchovávanie, ak existujú,

- h) osobitné varovanie týkajúce sa humánneho homeopatického lieku, ak to je potrebné,
- i) číslo výrobnej šarže,
- j) registračné číslo,
- k) označenie "Homeopatický liek bez schválených terapeutických indikácií",
- l) upozornenie, ktoré odporúča používateľovi humánneho homeopatického lieku, aby sa poradil s lekárom, ak príznaky ochorenia pretrvávajú.

2. Poznatky získané z kontrolných akcií dozorných orgánov

Na uplatňovanie zákonnej povinnosti používať štátny jazyk v informáciách pre spotrebiteľ a dozerajú príslušné kontrolné orgány v oblasti svojej pôsobnosti.

Slovenská obchodná inšpekcia (SOI) priebežne vykonáva kontrolu dodržiavania povinnosti poskytovať informácie v štátnom jazyku v zmysle zákona o ochrane spotrebiteľ a v rámci svojich pravidelných inšpekčných akcií. Okrem toho rieši aj podnety občanov, ktorí sa na SOI obracajú so sťažnosťami v prípadoch, keď im nebola poskytnutá informácia o výrobku v štátnom jazyku.

V období od 1. januára 2009 do 31. októbra 2011 prešetrila SOI v tejto súvislosti 84 podnetov od spotrebiteľov, z čoho 48 podnetov bolo opodstatnených. Údaje o počte podnetov týkajúcich sa nedodržania povinnosti uvádzať informácie v štátnom jazyku sú uvedené **v prílohe č. 5 (tabuľka č. 1)**.

Pri svojej pravidelnej kontrolnej činnosti zistila SOI v uvedenom období až 23 161 nedostatkov týkajúcich sa porušenia povinnosti v oblasti poskytovania informácií (návodov) pre spotrebiteľov v slovenskom jazyku.

K porušeniu zákonnej povinnosti dochádzalo trojakým spôsobom:

- a) návod k výrobku nebol vôbec poskytnutý,
- b) návod k výrobku bol poskytnutý len v cudzojazyčných mutáciách,
- c) návod v slovenskom jazyku bol neúplný a nedostatočný (väčšinou išlo o preklady cudzojazyčných návodov, ktoré boli do slovenského jazyka preložené len čiastočne).

Počet zistených nedostatkov v rokoch 2008 až 2011 zachytáva **príloha č. 5 (tabuľka č. 2)**.

Kontrolná činnosť, pri ktorej boli tieto nedostatky zistené, sa zamerala najmä na elektronické výrobky, stavebné materiály, hračky, spotrebnú elektroniku, textil a odevné výrobky, kuchynské potreby, železiarsky tovar a nábytok.

V dôsledku porušenia zákonnej povinnosti bol vo väčšine prípadov vydaný pokyn na stiahnutie tovaru z predaja, resp. zákaz distribúcie tovaru až do vykonania nápravy.

Na eliminovanie vysokého počtu nedostatkov bude nevyhnutné zvýšiť počet špeciálne zameraných cielených kontrol, čo sa dá zabezpečiť len personálnym posilnením výkonných inšpekčných pracovníkov. V sledovanom období nebola vykonaná ani jedna kontrola, ktorá by sa zamerala na jazykovú úroveň poskytovaných informácií a ktorá by sledovala rešpektovanie spisovnej normy slovenského jazyka v návodoch pre spotrebiteľ a alebo úroveň prekladov cudzojazyčných textov do slovenského jazyka. Aj ministerstvo kultúry prijalo viacero sťažností od občanov, ktorí upozorňovali na jazykové nedostatky v informáciách pre spotrebiteľ a na sťažnosť zrozumiteľnosť návodov k výrobkom v dôsledku nízkej jazykovej úrovne textov.

Keďže SOI v súčasnosti nedisponuje pracovníkmi, ktorí by mohli zabezpečiť takúto kontrolu, bolo by v budúcnosti potrebné vytvoriť nové miesta pre špecializovaných odborníkov, ktorí by v súčinnosti s ministerstvom kultúry zabezpečovali výkon dohľadu aj v tejto dôležitej oblasti.

Ústav štátnej kontroly veterinárnych biopreparátov a liečiv (ÚŠKVBL) vykonáva štátny dozor na úseku veterinárnej farmácie a štátny dozor nad reklamou veterinárnych liekov. Zákonnú povinnosť poskytnúť spotrebiteľovi informáciu o veterinárnom lieku v štátnom jazyku kontroluje ÚŠKVBL už v registračnom konaní, t. j. pri posudzovaní žiadosti o registráciu veterinárneho lieku. Registračné oddelenie ÚŠKVBL dbá aj na jazykovú správnosť písomných informácií v slovenskom jazyku a pri posudzovaní odborných textov vonkajších obalov, vnútorných obalov, etikiet a informácií pre používateľov veterinárnych liekov využíva základné kodifikačné príručky (najmä Pravidlá slovenského pravopisu), ako aj konzultácie s jazykovou poradňou JÚLŠ SAV.

Vďaka tejto činnosti ÚŠKVBL je aj počet zistených nedostatkov v predmetnej oblasti pomerne nízky. V **prílohe č. 5 (tabuľka č. 3)** sa uvádzajú údaje za roky 2010 a 2011, získané pri plánovaných náhodných kontrolách u veľkodistribútorov veterinárnych liekov vykonaných v rámci dozoru nad trhom.

Zo štyroch zistených porušení zákona v roku 2010 sa dva prípady týkali chýbajúcich údajov v slovenskom jazyku na vonkajšom aj vnútornom obale veterinárneho lieku (údaje boli iba v českom jazyku) a ďalšie dva sa týkali chýbajúcich údajov v slovenskom jazyku na vonkajšom obale veterinárneho lieku (údaje boli v jednom prípade iba v českom jazyku a v druhom iba v maďarskom a českom jazyku). V roku 2011 v jednom prípade chýbal vonkajší obal v slovenskom jazyku (údaje boli iba v českom jazyku) a v druhom prípade chýbal vnútorný obal v slovenskom jazyku (údaje boli iba v anglickom jazyku).

Štátny ústav pre kontrolu liečiv (ŠÚKL) vykonáva štátny dozor na úseku humánnej farmácie a drogových prekurzorov, štátny dohľad nad trhom so zdravotníckymi pomôckami a dozor nad reklamou humánných liekov (liekov určených pre človeka). Úlohy ústavu sú určené v oblasti registrácie liekov a zdravotníckych pomôcok, postregistračnej kontroly liekov a zdravotníckych pomôcok, pri inšpekciách všetkých farmaceutických činností v zmysle správnej výrobných praxe a veľkodistribučnej praxe, správnej laboratórnej praxe, správnej klinickej praxe a správnej lekárenskej praxe a monitorovania bezpečnosti liekov.

ŠÚKL sa pri výkone svojich činností riadi zákonom o štátnom jazyku. V oblasti svojho pôsobenia spolupracuje ŠÚKL so slovenskými subjektmi a žiadateľmi o registráciu liekov a zdravotníckych pomôcok. Podľa § 3 zákona o štátnom jazyku požaduje, aby boli všetky dokumenty potrebné na registráciu lieku a zdravotníckych pomôcok a zmien s nimi súvisiacimi, ako aj samotné rozhodnutia o registrácii lieku a zdravotníckych pomôcok písané v slovenskom jazyku.

ŠÚKL ďalej dohliada na správne jazykové znenia v príbalových letákoch, tzv. SPC (súhrn charakteristických vlastností lieku) a PIL (písomná informácia pre používateľov), ako aj na jazykové znenia na obaloch liekov. Informácie o liekoch musí žiadateľ predložiť ako súčasť registračnej dokumentácie pri podaní žiadosti o registráciu lieku. Následne dokumenty prechádzajú procesom schvaľovania textovej časti po odbornej stránke a súčasne kontrolou správnosti používania štátneho jazyka. Pri posudzovaní znenia textov v reklamách liekov sa ŠÚKL riadi zákonom č. 147/2001 Z. z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zamestnanec zodpovedný za dozor nad reklamou liekov kontroluje správnosť používania slovenského jazyka v obchodnej reklame.

Na kontrolu dodržiavania spisovnej normy slovenského jazyka nie je v ŠÚKL určený špecializovaný zamestnanec. ŠÚKL túto kontrolu vykonáva prostredníctvom svojich odborných zamestnancov, ktorí sú zároveň zodpovední za správne používanie spisovnej slovenčiny. S cieľom predísť jazykovým a iným formálnym chybám, ktoré sa často vyskytujú v textoch predkladaných ŠÚKL na schválenie, vydal ŠÚKL v septembri 2010 jazykovú príručku s názvom *Pomôcka pri úprave textov*, ktorá je zverejnená na internetovej adrese: http://www.sukl.sk/buxus/docs/Bezpecnost_liekov/Pokyny/Prirucka_pre_koordinatora_september_2011.pdf.

Táto príručka vychádza zo skúseností pracovníkov sekcie bezpečnosti liekov a klinického skúšania ŠÚKL a poukazuje na najčastejšie zistené chyby. Obsahuje konkrétne jazykové rady, gramatické pravidlá a štylistické odporúčania špecifické pre texty z oblasti farmácie. Veľmi užitočné sú porovnávacie tabuľky, ktoré vedľa nevhodného či nespisovného výrazu priamo navrhujú správny spisovný či zjednocujúci pojem. Príručka je užitočnou pomôckou nielen pre koordinátorov, ale aj pre posudzovateľov a držiteľov licencie. Jej vydaním ŠÚKL prispieva významnou mierou k zvýšeniu jazykovej úrovne a k zlepšeniu zrozumiteľnosti písomných informácií poskytovaných spotrebiteľom v oblasti farmácie.

Štátna veterinárna a potravinová správa (ŠVPS) plní úlohy v oblasti úradnej kontroly potravín. Vykonáva úradnú kontrolu nad výrobou potravín, v obchodnej sieti, pri manipulovaní s potravinami a pri ich umiestňovaní na trh. V rámci výkonu kontroly sleduje aj dodržiavanie zákonnej povinnosti označovať potraviny údajmi v štátnom jazyku. Ak zistí, že potravinový výrobok nie je riadne označený v štátnom jazyku, je zakázaný jeho predaj a musí sa doplniť povinnými údajmi v slovenskom jazyku.

Počet zistených nedostatkov v označovaní potravín za rok 2011 je uvedený **v prílohe č. 5 (tabuľka č. 4)**. Zistené nedostatky sa týkali predovšetkým obsahových náležitostí označenia potravín, napr. neuviedenia všetkých požadovaných údajov, uvedenia iných prídavných látok ako v skutočnosti v potravine boli a pod. V roku 2011 bola v obchode nájdená len jedna potravina, ktorá nebola vôbec označená.

V potravinových laboratóriách zo 789 odobratých vzoriek potravín rastlinného pôvodu z hľadiska označovania nevyhovelo 139 vzoriek potravín. Všetky boli označené v štátnom jazyku, ale nevyhoveli pre nesplnenie platnej legislatívy na označovanie potravín. Ak niektorá informácia nebola v slovenskom spisovnom jazyku, bol v protokole o skúškach na túto skutočnosť upozornený pracovník zodpovedný za potravinu.

Podobne postupovala ŠVPS aj v prípadoch, keď bola na obale dovezenej potraviny nalepená etiketa s povinnými údajmi v štátnom jazyku. Ak ŠVPS zistila, že údaje na etikete boli preložené nesprávne a nezodpovedali spisovnej norme slovenského jazyka, zamestnanci ŠVPS na túto skutočnosť zakaždým upozornili zodpovedné osoby a odporučili odstránenie takéhoto nedostatku. V prípade pochybností konzultovali s JÚLŠ SAV.

3. Závery

Všetky uvedené orgány dohľadu dôsledne sledujú dodržiavanie povinnosti uvádzať informácie pre spotrebiteľa v štátnom jazyku a v rámci svojich kompetencií uplatňujú voči osobám zodpovedným za porušenie tejto povinnosti sankčné opatrenia v zmysle príslušných právnych predpisov. Vzhľadom na personálne obsadenie, pracovnú vyťaženosť a špeciálnu odbornú zameranosť svojich zamestnancov nemôžu v súčasných podmienkach systematicky sledovať aj jazykovú úroveň písomných informácií. Keďže dobrá jazyková úroveň návodov a iných textov je zároveň dôležitým predpokladom dobrej zrozumiteľnosti poskytovaných informácií, bolo by potrebné zabezpečiť lepšiu kontrolu aj v tejto oblasti.

Možné riešenia:

- v každom dozornom orgáne vytvoriť jedno špeciálne miesto pre odborníka – slovenčinára, ktorý bude v rámci vykonávaných inšpekcií osobitne sledovať jazykovú úroveň písomných informácií pre spotrebiteľa,
- zabezpečiť užšiu spoluprácu dozorných orgánov s ministerstvom kultúry (napr. formou dohody o spolupráci) s cieľom zlepšenia jazykovej úrovne písomných informácií pre spotrebiteľa. (Poznámka: takúto dohodu zatiaľ uzavrelo ministerstvo kultúry len so Slovenskou obchodnou inšpekciou.)

III

ŠKOLSTVO

1. Zákonný rámec

Zákonný rámec vzťahujúci sa na zabezpečenie vyučovania slovenského jazyka vo výchovno-vzdelávacom procese v Slovenskej republike tvoria najmä tieto právne predpisy:

- zákon o štátnom jazyku, ktorý stanovuje povinnosť štátu utvárať „v školskom, vedeckom a informačnom systéme také podmienky, aby si každý občan Slovenskej republiky mohol **osvojiť a používať štátny jazyk** slovom aj písmom“ (§ 2 ods. 1). V § 4 ods. 1 tohto zákona sa ďalej uvádza: „Výučba štátneho jazyka je povinná na všetkých základných školách a stredných školách. Iný ako štátny jazyk je vyučovacím jazykom a skúšobným jazykom v rozsahu ustanovenom osobitnými predpismi“;
- zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov – cieľom výchovy a vzdelávania podľa § 4 písm. b) a f) tohto zákona je umožniť dieťaťu alebo žiakovi: „získať kompetencie, a to najmä v oblasti komunikačných schopností, ústnych spôsobilostí a písomných spôsobilostí, využívania informačno-komunikačných technológií, **komunikácie v štátnom jazyku**, materinskom jazyku a cudzom jazyku, matematickej gramotnosti, a kompetencie v oblasti technických prírodných vied a technológií, k celoživotnému učeniu, sociálne kompetencie a občianske kompetencie, podnikateľské schopnosti a kultúrne kompetencie“ a „posilňovať úctu k rodičom a ostatným osobám, ku kultúrnym a národným hodnotám a tradíciám štátu, ktorého je občanom, k **štátnemu jazyku**, k materinskému jazyku a k svojej vlastnej kultúre“.

2. Mladá generácia a jej jazykové vzdelávanie

V poslednom období stále častejšie zaznievajú kritické hlasy o neuspokojivom stave jazykovej výchovy v školskom vzdelávaní – na základných, stredných a vysokých školách. Keďže jazyková kultúra v školských podmienkach je úzko spätá s celkovou kultúrnou úrovňou spoločnosti, jej stav je zväčša odrazom súčasného stavu verejných jazykových prejavov. Požiadavka učebných osnov „naučiť žiakov používať prostriedky spisovného jazyka“ sa čoraz častejšie dostáva do konfrontácie s takými verejnými prejavmi, ktoré nezodpovedajú kritériám kladeným na jazykovú kultúru, na verejnú komunikáciu v spisovnom jazyku. Jazykové nedostatky sa vyskytujú aj v prejavoch verejných činiteľov, jazykové chyby možno nájsť v písaných textoch periodickej či neperiodickej tlače, v odbornej, popularizačnej a umeleckej literatúre, ale aj v rozličných tlačivách, formulároch, oznamoch a pod. Tieto skutočnosti výrazne ovplyvňujú najmä školopovinnú mládež, ktorá je osobitne citlivým indikátorom negatívnych spoločenských trendov.

Napriek neprestajným reformným zásahom do školskej prípravy mládeže sa významnejšie pozitívne výsledky neukazujú. V oblasti jazykovej prípravy mladých ľudí, naopak, možno objektívne zistiť celkovo nízku úroveň vedomostí zo slovenského jazyka, neovládanie normy a kodifikácie spisovnej slovenčiny, nepevné, nekultivované a celkovo nevypestované jazykové vedomie, nedostačujúcu slovnú zásobu a nízke vyjadrovacie schopnosti, stereotypnosť vo vyjadrovaní, ľahkovážne preberanie slovných, frazeologických, ale aj syntaktických a melodických prvkov z cudzích jazykov, neovládanie pravopisu a sklony k vulgárnosti vo vyjadrovaní. Nedostačujúci dôraz na výučbu takých charakteristických zvukových vlastností slovenčiny, ako je viazaná výslovnosť, výslovnosť neslabičných a jednoslabičných predložiek spolu s nasledujúcim menom, spodobovanie spoluhlások podľa znelosti, slabičná dĺžka, melódia vety a ďalších, prejavuje sa práve u mládeže elementárnymi chybami vo výslovnosti a vo vetnej melódii. Povrchné a nepevné poznanie výslovnostných zásad v materinskom slovenskom jazyku pri nedostačujúcom dôraze na ne v školskom vyučovaní záporne ovplyvňuje aj rozširujúca sa výučba cudzích jazykov, najmä angličtiny, lebo vedomosti a postupy nadobudnuté štúdiom cudzieho jazyka sa často mechanicky prenášajú aj do výslovnostných zásad materinského slovenského jazyka. Pri povrchnom a nepevnom poznaní týchto zásad sa ľahko nahrádzajú zásadami osvojenými pri štúdiu cudzieho jazyka.

Konkrétnejším hodnotením súčasnej školskej praxe sa zaoberá **príloha č. 6**, v ktorej sú zhrnuté poznatky niektorých vysokoškolských pedagógov pôsobiacich na katedrách slovenského jazyka a literatúry a praktické skúsenosti stredoškolských pedagógov vyučujúcich slovenský jazyk a literatúru.

Otázkou ovládania štátneho jazyka u absolventov stredných škôl v Slovenskej republike sa zaoberala aj Ústredná jazyková rada, poradný orgán ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka, na svojom zasadnutí 30. júna 2008 a 17. septembra 2008. V rozprave o tejto téme sa potvrdila aktuálnosť prednesenej problematiky, ako aj naliehavá potreba komplexne riešiť tento nedostatok vážnymi organizačnými krokmi v rezorte školstva. Uznesením zo 17. septembra 2008 prijala Ústredná jazyková rada stanovisko, ktoré sa nachádza v **prílohe č. 7**.

3. Hodnotenie úrovne vyučovania slovenského jazyka na školách v Slovenskej republike na základe zistení Štátnej školskej inšpekcie

Štátna školská inšpekcia ako orgán štátnej správy v školstve plní funkciu kontroly štátu okrem iného aj nad úrovňou výchovy a vzdelávania v štátnom jazyku. Informáciu o úrovni používania a ovládania štátneho jazyka žiakmi a pedagogickými pracovníkmi a o kvalite vyučovania predmetu slovenský jazyk a literatúra získalo ministerstvo kultúry zo správ Štátnej školskej inšpekcie, ktoré boli vypracované na základe vykonaných inšpekcií v materských a základných školách v školských rokoch 2007/2008 až 2010/2011 a v stredných školách v školských rokoch 2008/2009 až 2010/2011.

Materské školy:

Z hodnotenia Štátnej školskej inšpekcie vyplýva, že jazyková výchova zameraná na osvojovanie slovenského jazyka bola v sledovaných materských školách zabezpečená na primeranej úrovni. Takmer vo všetkých materských školách boli utvorené dobré podmienky na podporovanie komunikatívnych kompetencií a podporovanie predčitateľskej gramotnosti detí. Učitelia zážitkovým učením, rôznorodými jazykovými a situačnými hrami, využívaním prvkov tvorivej dramatiky, napomáhali rozširovanie spektra slovnej zásoby, štylistiku viet, otvorený i obsahovo výpovedný a gramaticky správny prejav detí s dôrazom na zreteľnosť, rytmus reči a na eliminovanie zábran vo vyjadrovaní.

Pozornosť venovaná jazykovej výchove sa prejavila v uspokojivej úrovni ovládania štátneho jazyka u detí, ktoré sa v bežnej komunikácii vyjadrovali prevažne súvislo, gramaticky správne a zrozumiteľne, nemali problém pri formulovaní skúseností, postojov a názorov.

Problémy sa zistili u detí z rómskych komunít, ktoré mali výrazné ťažkosti s komunikáciou v štátnom jazyku aj vzhľadom na vplyv nárečia a nepravidelnej dochádzky do materskej školy. Ich časté poruchy výslovnosti hlások boli jedným z dôvodov odkladu povinnej školskej dochádzky. Nepriaznivý stav v ovládaní štátneho jazyka sa prejavil aj u detí z maďarsky hovoriaceho rodinného prostredia, ktoré v triedach so slovenským vyučovacím jazykom komunikovali medzi sebou v materinskom (maďarskom) jazyku a prezentovanie sa v štátnom jazyku im spôsobovalo výrazné problémy. V rámci inšpekčných činností sa zistilo, že deti navštevujúce materskú školu na národnostne zmiešanom území mali problémy so súvislou komunikáciou v slovenskom jazyku, čo sa prejavilo v ich neistote pri riešení problémových úloh, vyjadrovaní myšlienok a skúseností, vymýšľaní, dotváraní a reprodukovaní príbehu.

V niektorých **materských školách s vyučovacím jazykom maďarským** sa zistili viaceré nedostatky v realizácii integrovanej jazykovej prípravy zo slovenského jazyka. Učitelia v týchto materských školách nevytvárali dostatok príležitostí na používanie štátneho jazyka, prispôbovali komunikáciu deťom, pomenúvali predmety, činnosti a situácie len v maďarskom jazyku. Nízka úroveň komunikácie niektorých učiteľov v štátnom jazyku a nevhodný rečový vzor negatívne ovplyvňovali nadobúdanie a ovládanie slovenského jazyka deťmi. V triedach s vyučovacím jazykom maďarským deti v rámci jazykovej prípravy zo slovenského jazyka najčastejšie memorovali počuté, komunikovali v slovenčine holými vetami, na otázky odpovedali jednoslovne.

Základné školy:

Ako vyplýva z výsledkov inšpekčných akcií (6 204 realizovaných hospitácií) vykonaných na vyučovacích hodinách slovenského jazyka a literatúry na 1. a 2. stupni základných škôl, učitelia vo väčšine hospitovaných hodín preukázali, že ovládajú a správne používajú slovenský jazyk v jeho ústnej i písomnej podobe. Ojedinele sa vyskytli vyučovacie hodiny, na ktorých učitelia aj žiaci používali nespisovné slová, miestny dialekt. Väčšina učiteľov taktne upozorňovala žiakov na kultúrnosť prejavu, dodržiavanie spisovného jazyka a uplatňovanie správnej terminológie. Väčšina vyučujúcich mala kultivovaný jazykový prejav, profesionálne vystupovanie a tolerantný povzbudzujúci prístup k žiakom. Primerane dbali na dodržiavanie prozodických vlastností reči pri čítaní, na správnosť interpretácie textu, na kultivovanosť prejavu.

Vyskytli sa však aj také vyučovacie hodiny, na ktorých nevenovali vyučujúci dostatočnú pozornosť ústnemu prejavu jednotlivca, t. j. formulácii ucelených viet, intonácii, výslovnosti pri spodobovaní a pod. Akceptovali jednoslovné odpovede, odpovede s nedokončenými vetami alebo s vetami, ktoré sa začínali spojkami, akceptovali aj používanie nespisovných výrazov, nesprávnych slovesných väzieb, nárečia. Pri kontrole písomných prejavov

žiacov zriedkavo vyžadovali ústnu analýzu zistených nedostatkov, nie vždy precvičovali s nimi nedostatočne osvojené pravopisné jazykové javy.

Problémy s ovládaním štátneho jazyka a s celkovou úrovňou vyučovania predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra sa zistili **v základných školách s vyučovacím jazykom maďarským**. Učitelia na 1. stupni týchto základných škôl síce viedli žiakov k počúvaniu a čítaniu s porozumením a vysvetľovaniu obsahu prečítaných textov, žiakom však poskytovali pri práci s novým textom a pri zadávaní samostatnej práce zväčša pomoc aj v materinskom (v maďarskom) jazyku. Keďže časť žiakov nerozumela slovenskému textu, učitelia častejšie kládli otázky a zadávali úlohy v materinskom jazyku žiakov. Žiaci nepoznali významy niektorých slovenských slov, čo ich prácu a reakcie na otázky značne spomaľovalo. Iba niektorí dokázali samostatne vyhľadať a nájsť v textoch základné informácie. Zväčša nevedeli bez pomoci učiteľov alebo spolužiakov zvládnuť zadanú samostatnú prácu. Keď mali možnosť pracovať v skupinách, prevažne sa radili v materinskom jazyku, čo učitelia akceptovali a sami im inštrukciami v materinskom jazyku pomáhali.

Na 2. stupni základných škôl s vyučovacím jazykom maďarským sa dostatočne nevyužívala didaktická technika ani iné dostupné učebné pomôcky (výkladový, prekladový, malý synonymický a frazeologický slovník, pravidlá slovenského pravopisu, denná tlač, detské časopisy), čo malo negatívny vplyv na rozvíjanie verbálnej komunikácie žiakov. Absentovalo využívanie autentických zvukových nahrávok so slovenským textom na počúvanie s porozumením a na posilnenie správnej výslovnosti žiakov. Forma dialógu bola uplatnená ojedinele, dialógy boli prevažne naučené, žiaci komunikovali mechanicky. Príležitosti na preukázanie schopnosti aktívne využívať osvojené jazykové prostriedky v štandardných rečových situáciách, na širšie, voľnejšie vyjadrovanie sa k učebnej téme, prípadne u starších žiakov na diskusiu neboli vytvárané. Žiaci reagovali nepružne pri využívaní poznatkov z iných predmetov, pri vyjadrovaní sa opierali len o slová a slovné spojenia uplatnené na hodine, nevyužívali skôr osvojené slová z preberanej témy.

Na základe testovania, ktoré sa uskutočnilo v 208 základných školách s vyučovacím jazykom maďarským a na ktorom sa zúčastnilo 4 538 žiakov, sa zistilo, že žiaci mali ťažkosti najmä s ovládaním gramatických štruktúr, s určovaním základných slovenských literárnych diel a žánrov. V úlohách tematického okruhu Literatúra žiaci nepoznali základné slovenské literárne diela z 2. polovice 19. a z 1. polovice 20. storočia, ich autorov a základné literárne žánre. Cieľom testovania bolo zistiť stav dosiahnutých vzdelávacích výsledkov žiakov 9. ročníka základných škôl s vyučovacím jazykom maďarským a poskytnúť základné informácie o aktuálnom stave a úrovni vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v týchto školách v Slovenskej republike. Vzdelávacie výsledky zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry boli 53,4 %, čo bola málo vyhovujúca úroveň.

Stredné školy (gymnázia a stredné odborné školy):

Na väčšine sledovaných vyučovacích hodín učitelia preukázali, že ovládajú a správne používajú slovenský jazyk v jeho ústnej i písomnej podobe. Ojedinele sa vyskytli vyučovacie hodiny, na ktorých učitelia aj žiaci používali nespisovné slová, miestny dialekt. Vo vyučovaní prevažovalo zrozumiteľné sprístupňovanie učiva jazykovej, literárnej alebo slohovej zložky predmetu.

Slabšie vyjadrovacie schopnosti sa zistili u žiakov stredných odborných škôl. Iba menšia časť z nich sa dokázala vyjadrovať v súvislých prejavoch. Vyučujúci ich viedli k štylisticky a gramaticky správne vyjadrovaniu, ale neraz sa uspokojili s jednoslovnými odpoveďami, na rozvinutejšej komunikácii netrvali. Prevládali verbálne aktivity učiteľov, žiaci boli v prejave neistí, menej jazykovo kultivovaní. Učitelia nevedli žiakov k tímovej práci, nepodporovali vzájomnú komunikáciu.

K slabším stránkam patrilo na niektorých hodinách najmä nižší rozsah stimulácie originality, tvorivosti a kritického myslenia žiakov. Nedostatočná miera zaradovania činností podporujúcich tímovú spoluprácu, vzájomnú komunikáciu vo dvojiciach alebo skupinách mala vplyv na funkčnú gramotnosť v praktickej rétorike a tvorbe rôznych jazykových prejavov. Zlepšenie si vyžaduje zo strany učiteľov vyššiu frekvenciu aktivizujúcich činností, ktoré by stimulovali žiakov k napredovaniu v učení, eliminovanie encyklopedického sprístupňovania vedomostí, rozvíjanie prosociálneho správania častejším zaradovaním skupinovej práce.

Na **gymnáziách s vyučovacím jazykom maďarským** spôsobovalo žiakom čiastočné problémy plynulé čítanie, niekedy aj správne pochopenie informácií v prečítanom alebo vypočítanom texte. V ich aktívnom vyjadrovaní sa objavili nedostatky v slovnej zásobe zo slovenského jazyka a v tvorbe správnych gramatických tvarov.

Na **stredných odborných školách s vyučovacím jazykom maďarským** mali žiaci ťažkosti s výberom náležitej slovnej zásoby i štylizáciou viet, čo sa napokon prejavilo pri nejednoznačnom pochopení, ojedinele i nepochopení, prečítaného či vypočítaného textu alebo neporozumení pokynov. Nedostatky vo verbálnom i písomnom prejave niektorých pedagógov ovplyvnili zrozumiteľnosť sprístupňovaného učiva. Žiaci len výnimočne dokázali správne odpovedať na jednoduché otázky zamerané na porozumenie, zriedka boli schopní spracovať a dokončiť zadanú prácu samostatne.

4. Závěry

V súčasnosti, keď sa neustále upozorňuje na klesajúcu úroveň písaných aj hovorených prejavov na všetkých úrovniach a typoch škôl, treba si uvedomiť, že vzťah k jazyku sa vytvára nielen v školskom prostredí, ale vplýva naň aj mediálna sféra a sféra verejného života. Preto sa súčasní žiaci a študenti stávajú tolerantnejšími k používaniu niektorých nespisovných výrazov a k preberaniu výrazov najmä z anglického jazyka. Využívanie internetu vedie žiakov k úspornému vyjadrovaniu sa, k nepoužívaniu interpunkčných a diakritických znamienok, k slabšej štylizácii a v neposlednom rade aj k nedodržiavaniu pravopisných noriem. Presunom časti jazykového učiva zo základnej na strednú školu sa u žiakov nevytvárajú dostatočné pravopisné návyky a zručnosti. Redukciu literárnych diel, najmä slovenskej klasickej literatúry, sa neprehľbuje vzťah k národnej kultúre. Rozvoj čitateľskej gramotnosti sa musí premietnuť do všetkých vzdelávacích oblastí alebo by sa mal vyčleniť ako samostatný vyučovací predmet s rozpracovanou metodikou. Nevyhovujúce sa ukazujú aj používané učebnice slovenského jazyka a literatúry, ktoré by mali byť pre žiakov aj učiteľov na hodinách a pri príprave na vyučovanie základnou pomôckou. Tento stav treba prehodnotiť a navrhnúť takú koncepciu vyučovania slovenského jazyka, ktorá by odzrkadľovala potreby súčasnej doby. Súčasná situácia si vyžaduje prijatie viacerých opatrení.

V záujme zlepšenia starostlivosti o štátny jazyk v školskom systéme by bolo potrebné:

- prehodnotiť koncepciu vyučovania slovenčiny v základných a v stredných školách a vypracovať učebnice slovenského jazyka a literatúry tak, aby sa vytvoril ucelený systém postupného rozvíjania teoretických a praktických poznatkov o slovenčine,
- dbať o zvyšovanie jazykovej kultúry žiakov na všetkých vyučovacích hodinách (t. j. nielen na vyučovacej hodine slovenského jazyka a literatúry),
- na hodinách slovenského jazyka na základných a stredných školách oživiť prácu s knihou, besedy o prečítaných knihách, aby sa zvýšilo čítanie kníh, ktoré obohacuje nielen slovnú zásobu a vyjadrovacie schopnosti žiakov, ale zlepšuje a upevňuje aj pravopisné poznatky a návyky,
- venovať primeranú pozornosť jazykovej úprave školských publikácií (zborníky, časopisy, učebné pomôcky a i.),
- na základných a stredných školách organizovať besedy s odborníkmi zamerané na otázky jazykovej kultúry a používania štátneho jazyka,
- podporovať voľnočasové aktivity detí zamerané na jazykovú kultúru (recitačné a literárne súťaže, školské časopisy),
- skvalitniť jazykovú prípravu detí v štátnom jazyku v školách s vyučovacím jazykom príslušnej národnostnej menšiny, najmä v školách s vyučovacím jazykom maďarským,
- v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu na základných a stredných školách s vyučovacím jazykom maďarským organizovať návštevy kultúrnych podujatí v slovenskom jazyku s cieľom lepšieho osvojenia si slovenského spisovného jazyka,
- zabezpečiť systematickú a koncepčnú tvorbu a vydávanie učebníc slovenského jazyka a literatúry pre základné školy s vyučovacím jazykom maďarským,
- pre pedagogických zamestnancov organizovať v metodicko-pedagogických centrách pravidelné vzdelávanie z oblasti jazykovej kultúry (pre všetkých učiteľov zaviesť systém celoživotného vzdelávania v slovenskom jazyku),
- vypracovať a prijať systém podpory vzdelávania učiteľov v oblasti rozvíjania komunikačných a čitateľských zručností žiakov na základných a stredných školách,
- rozvíjať jazykovú kultúru ústnych prejavov s uplatnením normy spisovného jazyka u budúcich pedagógov na všetkých pedagogických fakultách zavádzaním interaktívnych seminárov zo všetkých jazykovedných oblastí,
- rozvinúť úzku spoluprácu ministerstva kultúry s ministerstvom školstva v oblasti starostlivosti o štátny jazyk (napríklad aj pri posudzovaní jazykovej stránky učebníc), ako aj so Štátnou školskou inšpekciou pri výkone dohľadu nad uplatňovaním zákona o štátnom jazyku.

IV

MÉDIÁ

Táto časť správy prináša pohľad na súčasnú situáciu v používaní štátneho jazyka v mediálnej sfére – v tlačенých a elektronických médiách s dôrazom na používanie spisovnej slovenčiny. Pri jej spracovaní vychádzalo ministerstvo kultúry zo skúseností odboru štátneho jazyka ministerstva kultúry, z jazykovednej analýzy jazykovej kultúry v našich médiách, z písomných podkladov poskytnutých Radou pre vysielanie a retransmisiu, ako aj z informácií a podkladov vyžiadanych od relevantných subjektov mediálnej sféry (verejnoprávne: Rozhlas a televízia Slovenska – obidve organizačné zložky, Tlačová agentúra Slovenskej republiky, viaceré súkromné elektronické médiá, profesionálna stavovská novinárska organizácia). Zohľadnili sme aj informácie poskytnuté niekoľkými slovenskými vysokoškolskými pracoviskami pripravujúcimi študentov v odboroch žurnalistika, masmediálna komunikácia a reklama.

Rozhlas, televízia a periodická tlač vo vysokom rozsahu dokumentujú stav jazyka a kultúry svojej doby. Sú aj obrazom celospoločenského, osobitne i kultúrneho stavu spoločnosti. Týkajú sa prakticky všetkých sfér života a práce nositeľov a používateľov jazyka. Reagujú na domáce a zahraničné svetové udalosti. Preberajú a ďalej šíria zachytené a už jazykovo spracované i obrazové informácie, sledujú život v spoločnosti, v ktorej pôsobia, tvoria a šíria nové informácie. Tak sú v každom období významným zdrojom poznania stavu sveta.

Rozhlasový a televízny prijímač v súčasnosti patrí do základného vybavenia prakticky každej slovenskej domácnosti. Rozhlas a televízia majú veľmi široké programové spektrum. Vysielať denne takmer 24 hodín. Počúvanosť a sledovanosť je síce značne diferencovaná podľa typu a obsahu konkrétnych programov, platí však, že vplyv rozhlasu a hlavne televízie na spoločnosť je veľmi veľký. Nie je to však len vplyv obsahu samých počúvaných a pozeraných programov, ale aj vplyv jazyka ako autoritatívneho modelu verejného a oficiálneho prejavu.

Jazyk je hlavným informačným nástrojom rozhlasu. Aj v televízii sa podstatné informácie, ktoré sú sprostredkované v obrazovej podobe, vysvetľujú, dopĺňajú a konkretizujú jazykom. To je hlavná úloha televíznych redaktorov, moderátorov a komentátorov. Mediálna sféra môže výrazne ovplyvňovať a formovať podobu a úroveň spisovnej slovenčiny, vplývať na upevňovanie alebo rozkolísanie spisovnej normy.

1. Legislatívna úprava a rámcové dokumenty

Zodpovednosť médií za formovanie jazykového vedomia a za upevňovanie spisovnej normy v spoločnosti sa zdôrazňuje aj v *Koncepcii starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky z roku 2001*, na ktorú nadväzuje ďalší vládny dokument *Opatrenia v oblasti štátneho jazyka z roku 2007*. V nich sa okrem iného upozorňuje na problém klesajúcej jazykovej úrovne v masovokomunikačných prostriedkoch, ktorá sa prejavuje „častým porušovaním normy slovenského spisovného jazyka vrátane zásad spisovnej výslovnosti a uprednostňovaním cudzích slov na úkor domácich výrazových prostriedkov. Jednou z príčin slabšej jazykovej úrovne rečových prejavov profesionálnych používateľov slova je aj nedostatočná (alebo úplne chýbajúca) jazyková príprava mladých začínajúcich redaktorov. Vážnym nedostatkom je aj zanedbanie sústavného jazykového vzdelávania zodpovedných pracovníkov médií.“ V *Opatreniach v oblasti štátneho jazyka* sú sformulované viaceré konkrétne návrhy, ktorých realizácia by mohla prispieť k zvýšeniu jazykovej kultúry v mediálnej sfére.

Základné pravidlá používania slovenského jazyka v elektronických médiách ustanovuje predovšetkým zákon o štátnom jazyku v § 5 v odsekoch 1 a 2:

§ 5

Používanie štátneho jazyka v niektorých oblastiach verejného styku

(1) Vysielanie rozhlasovej programovej služby a vysielanie televíznej programovej služby sa na území Slovenskej republiky uskutočňuje v štátnom jazyku okrem vysielania

a) inojazyčných televíznych relácií s titulkami v štátnom jazyku alebo s ich bezprostredne nasledujúcim vysielaním v štátnom jazyku,

b) inojazyčných rozhlasových relácií s ich bezprostredne nasledujúcim vysielaním v štátnom jazyku a rozhlasových relácií v regionálnom vysielaní alebo lokálnom vysielaní určených pre príslušníkov národnostnej menšiny vrátane podujatí v priamom prenose,

c) kultúrnych a informačných programov Slovenského rozhlasu do zahraničia,

d) televíznych a rozhlasových jazykových kurzov a relácií s príbuzným zameraním,

e) hudobných diel s pôvodnými textami,

f) v jazykoch národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskom rozhlase,

g) audiovizuálnych diel alebo zvukových záznamov umeleckých výkonov šírených vysielaním v pôvodnej jazykovej úprave spĺňajúcej požiadavku základnej zrozumiteľnosti z hľadiska štátneho jazyka,

- h) audiovizuálnych diel, ktorých dabing v jazyku spĺňajúcom požiadavku základnej zrozumiteľnosti z hľadiska štátneho jazyka bol vyrobený pred nadobudnutím účinnosti osobitného predpisu a ktoré boli odvysielané na území Slovenskej republiky pred nadobudnutím účinnosti tohto osobitného predpisu,
 - i) pôvodných jazykových prejavov jednotlivých osôb v jazyku spĺňajúcom požiadavku základnej zrozumiteľnosti z hľadiska štátneho jazyka zaradených do spravodajských, publicistických a zábavných televíznych relácií alebo rozhlasových relácií,
 - j) podujatia v priamom prenose so simultánnym tlmočením do štátneho jazyka v rámci inojazyčnej relácie.
- (2) Inojazyčné audiovizuálne dielo určené maloletým do 12 rokov šírené vysielaním musí byť dabované do štátneho jazyka okrem vysielania audiovizuálnych diel určených maloletým do 12 rokov v jazykoch národnostných menšín v rámci inojazyčných televíznych relácií podľa odseku 1 písm. a).

Ako vyplýva z § 11 zákona o štátnom jazyku, pri používaní slovenského jazyka v elektronických, ale aj tlačenej médiách (rovnako ako v ostatných oblastiach verejného styku upravených zákonom o štátnom jazyku) sa vyžaduje rešpektovanie spisovnej normy slovenského jazyka (kodifikovanej podoby štátneho jazyka):

§ 11

Spoločné a prechodné ustanovenia

(1) Štátnym jazykom sa na účely § 3 až 8 rozumie slovenský jazyk v kodifikovanej podobe podľa § 2 ods. 2; tým sa nevylučuje používanie inojazyčných nových odborných pojmov, termínov alebo pomenovaní nových skutočností, na ktoré sa ešte neustálil a nekodifikoval v štátnom jazyku vhodný rovnocenný výraz, ako aj používanie nespisovných jazykových prostriedkov, ak ide o ich funkčné využitie, najmä v umeleckej tvorbe a v publicistike.

Povinnosť vysielateľov používať vo vysielaní štátny jazyk tak, ako to vyžaduje zákon o štátnom jazyku, je zakotvená aj v zákone č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o vysielaní a retransmisii“) v § 16 ods. 3 písm. e:

§ 16

Základné povinnosti vysielateľa a poskytovateľa audiovizuálnej mediálnej služby na požiadanie

(3) Vysielateľ je povinný

e) zabezpečiť pri vysielaní programov a ostatných zložiek programovej služby používanie štátneho jazyka, jazykov národnostných menšín a cudzích jazykov v súlade s osobitnými predpismi.

2. Rada pre vysielanie a retransmisiu

Dohľad nad používaním slovenského spisovného jazyka v rozhlasovom a televíznom vysielaní zabezpečuje v zmysle zákona o vysielaní a retransmisii Rada pre vysielanie a retransmisiu (RVR). RVR je orgánom verejnej správy, ktorý vykonáva štátnu reguláciu v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania, retransmisie a poskytovania audiovizuálnych mediálnych služieb na požiadanie.

Ako vyplýva z hodnotiacej správy, ktorú koncom roka 2011 zaslala RVR ministerstvu kultúry, prijala RVR v priebehu piatich rokov (2007 – 2011) 33 podnetov a upozornení na možné porušenie zákona o štátnom jazyku. Situáciu v používaní štátneho jazyka v rozhlasovom a televíznom vysielaní sleduje RVR aj v rámci vlastných pravidelných monitoríngov.

V roku 2007 uskutočnila RVR v súvislosti s dodržiavaním ustanovenia § 16 ods. 3 písm. e) zákona o vysielaní a retransmisii jedno správne konanie, v ktorom bola jeho účastníkovi uložená sankcia (upozornenie na porušenie zákona) za nezabezpečenie slovenskej jazykovej verzie pri odvysielaní oznámenia v poľskom jazyku a oznámenia v maďarskom jazyku v rámci reklamných blokov v rozhlasovom vysielaní súkromného vysielateľa.

V roku 2008 uložila RVR v správnom konaní sankcie (upozornenie na porušenie zákona) trom súkromným vysielateľom. V prvom prípade vysielateľ nezabezpečil používanie štátneho jazyka vo vysielaní rozhlasovej programovej služby a odvysielal informácie len v anglickom jazyku. Druhý prípad sa týkal vysielania televíznej programovej služby, v rámci ktorej vysielateľ nezabezpečil v požadovanom rozsahu titulky v štátnom jazyku pri programe odvysielanom v maďarskom jazyku. V treťom prípade išlo o odvysielanie informácií o niekoľkých pripravovaných podujatiach, ktoré odzneli v rámci televíznej programovej služby výlučne v maďarskom jazyku bez použitia titulkov v štátnom jazyku.

V roku 2009 uskutočnila RVR špeciálny monitoring zameraný na jazykovú kultúru vo vysielaní televíznych programových služieb. Monitorovali sa vybrané konkrétne programy odvysielané 17. septembra 2009 v týchto médiách: Slovenská televízia (Správy STV, Reportéri, Dríšťakoviny, Hírek), Televízia Markíza (Televízne noviny, Na streche, Česko Slovenská Superstar), Televízia JOJ (Prvé noviny, Noviny TV JOJ, Súdna sieň), TA3 (Hlavné správy, Portrét) a lokálna televízia vysielajúca na národnostne zmiešanom území – Studio Plus TV Veľký Meder

(monitorované bolo celé vysielanie z jedného dňa 17. 9. 2009). Okrem toho bol v každej sledovanej televízii monitorovaný jeden reklamný blok (vysielaný pred hlavným spravodajstvom). Ako sa uvádza v Správe o výsledkoch monitoringu zameraného na dodržiavanie § 16 pís. g) zákona č. 308/2000 Z. z. z 1. decembra 2009, RVR zistila viaceré nedostatky, napríklad použitie nespisovných výrazov, bohemizmov, nesprávne (v rozpore so spisovnou normou) použitie spojok, predložiek a predpôn vyslovených moderátormi uvedených programov. Išlo napríklad o použitie tvaru *mimo kameru* (namiesto *mimo kamery*), *zapiše sa do pamäte divákov* (namiesto *zapiše sa do pamäti divákov*), „*Zajtra sa vidíme!*“ (namiesto *Zajtra sa uvidíme!*), nevhodné použitie anglicizmu *vystylovať* atď'. Vzhľadom na to, že zistené nedostatky sa v rámci daného programu vyskytli len ojedinele a celková jazyková úroveň sledovaných programov bola vyhodnotená ako štandardná, RVR nekonštatovala porušenie § 16 pís. g) (poznámka: od 15. decembra 2009 -- § 16 písm. e)) zákona o vysielaní a retransmisii.

V roku 2010 uložila RVR dve sankcie za porušenie zákona dvom súkromným televíznym vysielateľom. V jednom prípade sa uložila sankcia (upozornenie na porušenie zákona) za nezabezpečenie slovenskej jazykovej verzie (titulkov v štátnom jazyku alebo dabingu v štátnom jazyku) pri odvysielaní dvoch upútaviek na filmy, ktoré boli odvysielané iba v anglickom jazyku aj v písanej aj v hovorenej podobe. V druhom prípade vysielateľ odvysielal viacero reklám iba v maďarskom jazyku bez použitia štátneho jazyka (titulkov v štátnom jazyku alebo dabingu v štátnom jazyku). Vzhľadom na to, že v druhom prípade išlo o opakované porušenie zákonnej povinnosti (vysielateľ už bol v predchádzajúcom období na porušenie zákona zo strany RVR upozornený), uložila RVR tomuto vysielateľovi sankciu vo forme finančnej pokuty.

V roku 2011 uložila RVR jednu sankciu (upozornenie na porušenie zákona) súkromnému televíznemu vysielateľovi za odvysielanie upútaviek na viacero filmov iba v anglickom jazyku bez zabezpečenia znenia v štátnom jazyku.

3. Úroveň používania štátneho jazyka v tlačných a elektronických médiách z pohľadu laickej i odbornej verejnosti

Každoročne prichádzajú na ministerstvo kultúry od občanov podnety a sťažnosti týkajúce sa jazykovej úrovne v médiách na Slovensku. Podľa viacerých občanov tento stav jazykovej úrovne profesionálnych používateľov štátneho jazyka nie je vyhovujúci. Ich podnety a postrehy poukazujú na časté chyby, ktoré sa objavujú v médiách. Niekoľko úryvkov z podaní adresovaných ministerstvu kultúry uvádzame v **prílohe č. 8**. Najčastejšie sa v podaniach vyskytovali témy, ako napríklad nízka jazyková kultúra v slovenských denníkoch, nadmerné preberanie cudzích slov, časté používanie bohemizmov a anglicizmov, nízka jazyková úroveň hovorenej slovenčiny v elektronických médiách, nesprávne použitie geografických názvov. Časté chyby sa vnímajú v štylistike, gramatike a výslovnosti.

Aj odborníci (teoretici aj praktici) na žurnalistiku a masmediálnu komunikáciu upozorňujú na nepriaznivý trend, ktorý sa prejavuje v ignorovaní základných pravidiel používania slovenského jazyka v niektorých médiách. Z tohto hľadiska najkritickejšie hodnotia jazyk internetových portálov (elektronických novín), ktoré svojím pravopisom a štylistikou „dosahujú“ úroveň slabšieho žiaka základnej školy. Zarážajúce je i to, že samých redaktorov opravujú ich vlastní čitatelia, blogujúci, a to hlavne pravopis čísloviek, zámen, vybrané slová, predložkové väzby atď'. Ako vyplýva z vyjadrení odborníkov, ani mnohé televízie a rádiá pri všetkej svojej snahe používať spisovný jazyk sa nevyhnú rôznym chybám. Ide predovšetkým o fonetické nedostatky (mäkká výslovnosť, znelostná asimilácia, splývavá výslovnosť, melódia vety a pod.), lexikálne nedostatky (neúmerné množstvo anglicizmov, cudzích slov, bohemizmov, významových kontaminácií, slangových výrazov a pod.), nesprávne skloňovanie a ďalšie. Z pohľadu odborníkov sú svetlou výnimkou len niektoré programy Slovenského rozhlasu, v ktorých sa dôsledne dbá o dodržiavanie jazykovej úrovne. Zriedkavo v nich počuť aj mäkkú, ľubozvučnú slovenčinu. *

Jazykovedci venujúci sa danej problematike upozorňujú, že pri posudzovaní jazykovej úrovne v médiách treba mať na pamäti, že jazyk nemôže dobre fungovať, nemôže dobre plniť svoje úlohy, ak jeho používatelia neovládajú jeho systém, ale ani vtedy, keď ho pre akékoľvek príčiny porušujú, keď jednotlivci nerešpektujú systémovo zakotvené a aj v príručkách a učebniciach opísané jazykové normy. Vtedy totiž vznikajú medzi podávateľom a prijímateľom komunikačné poruchy: prijímateľ musí v procese dorozumievania „opravovať“ prijatú formu, musí ju reinterpretovať do podoby podľa platnej a ním osvojenej normy alebo sa sám musí adaptovať na normu podávateľa. Úkony reinterpretácie však oslabujú pozornosť počúvajúceho (prijímateľa) voči pokračujúcemu signálovému toku, lebo hovoriaci svoje vybočenia z noriem obyčajne nevníma a v reči pokračuje. Prijímateľovou reinterpretáciou (opravovaním) sa prerušuje (hoci aj vo veľmi krátkych časových úsekoch) plynulosť komunikácie,

* Legendárny športový komentátor Karol Polák v odpovedi na otázku, prečo nám chýbajú komentátorské osobnosti, povedal: „Chlapci za mikrofónom nevedia formulovať, majú problém dať dokopy súvislú vetu. Nevedia intonovať, netušia, čo je to prízvuk, spodobovanie, asimilácia. A priveľa hovoria. Popisujú všetko, čo divák vidí. Namiesto toho, aby glosovali, upozornili na niečo, čo fanúšik nepozná....“ Vyrastal pod dohľadom hereckých bardov Jarjabka či Záborského, ale „Nemôžem zabudnúť ani na pani Poničanovú. Dostal som vynikajúcu školu, skvelý základ. Pri nich som nemohol ľabovať jazykové nezmysly. V rozhlase ma učil Jenča, Gábor, Ujček, to boli hlásateľské osobnosti, skutočné legendy.“ (Pravda 5. 9. 2009)

lebo počúvajúcí sa v procese reinterpretácie musí v pamäti vracat' k práve počutému. Pri čítaní sa opakovane musí vracat' k tej istej časti textu. Rozdeľuje a rozptyľuje sa jeho pozornosť. Proces prijímania sa spomaľuje. Dorozumievanie sa sťažuje.

Vážne komunikačné ťažkosti vznikajú aj pre technické príčiny: pre zlú artikuláciu (najnovšie sa u nás rozširuje aj uvoľnená, ležérna artikulácia), neprimerané tempo, nevhodnú intenzitu a dynamiku reči, intonačné nejasnosti atď'. Komunikácia je hladká a bezporuchová iba vtedy, keď je úplný súlad medzi odosielateľom a prijímateľom vo vzťahu k forme i obsahu správy. Vo verejných a oficiálnych prejavoch je na to predpokladom poznanie a rešpektovanie jazykových noriem spisovného prejavu.

Miera významu rešpektovania jazykových noriem závisí teda aj od spoločenskej vážnosti komunikačného procesu. Verejné oznamovacie prostriedky, verejné televízne a rozhlasové stanice, ale aj denná tlač a publikácie sa podľa svojho určenia a charakteru automaticky (spontánne, prirodzene) zaraďujú do sféry oficiálnosti, do kategórie najvážnejších prejavov. Preto sa v nich spontánne (aj podvedome) očakáva aj jazyková verejnosť a oficiálnosť, teda používanie spisovného jazyka, u nás spisovnej slovenčiny. Z predchádzajúceho vyplýva, že sa vo verejnom a oficiálnom kontakte musia rešpektovať normy (poriadok, organizácia čiže systém) spisovnej slovenčiny. Napriek tomu na strane profesionálnych používateľov spisovnej slovenčiny v médiách denno-denne pretrvávajú viaceré nedostatky, ktorými sa podrobnejšie zaoberá **príloha č. 9**. Poznámky v tejto prílohe nevyčerpávajú problematiku dnešnej kultúry slovenčiny v médiách. Sú len príkladmi toho, kde sa stretávame s najčastejšími chybami, na čo by sa mala sústrediť pozornosť tých, ktorí verejne vystupujú, ale aj tých, ktorí sa o kultúru slovenčiny, o jej stav a vývin starajú alebo by sa o to mali starať.

Okrem sebakontroly a vzdelávania sa tých, čo hovoria, čo verejne vystupujú, mali by v inštitúciách, ako je rozhlas a televízia systematicky, trvalo pracovať aj odborníci – jazykovedci ako školitelia, konzultanti, posudzovatelia, mali by – ako to bolo kedysi – zasadať redakčné rady a iné rady so spoluúčasťou konzultantov a školiteľov. Hodnotenie (a to aj finančné hodnotenie) redaktorov a moderátorov by sa malo uskutočňovať aj s vážnym prihliadaním na ich jazykovú kultúru.

Nové prvky v spoločnosti a snaha priblížiť sa zahraničnej kultúre sa prejavujú aj prostredníctvom jazyka. Okrem nadbytočného používania cudzích slov, najmä anglických slov a anglicizmov, je to napríklad aj odmietanie prechyl'ovania ženských priezvisk, čím sa v skutočnosti (u niektorých nositeľiek) formálne signalizuje odmietanie slovenského občianstva alebo sa vytvára ambivalentnosť identity (rod a príslušnosť) ich nositeľiek: prípad *Kirschner* (namiesto *Kirschnerová*) alebo *Cibulka* (namiesto *Cibulková*). Jednotlivo sa môžeme stretnúť vo verejných prejavoch aj s odmietaním prechyl'ovania zahraničných ženských priezvisk (*Merkel* namiesto *Merkelová*), čo je v rozpore so zákonitost'ami spisovnej slovenčiny. Z našej slovnej zásoby sa viditeľne strácajú slovenské slová a namiesto nich máme anglikanizmy *in, cool, wow, job, comp, meeting* a ďalšie. Samozrejme, aj bohemizmy: *prachy, pusa, díky, moc, tvorčí* atď'.

Z poskytnutých informácií a študijných plánov viacerých slovenských vysokoškolských pracovísk pripravujúcich študentov v akreditovaných študijných odboroch žurnalistika, masmediálna komunikácia a reklama vyplýva, že výučba na bakalárskom, magisterskom i doktorandskom stupni štúdia prebieha v štátnom jazyku s dôrazom na dodržiavanie spisovnej formy slovenského jazyka a pestovanie jazykovej kultúry. Podľa zhodného vyjadrenia vzdelávacích inštitúcií majú študenti dostatok možností a príležitostí na to, aby počas vysokoškolského štúdia získali požadovaný rozsah poznatkov z danej oblasti, ako aj návyk systematicky aj naďalej zveľaďovať túto zložku svojej profesionálnej kompetencie. V tom sú však medzi jednotlivými študentmi výrazné rozdiely. Kým časť z nich spravidla nemá s gramatikou, pravopisom a výslovnosťou výraznejšie problémy, sú aj niektorí takí, pre ktorých bolo napríklad potrebné zaviesť na niektorých vysokých školách voliteľný predmet Ortografia. Súčasťou prípravy na pôsobenie v mediálnej sfére sú viaceré odborné predmety, napríklad povinný päťsemestrový kurz s názvom *Súčasný slovenský jazyk*, ktorý obsahuje jednotlivé čiastkové lingvistické disciplíny (ortoepia, lexikológia, morfológia, syntax a štylistika). Ďalším predmetom je napríklad *Kultúra mediálneho jazyka*. Otázky jazykovej kultúry sa vyučujú a sledujú v rámci predmetov *Rétorika, Hlasové cvičenia, Redaktor pred mikrofónom, Redaktor pred kamerou, Interpretácia textu, Štylistika 1 – 3, Žurnalistické žánre 1 – 3, Mediálny ateliér, Kreatívne štúdiá, Pravopisné praktikum* atď'. Otázky z teórie spisovného jazyka, jazykovej kultúry a jazykovej politiky sú na všetkých vysokoškolských pracoviskách zakomponované aj do viacerých okruhov tém v rámci záverečnej štátnej skúšky, a to na bakalárskom aj magisterskom stupni štúdia.

4. Závery

Z informácií a podkladov, ktoré zaslali na ministerstvo kultúry viaceré subjekty mediálnej sféry, vyplýva, že predpokladajú dobrú znalosť spisovnej slovenčiny (obrazovej aj zvukovej formy jazyka) u svojich redaktorov a moderátorov pri nástupe do zamestnania a viaceré majú aj vypracovaný systém eliminovania nedostatkov v používaní spisovného jazyka v rozhlasovom a televíznom vysielaní a v tlači. V poslednom období však v našom spoločenskom prostredí zaznamenávame tendencie voľne posudzovať mieru závažnosti a komunikačnej dôležitosti noriem spisovnej slovenčiny vo verejných, celej spoločnosti adresovaných prejavoch, vrátane tlačенých a elektronických médií. Moderátori a redaktori si budujú svoj originálny imidž, a to neraz aj na úkor spisovnej

slovenčiny, keď napríklad používajú rôzne nesprávne, skomolené alebo vymyslené slová a slovné spojenia. Ak sa k tomu prirátajú faktor času, teda úsilie o sprostredkovanie čo najaktuálnejších informácií, spravidla sa to prejaví aj na gramatickej, štylistickej a jazykovej stránke ich prejavu. Kultúra jazyka ustupuje pod tlakom požiadavky rýchleho šírenia informácií, či už v spravodajských alebo publicistických celkoch. Pritom jazyková kultúra je vážnou zložkou kultúry spoločnosti, a teda aj jej duchovnej sily a životaschopnosti.

Na záver možno konštatovať, že používanie spisovnej slovenčiny v médiách aj napriek viacerým zaznamenaným pozitívnym aktivitám a prístupom k zlepšeniu úrovne používania štátneho jazyka v jeho kodifikovanej podobe (**príloha č. 10 druhá časť**) v súčasnosti nie je uspokojivé. Zlepšenie situácie v tejto oblasti si vyžaduje prijatie viacerých opatrení. V tejto súvislosti by bolo potrebné:

- zaviesť alebo obnoviť funkciu jazykových redaktorov v tlačných a elektronických médiách,
- neustále udržiavať a zvyšovať jazykovú pripravenosť pracovníkov mediálnej sféry pravidelnými lekciami spisovnej slovenčiny s dôrazom na jazykové vzdelávanie redaktorov ako profesionálnych používateľov štátneho jazyka,
- zriadiť tzv. horúcu jazykovú linku špeciálne pre novinárov s možnosťou nepretržitých konzultácií s odborníkom – slovenčinárom,
- klásť dôraz na overovanie úrovne ovládania slovenského spisovného jazyka v rámci výberových konaní na posty redaktorov a moderátorov, napríklad zaviesť modelové testy jazykovej zdatnosti ako súčasť vstupných pohovorov, v elektronických médiách overovať ortografické a ortofonické zručnosti uchádzača a pod.,
- hodnotiť (týka sa to aj finančného ohodnotenia) jazykový prejav redaktorov a moderátorov z hľadiska dodržiavania spisovnej normy slovenského jazyka,
- zjednotiť modely vzdelávania a hodnotenia v oblasti spisovného jazyka na vysokých školách v študijných odboroch, ktorých profilácia je priamo orientovaná na prácu v médiách,
- zväziť vytvorenie tímu expertov v rámci RVR, ktorí budú pravidelne vyhodnocovať jazykovú kultúru v jednotlivých médiách (napríklad každý mesiac iné médium) a sumár poznatkov s vysvetlivkami zasielať príslušnému šéfredaktorovi,
- zabezpečiť, aby v rámci programovej štruktúry verejnoprávnych médií bol vyhradený dostatočný priestor aj pre programy zaoberajúce sa slovenským jazykom a jeho používaním,
- zaradiť do programovej štruktúry Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie nové programy zamerané na podporu a rozvoj slovenského spisovného jazyka napr. pri príležitosti Medzinárodného dňa materinského jazyka (21. február),
- podporiť projekt Tlačovej agentúry Slovenskej republiky (TASR) *Spisovná slovenčina* alebo projekt *TASR do každej školy*, v rámci ktorého TASR spolupracuje so všetkými školami na Slovensku a má širokú databázu prispievateľov z radov žiakov, študentov i pedagógov,
- vytvoriť podmienky na posilnenie dohľadu nad dodržiavaním ustanovení zákona o štátnom jazyku regulujúcich používanie slovenského jazyka v médiách,
- legislatívne upraviť povinnosť pre redaktorov, hlásateľov a moderátorov používať slovenský jazyk v kodifikovanej podobe vo verejnoprávnych médiách (vo vysielaní rozhlasovej programovej služby Slovenského rozhlasu a vysielaní televíznej programovej služby Slovenskej televízie) v zákone č. 532/2010 Z. z. o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 397/2011 Z. z.

V

TERMINOLÓGIA

1. Súčasný stav slovenskej terminológie

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 399 z 3. júna 1997 sa ministerstvám a ostatným ústredným orgánom štátnej správy určila povinnosť do 15. septembra 1997 zriadiť terminologické komisie. Toto uznesenie vlády vychádzalo zo zákona o štátnom jazyku, podľa ktorého sa štát stará o vedecký výskum a kodifikáciu štátneho jazyka a o zvyšovanie jazykovej kultúry (porov. § 2 ods. 1 zákona). Cieľom zriadenia terminologických komisií bola potreba ustáľovať a zjednocovať odbornú terminológiu jednotlivých vedných odborov, ktorá sa po roku 1989 veľmi rozkolísavala, a to aj pod vplyvom prenikania mnohých anglicizmov nielen do bežných jazykových prejavov, ale výrazne aj do odbornej komunikácie na úkor dávno ustálených odborných termínov, ktoré dobre fungovali v odbornej komunikácii, a na úkor termínov utvorených z domácich zdrojov. Na základe citovaného uznesenia jednotlivé rezorty zriadovali terminologické komisie. Tým sa malo istým spôsobom nadviazať aj na

existenciu terminologických komisií, ktoré na Slovensku existovali od začiatku päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia z iniciatívy a pod záštitou Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení, neskoršie JÚĽŠ SAV. V šesťdesiatych až osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia terminologické komisie svoju činnosť vykonávali pod záštitou jednotlivých akademických, ale aj vysokoškolských pracovísk a vedeckých a odborných spoločností. Výsledkom činnosti terminologických komisií bolo vydanie niekoľkých desiatok terminologických slovníkov. Okrem toho sa terminologické súpisy spolu s definíciami publikovali v odborných časopisoch, akými boli Slovenské odborné názvoslovie, Československý terminologický časopis a od roku 1967 Kultúra slova, ktoré vydával JÚĽŠ SAV, a v odborných časopisoch jednotlivých odborov.

Na základe citovaného uznesenia vlády z júna 1997 každý rezort štátnej správy vymenoval terminologickú alebo názvoslovnú komisiu. V komisii mali zastúpenie odborníci z príslušného odboru a aspoň jeden člen komisie bol zástupca JÚĽŠ SAV pracujúci v oblasti jazykovej kultúry a odbornej terminológie. Terminologická komisia ako odborný poradný orgán príslušného ministerstva alebo ústredného orgánu štátnej správy v rámci svojej pôsobnosti mala podľa svojho štatútu sledovať, ustalať a obohacovať slovenskú terminologickú sústavu patriacu do pôsobnosti ministerstva, uplatňovať zásady na ustalovanie, úpravu a používanie odborných termínov v príslušnom odbore, podávať odborné stanoviská, vysvetlenia a správy o terminologických otázkach rezortným a mimorezortným orgánom, organizáciám a inštitúciám, riešiť otázky spojené s určovaním zásad na ustalovanie, úpravu a používanie odbornej terminológie v slovenskom jazyku, zabezpečovať publikovanie štandardizovaných odborných termínov, spolupracovať s odbornými jazykovednými pracoviskami, najmä s JÚĽŠ SAV ako odborným vedeckým pracoviskom s kodifikačnou pôsobnosťou v oblasti jazyka a s inými terminologickými komisiami. Terminologická komisia mohla podľa potreby zriaďovať subkomisie. Na prerokovanie špeciálnych alebo sporných otázok sa mohli prizvať odborní poradcovia, pracovníci odborných a vedeckých pracovísk.

Nie v každom rezorte dostatočne zodpovedne pristúpili k napĺňaniu uznesenia vlády o potrebe starať sa o terminológiu patriacu do pôsobnosti príslušného rezortu. Popri rezortoch, ktoré si v plnej miere uvedomili potrebu starať sa o terminológiu príslušného odboru a mať funkčnú terminologickú alebo názvoslovnú komisiu, boli aj také rezorty, ktoré k zriadeniu terminologických komisií pristúpili iba formálne. Niektoré terminologické komisie svoju činnosť takmer vôbec nezačali, hoci podľa štatútu sa mali schádzať podľa potreby, najmenej však dva razy do roka. Niektoré terminologické komisie v začiatkoch vykazovali činnosť a výsledky svojej práce publikovali v rozličných publikačných orgánoch alebo v časopise Kultúra slova, no časom sa ich činnosť utlmila. Sú však aj také terminologické komisie, ktoré aktívne plnia úlohy vyplývajúce zo štatútu terminologickej komisie od jej vzniku do súčasnosti. Pritom treba zdôrazniť, že terminologické komisie môžu výrazne pomôcť aj pri tvorbe zákonov, vyhlášok a vládnych nariadení, a to pri posudzovaní vhodnosti nových termínov zavádzaných do legislatívnych textov. V súčasnosti je totiž problém s približovaním práva Európskej únie nášmu právnomu systému, ale aj s preberaním európskych noriem a noriem ISO (Medzinárodnej organizácie pre normalizáciu) a s tým súvisiacim prenikaním cudzích termínov, najmä termínov z angličtiny. V tejto súvislosti hodno spomenúť aj odporúčania zakotvené v medzinárodnej norme STN ISO 704 Terminologická práca, kde sa konštatuje, že hoci výpožičky z iných jazykov sú akceptovanou formou tvorby termínov, uprednostňujú sa výrazy národného jazyka pred priamymi výpožičkami a že termín má vyhovovať morfológickým, morfológicko-syntaktickým a fonologickým formám príslušného jazyka.

V ostatných rokoch aktívne pracovali tieto komisie, v ktorých mal zastúpenie aj JÚĽŠ SAV: Medzirezortná terminologická komisia Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky, Hlavná terminologická komisia Ministerstva obrany Slovenskej republiky, Terminologická komisia Ministerstva školstva Slovenskej republiky, Terminologická komisia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, resp. jej subkomisie, a to Stála názvoslovná subkomisia Terminologickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (jej úlohou je posudzovať návrhy na nové názvy častí miest a obcí, resp. návrhy na zmenu názvov miest a obcí a ich častí), Projektová skupina č. 6 Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pre terminológiu projektu Reštrukturalizácia organizácie, fungovania a rozvoja integrovaného záchranného systému, ďalej Terminologická komisia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky, Názvoslovná komisia Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Terminologická komisia Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky, terminologické komisie Slovenského ústavu technickej normalizácie (SÚTN), a to Technická normalizačná komisia SÚTN TK 69 Terminológia, informácie a dokumentácia, Technická normalizačná komisia SÚTN TK 111 Uplatňovanie a používanie eurokódov, Terminologická komisia SÚTN Letectvo a kozmonautika.

Okrem uvedených terminologických a názvoslovných komisií v rámci ministerstiev a ústredných orgánov štátnej správy pracujú aj ďalšie terminologické a názvoslovné komisie v rámci akademických a vysokoškolských pracovísk, resp. vedeckých spoločností a iných inštitúcií. JÚĽŠ SAV má zastúpenie vo viacerých terminologických a názvoslovných komisiách, ktoré vyvíjali činnosť v ostatných rokoch a publikovali terminologické a názvoslovné súpisy spolu s definíciami v rozličných publikačných orgánoch, okrem iného aj v časopise Kultúra slova. Ide o tieto komisie: Terminologická komisia pri Slovenskej astronomickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, Komisia pre nomenklatúru a terminológiu v mineralógii pri Slovenskej geologickej spoločnosti, Zoologická názvoslovná komisia Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, Terminologická komisia Slovenskej ichtyologickej spoločnosti, Názvoslovná komisia pre jaskyne pri Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

V súvislosti s činnosťou týkajúcou sa odbornej terminológie treba spomenúť aj Slovenskú terminologickú sieť (STS), ktorá vznikla v roku 2007 z iniciatívy Generálneho riaditeľstva Európskej komisie pre preklad za podpory Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku. Hlavným zámerom STS bolo vytvoriť sieť inštitúcií a jednotlivcov spolupracujúcich na zvyšovaní úrovne slovenského jazyka so zámerom zvyšovať celkovú kvalitu a prístupnosť terminológie používanej inštitúciami Európskej únie a Slovenskej republiky, najmä pokiaľ ide o texty odborného a právneho charakteru, uľahčovať rýchly a spoľahlivý kontakt medzi inštitúciami a jednotlivcami zapojenými do tvorby a používania terminológie, urýchľovať odovzdávanie nových informácií v oblasti terminológie a jazyka, vytvoriť platformu na realizáciu jazykových projektov odsúhlasených jej členmi. Slovenskú terminologickú sieť v súčasnosti okrem iných tvoria aj tieto pracovné skupiny: pracovná skupina v oblasti životného prostredia, pracovná skupina v oblasti poľnohospodárstva, pracovná skupina v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky, pracovná skupina pre právnu terminológiu, pracovná skupina pre oblasť leteckej terminológie.

Okrem toho treba spomenúť aj Slovenskú terminologickú databázu JÚLŠ SAV, ktorá predstavuje užitočný referenčný nástroj obsahujúci slovenské termíny a relevantné terminologické informácie z viacerých disciplín a zároveň prostriedok na ustáľovanie a zjednocovanie terminologických sústav na základe spolupráce odborníkov a lingvistov. Slovenská terminologická databáza je bezplatne prístupná širokej verejnosti prostredníctvom internetu, umožňuje rýchly a jednoduchý prístup k odbornej slovnej zásobe v mnohých disciplínach. Zatiaľ obsahuje vyše 4 500 termínov a terminologických spojení z viac ako 15 oblastí (astronómia, história, sociálna práca atď.) spolu s definíciami.

2. Závery

V najbližšej budúcnosti bude potrebné:

- obnoviť činnosť terminologických a názvoslovných komisií, resp. novo konštituovať takéto komisie v rámci jednotlivých ministerstiev a ústredných orgánov štátnej správy, ako to vyplýva z uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 399/1997, a to najmä v tých rezortoch, v ktorých terminologické komisie nepracujú,
- ustanoviť povinnosť vláde a jednotlivým ministerstvám pred odovzdaním návrhov zákonov, vyhlášok a vládných nariadení do pripomienkového konania predložiť príslušnej terminologickej komisii na prerokovanie používané alebo novo zavádzané termíny v legislatívnych textoch. Tým sa predíde situácii, že sa v zákonoch, vyhláškach a vládných nariadeniach použijú termíny, proti ktorým majú odborníci z jednotlivých odborov výhrady,
- zostaviť reprezentatívny právnický terminologický slovník s príslušnými definíciami, ktorý by nemal encyklopedickú formu.

VI

SITUÁCIA ŠTÁTNEHO JAZYKA NA NÁRODNOSTNE ZMIEŠANOM ÚZEMÍ

Osobitná situácia v používaní štátneho jazyka je tam, kde sa popri zákone o štátnom jazyku uplatňuje aj zákon o jazykoch menšín, ktorý upravuje používanie jazykov národnostných menšín v úradnom styku a v niektorých ďalších oblastiach verejného styku v tých obciach, ktoré sú uvedené v zozname obcí vydanom *nariadením vlády č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva* (ďalej len „nariadenie vlády č. 221/1999 Z. z.“).

Stav používania štátneho jazyka v obciach uvedených v nariadení vlády č. 221/1999 Z. z. nie je v súčasnosti komplexne zdokumentovaný a na úrovni orgánov štátnej správy nebola doteraz vypracovaná nijaká ucelená analýza zachytávajúca úroveň používania štátneho jazyka v jazykovo zmiešaných oblastiach Slovenskej republiky. Ministerstvo kultúry, ktoré vykonáva dohľad nad uplatňovaním zákona o štátnom jazyku aj na tomto území, nemá dostatočné kapacity na zabezpečenie vlastného monitorovania v danej oblasti. Dohľadová činnosť sa preto obmedzuje len na niektoré najzávažnejšie prípady porušovania zákona o štátnom jazyku, na ktoré upozorňujú občania vo svojich písomných podnetoch a sťažnostiach zaslaných na ministerstvo kultúry. V súčasnosti eviduje ministerstvo kultúry najmä také podnety, v ktorých občania žiadajú o pomoc pri zabezpečení svojho základného práva na prístup k informáciám v slovenskom jazyku v obciach, v ktorých zákon popri povinnom používaní štátneho jazyka umožňuje používanie maďarského menšinového jazyka. Ďalší okruh problémov, s ktorými sa občania obracajú na ministerstvo kultúry, sa týka silnejšieho tlaku na občanov slovenskej národnosti ovládať a používať jazyk maďarskej národnostnej menšiny pri nástupe do zamestnania a pri súkromných podnikateľských aktivitách. Tlak na podnikateľov vyvíjajú nielen občianski aktivisti maďarskej národnosti, ale aj miestne samosprávne orgány, ktoré v rozpore so zákonom vyžadujú označovanie prevádzok a zverejňovanie informácií povinne aj v maďarskom jazyku. Konkrétne podnety sa najčastejšie vzťahovali na:

- zverejňovanie oznamov prostredníctvom obecného rozhlasu výlučne v maďarskom jazyku bez použitia slovenského jazyka, resp. zverejnenie neúplnej informácie v slovenskom jazyku, ktorá predtým odznela v širšom rozsahu iba v maďarskom jazyku,
- bohoslužby prebiehajúce iba v maďarskom jazyku,
- úradnú korešpondenciu zaslanú občanovi z orgánu územnej samosprávy v maďarskom jazyku,
- vydávanie tlačového orgánu územnej samosprávy (obecných novín) v maďarskom jazyku bez zabezpečenia adekvátneho prekladu zverejňovaných informácií do štátneho jazyka,
- zverejňovanie písomných oznamov len v maďarskom jazyku,
- propagáciu kultúrnych podujatí len v maďarskom jazyku,
- vysielanie regionálnej televízie v maďarskom jazyku bez dôsledného zabezpečenia slovenskej jazykovej verzie (titulkov v slovenskom jazyku),
- distribuovanie reklamných materiálov do schránok obyvateľ'ov len v maďarskom jazyku,
- nezabezpečenie tlmočenia do slovenského jazyka na rokovaníach obecných zastupiteľ'stiev, na ktorých sa používa maďarský jazyk,
- nedostatočné ovládanie štátneho jazyka zamestnancami verejnej správy patriacimi k maďarskej národnostnej menšine.

Uvedené podnety boli ministerstvu kultúry doručené z obcí v okresoch Galanta, Dunajská Streda, Trebišov, Komárno, Veľký Krtíš, Rimavská Sobota, Nové Zámky a Levice, v ktorých žijú príslušníci maďarskej národnostnej menšiny. V obciach, kde žijú príslušníci iných národností, na ktoré sa vzťahuje zákon o jazykoch menšín (ide o príslušníkov rusínskej, ukrajinskej, rómskej a nemeckej národnosti) sa podobné problémy s uplatňovaním zákona o štátnom jazyku nezaznamenali.

VII

STAROSTLIVOSŤ O JAZYKOVÚ KULTÚRU V ČINNOSTI ŠTÁTNYCH KULTÚRNYCH INŠTITÚCIÍ

V Slovenskej republike pôsobí v oblasti kultúry 29 inštitúcií, ktoré patria do pôsobnosti ministerstva kultúry a sú napojené na štátny rozpočet Slovenskej republiky. Spoločným poslaním týchto inštitúcií je predovšetkým šírenie kultúry a osveta spoločnosti, podpora vzdelanosti a zachovanie kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky. Prostredníctvom týchto inštitúcií sa široká verejnosť oboznamuje s kultúrou a jej prvkami, pričom dôležitú úlohu komunikačného prostriedku tu zohráva práve štátny jazyk. Zároveň sa slovenský jazyk ako jedna z najvýznamnejších súčastí národného kultúrneho dedičstva stáva spolu s ďalšími konkrétnymi zložkami kultúrneho dedičstva predmetom ochrany a starostlivosti vo všetkých týchto inštitúciách.

Z celkového počtu 29 organizácií v zriaďovateľ'skej pôsobnosti ministerstva kultúry sa na príprave tejto správy zúčastnilo osemnásť inštitúcií. Písomné vyjadrenia a stanoviská k stavu používania štátneho jazyka poslali: Bibiana (medzinárodný dom umenia pre deti), Divadelný ústav, Slovenská filharmónia, Slovenské národné divadlo, Štátna filharmónia Košice, Štátna opera v Banskej Bystrici, Umelecký súbor Lúčnica, Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, Národné osvetové centrum, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu so sídlom v Levoči, Slovenská národná knižnica v Martine, Slovenské národné múzeum, Štátna vedecká knižnica v Prešove, Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Štátna vedecká knižnica v Košiciach, Univerzitná knižnica v Bratislave a Ústredie ľudovej umeleckej výroby.

Všetky tieto inštitúcie pri výkone svojej činnosti dbajú na správne používanie kodifikovanej podoby štátneho jazyka v oficiálnom styku. Podľa ich vyjadrení často spolupracujú s odborníkmi v oblasti slovenského jazyka, využívajú viaceré prostriedky na prevenciu a odstránenie jazykových nedostatkov v oficiálnom styku s verejnosťou najmä v rámci vydavateľ'skej činnosti a zabezpečujú jazykové korektúry publikácií a publikovaných textov (edičné tituly a oficiálne materiály, bulletiny, plagáty, mediálne výstupy) prostredníctvom vlastných zamestnancov alebo externých spolupracovníkov.

Súčasťou skvalitňovania úrovne používania slovenského jazyka je organizovanie prednášok, kurzov pre zamestnancov a jazykových cvičení pod vedením odborníkov. Inštitúcie zabezpečujú pre svojich zamestnancov aj nákup aktuálnych publikácií zameraných na slovenský jazyk a lingvistiku, kodifikačných príručiek a normotvornej odbornej literatúry z oblasti slovenskej jazykovedy, jazykovedných časopisov (Jazykovedný časopis, Kultúra slova, Slovenská reč, Slovenský jazyk a literatúra v škole a i.).

Pri práci s verejnosťou sa však ukazujú aj také problémy v oblasti jazykovej kultúry, ktoré nie sú priamo spojené s prácou týchto inštitúcií. (Upozorňujú na časté porušovanie noriem spisovnej slovenčiny napr. nenáležitým používaním nespisovných slangových výrazov, používaním bohemizmov a výrazov prevzatých z anglického jazyka vo viacerých oblastiach verejného styku, ako aj na nedostatočnú úroveň používania štátneho jazyka v súkromných

televíziách a dabingových štúdiách, s čím súvisí rozširovanie nesprávnych návykov v používaní slovenského jazyka vo verejnosti.)

Na základe svojich dlhoročných skúseností s prácou s deťmi poukazujú na problémy s úrovňou používania materinského jazyka v praktickom živote, ktorá sa u detí znižuje najmä v dôsledku mediálneho tlaku televízií, rozhlasového vysielania, internetu, počítačových hier, s ktorými deti prichádzajú do kontaktu vo veľkej miere. Zároveň zaznamenávajú znížený záujem detí o čítanie, slabú slovnú zásobu a problémy s vyjadrovaním, neovládanie pravopisu, k čomu podľa ich názoru prispievajú aj také faktory moderných komunikačných prostriedkov ako používanie mobilných telefónov a zvýšené ceny za posielanie krátkych textových správ (SMS), v ktorých sa používa diakritika.

Viacere inštitúcie v pôsobnosti ministerstva kultúry odporúčajú orientovať sa na mladých ľudí a formovať ich vzťah k slovenskému jazyku. Tomu by malo pomôcť najmä pozdvihnutie vzdelanostnej úrovne v oblasti slovenského jazyka, a preto časť svojich činností zameriavajú osobitne aj na deti a mládež. Príklady niektorých aktivít štátnych kultúrnych inštitúcií zameraných na zvyšovanie jazykovej úrovne sú uvedené **v prílohe č. 10 v tretej časti**. Inštitúcie zároveň navrhujú upraviť legislatívny rámec v oblasti štátneho jazyka tak, aby účinne podporoval starostlivosť o štátny jazyk v médiách a prispel k zvyšovaniu úrovne používania štátneho jazyka. Rovnakým spôsobom sa treba zamerať na oblasť školstva zavedením dlhodobého vzdelávania učiteľov slovenčiny a humanitných predmetov, podporou tvorby inovatívnych audiovizuálnych učebných a printových pomôcok na výučbu slovenčiny a literatúry, podporou výskumu miestnych nárečí, ľudovej slovesnosti, piesní a zvykoslovía ako zdroja obohacovania spisovného jazyka.

Na záver možno konštatovať, že uvedené kultúrne inštitúcie si uvedomujú dôležitosť dodržiavania slovenskej spisovnej normy vo svojej každodennej činnosti nielen vo vzťahu ku kultúrnej obci, ale aj k širokej verejnosti. Viaceré ich konkrétne aktivity sú zamerané práve na rozvoj, popularizáciu a podporu používania spisovnej slovenčiny. Preto z hľadiska budúcnosti pokladáme za prínosné, ak sa kultúrne inštitúcie v riadiacej pôsobnosti ministerstva kultúry aktívne zapoja aj do prípravy Medzinárodného dňa materinského jazyka (21. február), ako aj iných celoslovenských kultúrnych podujatí na podporu slovenského jazyka.

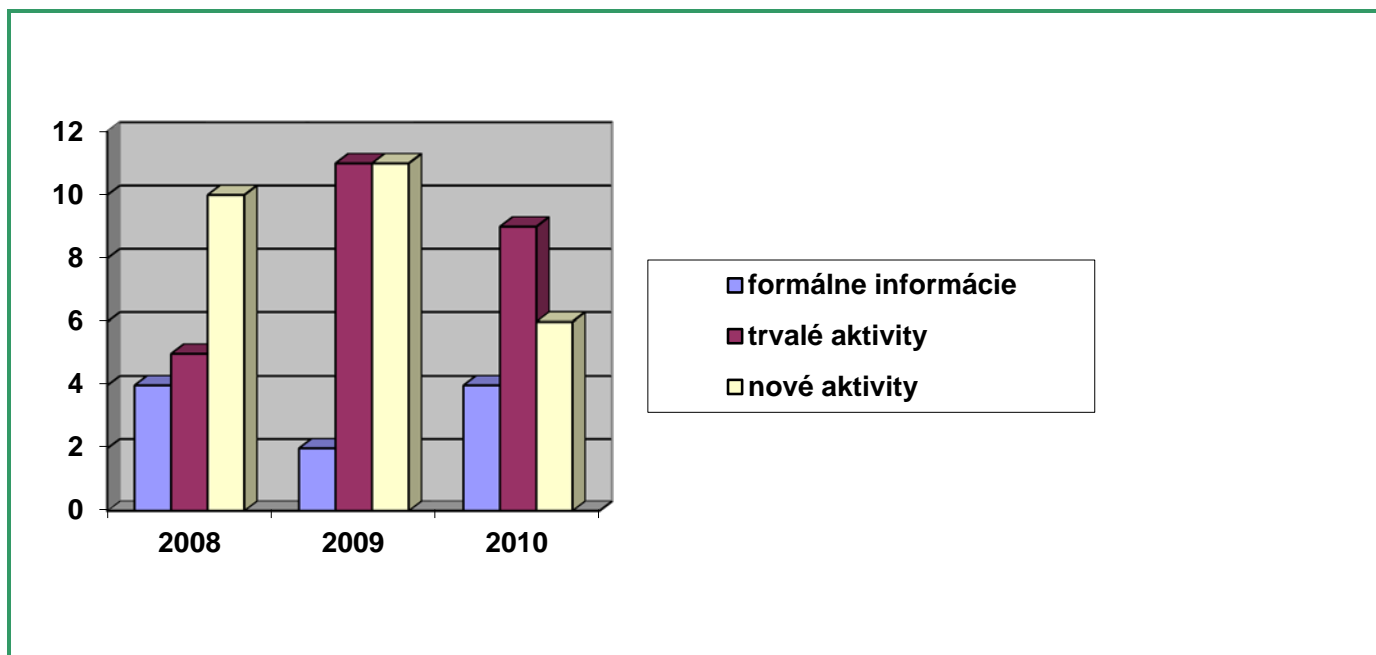
Príloha č. 1

Prehľad najčastejších aktivít vykonávaných v rokoch 2008 – 2010 orgánmi ústrednej štátnej správy v rámci plnenia úlohy B.3 z uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 942/2007 k Opatreniam v oblasti štátneho jazyka:

Činnosť vykonaná orgánom ústrednej štátnej správy	Počet rezortov, v ktorých sa uvedené činnosti uskutočnili		
	rok 2008	rok 2009	rok 2010
zorganizovanie školení	8	5	3
sprístupnenie elektronického slovníka slovenského jazyka na počítačoch Slex 99	2	2	1
zabezpečenie a sprístupnenie jazykovej literatúry na pracoviskách	4	4	3
zabezpečenie priameho elektronického prístupu k príručkám a metodickým materiálom z vlastných intranetových stránok (jazykové okienka, elektronický slovník správnych a nesprávnych výrazov, kodifikačné príručky)	8	7	5
nainštalovanie elektronického jazykového korektora	5	6	3
spísanie a vytvorenie vlastného slovníka odborných pojmov, vytvorenie vlastného metodického usmernenia	3	1	0
zaradenie písomných testov na preverenie úrovne ovládania štátneho jazyka do výberov a výberových konaní pri prijímaní nových zamestnancov	3	5	4
pravidelné zabezpečovanie jazykových korektúr (konkrétny odbor alebo určený pracovník)	3	5	4
spracúvanie odbornej terminológie	3	3	3

Príloha č. 2

Grafické zobrazenie počtu a pomeru konkrétnych aktivít v porovnaní s formálnymi informáciami, ktoré zaslali jednotlivé rezorty v období rokov 2008 – 2010:

Legenda: Trvalé aktivity sú tie aktivity, ktoré sa konali každoročne, resp. sa zabezpečili jednorazovo na dlhšie obdobie. Novými aktivitami sú aktivity, ktoré na úrade pribudli v danom roku, pričom sa v minulosti taká aktivita nevyskytla.

Príloha č. 3

Dotazník pre orgány štátnej správy

Otázky:

1. Zúčastňujú sa vaši zamestnanci na školeniach, seminároch alebo iných vzdelávacích aktivitách zameraných na slovenský jazyk a jeho správne používanie v úradnej komunikácii? Je zo strany vašich zamestnancov záujem o takéto školenia?
2. Majú vaši zamestnanci k dispozícii posledné vydania základných kodifikačných príručiek spisovnej slovenčiny (Pravidlá slovenského pravopisu z roku 2000, Krátky slovník slovenského jazyka z roku 2003 a Pravidlá slovenskej výslovnosti z roku 2009)?
3. Sú súčasťou výberových konaní na obsadzovanie voľných pracovných miest odborné písomné testy (otázky) zamerané na overenie úrovne ovládania štátneho jazyka? Ak sa u uchádzačov preveruje úroveň ovládania slovenského spisovného jazyka inou formou, napíšte akou.
4. Využívajú vaši zamestnanci pri svojej práci elektronické kodifikačné príručky prístupné na internetovej stránke ministerstva kultúry, resp. Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a metodické usmernenia z oblasti jazykovej kultúry zverejnené na internetovej stránke ministerstva kultúry? Napíšte, ktorú z týchto služieb využívajú najčastejšie.
5. Je na vašom úrade určený pracovník, ktorý dohliada na jazykovú úroveň písomných materiálov zverejňovaných na internetovej stránke úradu?
6. Vydáva Váš rezort rezortný časopis (tlačové informačné periodikum), resp. iné neperiodické publikácie? (otázka len pre orgány ústrednej štátnej správy) Ak áno, akým spôsobom sa zabezpečuje jazyková korektúra textov?
7. Akým spôsobom zabezpečuje váš úrad jazykovú korektúru tlačených písomných informácií, ktoré úrad poskytuje verejnosti? (otázka len pre orgány miestnej štátnej správy a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou)
8. Akým spôsobom zabezpečuje Váš úrad jazykovú korektúru návrhov všeobecne záväzných právnych predpisov tak, aby texty týchto návrhov zodpovedali platnej norme slovenského spisovného jazyka? (otázka len pre orgány ústrednej štátnej správy)
9. Zabezpečuje váš úrad pre nových zamestnancov v štátnej službe v rámci úvodných školení aj školenie o úprave písomností v súlade so STN 01 6910 – Pravidlá písania a úpravy písomností?
10. Aké konkrétne opatrenia ste prijali na zabezpečenie dobrej jazykovej úrovne písomných dokumentov vznikajúcich v činnosti vášho úradu?
11. Pracuje na Vašom úrade terminologická komisia zaoberajúca sa príslušnou rezortnou terminologickou komisiou? Ak áno, odkedy pracuje terminologická komisia, kedy bolo jej posledné zasadnutie a aké sú doterajšie výsledky z jej činnosti? (otázka len pre orgány ústrednej štátnej správy)
12. Ako hodnotíte jazykovú úroveň písomných dokumentov vznikajúcich v činnosti vášho úradu z hľadiska dodržiavania spisovnej normy slovenského jazyka?
13. Ako hodnotíte vplyv európskych právnych noriem na jazykovú stránku vnútroštátnych predpisov? (otázka len pre orgány ústrednej štátnej správy)
14. Opíšte najčastejšie problémy (nedostatky) súvisiace s jazykovou úrovňou písomnej dokumentácie. V čom vidíte hlavnú príčinu týchto problémov (nedostatkov)?
15. Vyžaduje si podľa vás starostlivosť o jazykovú kultúru väčšiu pozornosť? (otázka len pre orgány miestnej štátnej správy a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou)
16. Boli zamestnanci vášho úradu oboznámení s právnou úpravou používania štátneho jazyka zakotvenou v zákone o štátnom jazyku a s povinnosťami, ktoré orgánom miestnej štátnej správy z príslušných ustanovení tohto zákona vyplývajú? Ak áno, uveďte akou formou (napr. školenie) a kedy. Ak nie, uveďte, či plánuje úrad takéto školenie zabezpečiť a kedy. (otázka len pre orgány miestnej štátnej správy a špecializované inštitúcie štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou)

Príloha č. 4

Príklady nesprávneho používania jazykových prostriedkov v legislatívnych textoch

- Nespisovné prostriedky, ktoré sa našli v niektorých sledovaných legislatívnych textoch:
 - dopad namiesto správneho **vplyv, dosah, účinok**;
 - obdržať namiesto správneho **dostať, prijať, prevziať**;
 - vyporiadanie (bezpodielového spoluvlastníctva) namiesto správneho **vyrovnanie, usporiadanie**;
 - nakoľko namiesto správneho **lebo, keďže**;
 - slovné spojenie *prejednať priestupok* namiesto správneho **prerokovať priestupok**;
 - slovné spojenie *správca má za to* (výraz *mať za to* je nielen nevhodný, ale aj nejednoznačný) namiesto správneho **správca je presvedčený** alebo **správca sa domnieva**;
 - *vyslúchnuť (súd môže vyslúchnuť obvineného)*, *vyslúchaný* namiesto správneho **vypočuť (súd môže vypočuť obvineného), vypočúvaný**;
 - slovo výdaje namiesto **výdavky**;
 - predložkové spojenie *po dobu* namiesto predložky **počas**;
 - výraz *za účelom nadobudnutia* namiesto predložkového spojenia **na nadobudnutie** atď.
- Nevhodný výber lexikálnych prostriedkov:
 - nie je vhodné použiť slovo *šetrenie* v slovnom spojení *vlastné šetrenie* namiesto slova **prešetrovanie (vlastné prešetrovanie)**;
 - nie je vhodné použiť slovo *užívateľ*, ak ide o osobu, ktorá niečo používa, namiesto slova **používateľ**;
 - nie je vhodné použiť slovo *popis* v slovnom spojení *popis cieľa návrhu* namiesto slova **opis (opis cieľa návrhu)**;
 - nie je vhodné použiť vzťažné zámeno *koho* v slovnom spojení *koho záujmy* namiesto prívlastňovacieho zámena **čie (čie záujmy)**;
 - nie je vhodné použiť slovo *prehlásenie* v slovných spojeniach *čestné prehlásenie*, *colné prehlásenie* namiesto slova **vyhlásenie (čestné vyhlásenie, colné vyhlásenie)**;
 - nie je vhodné použiť slovo *celkom*, ak ide o súčet niečoho, namiesto slova **spolu**;
 - nie je vhodné použiť slovo *časťka*, ak ide o množstvo peňazí, namiesto slova **suma**;
 - nie je vhodné použiť slovo *prechod (na hraničnom prechode)*, ktorým sa pomenúva dej, namiesto slova **priechod (na hraničnom priechode)**, ktorým sa pomenúva miesto, atď.
- Nesprávne použitie predložky pre:
 - *odborná spôsobilosť pre výcvik*, správne **odborná spôsobilosť na výcvik**;
 - *opatrenia pre autorizáciu*, správne **opatrenia na autorizáciu**;
 - *použiť pre účely*, správne **použiť na účely**;
 - *možnosť pre prihlásenie*, správne **možnosť na prihlásenie**;
 - *podmienky pre výkon*, správne **podmienky na výkon**;
 - *potrebné pre nadobudnutie*, správne **potrebné na nadobudnutie** atď.
- Nevhodné použitie pasívnych konštrukcií:
 - *predčasné platenie je v smernici riešené pomerne voľne*, vhodnejšie **Predčasné platenie sa v smernici rieši pomerne voľne**;
 - *informácie môžu byť použité len na účel...*, vhodnejšie **informácie sa môžu použiť len na účel...**;
 - *aby nebola ohrozená bezpečnosť*, vhodnejšie **aby sa neohrozila bezpečnosť**;
 - *bude zavedená možnosť*, vhodnejšie **zavedie sa možnosť**;
 - *informácia môže byť použitá žiadateľom*, vhodné riešenie: **informáciu môže použiť žiadateľ**;
 - *odpor bol podaný neoprávnenou osobou*, vhodné riešenie: **odpor podala neoprávnená osoba**;
 - *Plnomocenstvo udelené účastníkom advokátovi však smrťou účastníka nezaniká.* – vhodné riešenie: **Plná moc, ktorú účastník udelil advokátovi, však smrťou účastníka nezaniká.**

5. Chyby v písaní čiarky (chýbajúcu čiarku uvádzame v hranatých zátvorkách):

- Ak tento zákon, osobitný predpis alebo medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná [,] neustanovuje inak...
- Ak štátni zamestnanci zaradení do súdneho oddelenia nevykonávajú pracovné činnosti vyplývajúce pre nich z rozvrhu práce z dôvodu, že sudca sa vzdal výkonu funkcie sudcu, prerušil výkon funkcie sudcu alebo zomrel [,] alebo ak počet jednotlivých zamestnancov pri správe súdu prevyšuje počet týchto zamestnancov určený touto vyhláškou...
- Obvinený je po doručení uznesenia o vznesení obvinenia povinný strpieť odobratie daktyloskopických odtlačkov, ktoré vykoná policajt [,] a odobratie vzorky na účel analýzy.
- Na súdoch [,] kde je možná inštalácia signalizácie [,] využíva sa predovšetkým táto forma zabezpečenia ochrany budovy.
- Ak ide o rozhodnutie senátu odvolacieho súdu alebo dovolacieho súdu [,] alebo senátu takého nadriadeného súdu... ;
- Zároveň obžalovaného poučí, že súdom prijaté vyhlásenie o vine [,] ako aj súdom prijaté vyhlásenie, že nepopiera spáchanie skutku uvedeného v obžalobe, je neodvolateľné.

Príloha č. 5

Slovenská obchodná inšpekcia

Údaje o počte podnetov týkajúcich sa nedodržania povinnosti uvádzať informácie v štátnom jazyku prešetrené Slovenskou obchodnou inšpekciou v období od 1. januára 2009 do 31. októbra 2011:

Tabuľka č. 1

ROK	PRIJATÉ CELKOM	PREŠETRENÉ	OPODSTATNENÉ
2009	27	23	13
2010	30	27	16
2011(do 31.10.)	54	34	19

Počet zistených nedostatkov a počet kontrol vykonaných Slovenskou obchodnou inšpekciou v rokoch 2008 – 2011 (do 30. 10):

Tabuľka č. 2

ROK	POČET VYKONANÝCH KONTROL	POČET ZISTENÝCH NEDOSTATKOV
2008	18 192	8 485
2009	22 738	7 275
2010	22 230	4 117
2011 (do 30. 10)	20 546	3 284

Ústav štátnej kontroly veterinárnych biopreparátov a liečiv

Počet nedostatkov, ktoré zistil Ústav štátnej kontroly veterinárnych biopreparátov a liečiv v rokoch 2010 a 2011 pri plánovaných náhodných kontrolách u veľkodistribútorov veterinárnych liekov vykonaných v rámci dozoru nad trhom:

Tabuľka č. 3

ROK	POČET INŠPEKCIÍ	POČET ZISTENÝCH NEDOSTATKOV
2010	23	4
2011	12	2

Štátna veterinárna a potravinová správa

Počet nedostatkov v označovaní potravín zistených Štátnou veterinárnou a potravinovou správou za rok 2011:

Tabuľka č. 4

ROK	POČET VYKONANÝCH KONTROL	POČET NEDOSTATKOV V OZNAČENÍ
2011	59 805	2 175 (z toho v maloobchode: 1 907)

Príloha č. 6

Jazyková kultúra v školstve

Otázkam jazykovej kultúry je potrebné venovať zvýšenú pozornosť už v príprave budúcich učiteľov. Ved' práve od pedagóga sa očakáva, že ako kultivovaný používateľ spisovného jazyka je nielen náležite odborne pripravený, ale ako vzor kultivovaného jazykového správania sa bude tiež schopný kvalifikovane javy spojené s jazykovou kultúrou vysvetliť a usmerňovať žiakov a študentov od osvojovania zvukovej a pravopisnej normy až k lexikálnym, morfológickým a syntaktickým normám. Žiakov treba viesť aj k tomu, aby si overovali platnosť jazykových pravidiel pri praktickom používaní jazyka rozborom textov z beletrie. Dôležitou zložkou jazykovej kultúry je i pravidelné čítanie literárnych diel klasikov slovenskej literatúry, ako aj odporúčaných súčasných autorov. Upevňuje sa tým jazykové povedomie žiakov, ako aj znalosť spisovnej normy. Takto učiteľ pestuje aj prirodzenú lásku a úctu k materinskému jazyku, ktorá vychádza z hlbokého poznania jazyka, jeho vlastností, zásad jazykovej kultúry a je neoddeliteľnou súčasťou vlastenectva.

Podľa základných pedagogických dokumentov má učebný predmet slovenský jazyk a literatúra centrálné (profilové) postavenie v základnom a stredoškolskom vzdelávaní. Školská výučba slovenského jazyka kladie základy jazykových a komunikačných schopností žiaka ako súčasti jeho osobnosti, kultúry a správania sa v spoločenskom živote.

Vo vzťahu k jazykovej kultúre má pôsobenie učiteľa slovenského jazyka nezastupiteľné miesto, lebo už svojím kultivovaným jazykovým prejavom výrazným spôsobom rozvíja jazykovú kultúru žiakov. Jeho základnou pracovnou náplňou na vyučovacích hodinách slovenského jazyka je naučiť žiakov vyjadrovať sa výstižne a jazykovo správne v spisovnom jazyku a vypestovať návyk aj na jeho používanie vo verejnom živote. Aj z pohľadu žiakov základných škôl a študentov stredných škôl je prejav učiteľa slovenského jazyka a literatúry považovaný za kultivovaný v porovnaní s vyučujúcimi iných predmetov. Systematické a cieľavedomé pôsobenie na jazykové správanie sa žiakov je potrebné i zo strany učiteľov ostatných učebných predmetov na základných a stredných školách. Malo by ísť o spoločné úsilie jazykovým vzdelávaním rozvíjať jazykové správanie sa školop povinnej mládeže.

Základným predpokladom kultivovaného používania spisovného jazyka je dodržiavanie kodifikovanej normy. V tomto smere je potrebné stále sa usilovať o zapojenie jazykového vzdelávania do celkového školského prostredia, kde sa stretávajú všetky druhy komunikácie – oficiálna, polooficiálna aj neoficiálna. V záujme toho by mali všetci učitelia v edukačnom procese zvyšovať u žiakov záujem o jazykovú kultúru. Ako ukázali viaceré prieskumy, už žiaci na základných školách a tiež študenti stredných škôl vnímajú jazykovú kultúru ako niečo dôležité pre individuálny a spoločenský úspech jednotlivca v spoločnosti. Z prieskumov tiež vyplynulo, že učitelia – neslovenčínari sú schopní vo svojom odbore prijímať nové poznatky. V oblasti jazykovej kultúry a kultúry prejavu však neraz zotrávajú pri vlastných zaužívaných jazykových stereotypoch a nie sú ochotní meniť svoje návyky v oblasti kultúry jazyka. Prítom za účinnej spolupráce s učiteľmi slovenského jazyka by sa ich jazykové správanie mohlo v jednotlivostiach kultivovať.

Na základe viacerých výskumov, ako aj z bežnej skúsenosti možno konkrétne uviesť niekoľko prehreškov v jazykových prejavoch stredoškolskej, ale aj vysokoškolskej mládeže voči základným normám spisovnej slovenčiny:

Časté chyby sa vyskytujú v celkovej modulácii rečového prejavu – intenzita, tempo, melódia reči, dôraz, pauza a rytmus reči. Príliš rýchle tempo reči spôsobuje takmer u všetkých používateľov jazyka nedôslednú artikuláciu (nedopovedané hlásky, zhuk slov a viet do veľmi dlhých celkov). Nedbalá artikulácia spôsobuje nezrozumiteľnosť obsahu jazykového prejavu. Bežným nedostatkom v prejavoch žiakov je aj nesprávna melódia reči, nesprávne využívanie intonácie, chybný slovosled, monotónny, nevýrazný prejav, zlá modulácia hlasu a pod. Pri nesprávnej výslovnosti sú to predovšetkým nerešpektovanie mäkkého l', chyby v spodobovaní, vo výslovnosti zdvojených spoluhlások. Veľmi častým prehreškom v ústnom prejave je nerešpektovanie pravidiel znelostnej asimilácie pri slovách *sme, so mnou*, výslovnosť prípony –ov v slovách *bratov, chlapov* a pod. K prehreškom voči spisovnej slovenčine v školskom vzdelávaní patrí aj nesprávne používanie koncoviek, nesprávne ohýbanie slovných druhov (*dve medaile, dva kapre, dva kotle*, v *Juri* a pod. namiesto správneho *dve medaily, dva kapry, dva kotly*, v *Jure*), nesprávne tvary slovík pri vykani: *bola by ste taká láskavá, bol by ste taký dobrý* a pod. V konverzácii sa uprednostňuje viac expresívnych výrazov ako neutrálnych, zvyšuje sa frekvencia používania zámen. Ide o javy, ktoré znižujú úroveň prejavu z hľadiska jazykovej kultúry.

Jazykové prejavy súčasnej školop povinnej mládeže sú v značnej miere ovplyvnené expanziou anglických slov, ktoré sa stávajú bežnou súčasťou hovorových prejavov mladých ľudí. Používanie takýchto cudzích slov, nielen anglických, ale i nemeckých a českých, prevláda najmä v bežných hovorených prejavoch, ale preniká aj do oficiálnej školskej komunikácie. V školskej jazykovej výchove je preto potrebné zamerať sa na upevňovanie jazykového povedomia a na jeho kultivovanie funkčným využitím noriem všetkých útvarov národného jazyka pri tvorbe konkrétneho prejavu. Súčasná jazyková výchova sa zameriava predovšetkým na normatívne hľadisko, avšak menej sa v nej prihliada na tvorivú aktivitu študenta ako používateľa jazyka. Pre jazykovú kultúru v školskej praxi má primárny význam lexika. V tejto súvislosti sa žiada v škole dozeráť na kultúru vyjadrovania v rozmedzí

pólov nociónálnosť – expresívnosť, funkčná primeranosť – vulgárnosť, etickosť – spoločenská hrubosť. Vulgarizácia, ktorá podľa prieskumov preniká do vyjadrovania žiakov a študentov, predstavuje závažný problém jazykovej kultúry, lebo nepriamo vplýva aj na vulgarizáciu životného štýlu.

Nový typ komunikácie pre školskú mládež predstavuje internet ako výrazný faktor ovplyvňujúci školskú mládež v škole, ako aj v súkromnom prostredí. Väčšina internetových textov, podobne ako komunikácia typu SMS, pôsobí akoby išlo o ústne nepripravené prejavy, o ústny hovorový prejav (rýchla časová následnosť) alebo o spontánne dialogické repliky. Odráža sa to hlavne v lexike (familiárnosť a s tým súvisiaca neoficiálnosť), v štylistike a v syntaxi (nesprávny slovosled, rozbitá štylizácia), v morfológii (nesprávne tvary). Anglické výrazy sa v internetovej komunikácii už považujú za komunikačne neutrálne.

Školský systém jazykového vzdelávania by mal naučiť žiaka vyjadrovať sa ústnou i písomnou formou tak, aby zvládol rôzne komunikačné situácie a rešpektoval všetky normy spisovného jazyka.

Jednou z príčin, prečo absolventi stredných škôl majú problémy s výstavbou jazykového prejavu v spisovnej slovenčine, je nedostatočná pozornosť venovaná jazykovo-slohovej výchove v predmete slovenský jazyk a literatúra už od šesťdesiatych rokov 20. storočia. Z viacerých prieskumov vyplýva, že v stredoškolskom vzdelávaní sa vôbec nepreberalo učivo zo slovenského jazyka podľa platných učebných osnov. Pravdepodobne uskutočnenie rozsiahlejšieho výskumu o úrovni stredoškolského jazykového vzdelávania by odhalilo viacero závažných nedostatkov a potvrdila by sa len priemerná úroveň a možno niekde až nedostačujúca úroveň stredoškolského vyučovania slovenského jazyka, čo potom následne sťažuje rozvoj jazykovej kultúry. Hlavnou príčinou je, že tu bol a naďalej pretrváva rozpor medzi cieľmi a výsledkami inštitucionalizovaného systému vzdelávania. To má za následok, že aj v prvých ročníkoch vysokoškolského štúdia slovenského jazyka sa objavujú závažné nedostatky vo vedomostiach zo slovenského jazyka. Pritom škola ako inštitúcia práve cez vyučovanie slovenského jazyka nesie výraznú zodpovednosť za úroveň jazykovej kultúry. Nové pedagogické dokumenty v intenciách školskej reformy sa od roku 2008 usilujú zabrániť zanedbávaniu jazykového vyučovania posilnením zmysluplnej slohovo-komunikačnej výchovy, ktorá má napomôcť zvýšiť úroveň jazykových prejavov vštepovaním základných noriem a pravidiel spisovného jazyka vo výslovnosti, v gramatike, pravopise a štylisticky primeranom výbere jazykových prostriedkov.

Na základných a stredných školách sa podľa Štátneho vzdelávacieho programu predmet slovenský jazyk a literatúra stal základom vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia*. Nová koncepcia predmetu slovenský jazyk a literatúra je v súčasnosti zameraná na rozvoj komunikačno-zážitkového modelu vyučovania a posilnenie interpretačno-hodnotiacich metód práce žiakov s jazykovými prostriedkami. Do popredia sa dostáva vlastná tvorba jazykových prejavov, práca s informáciami, rozvoj čitateľskej gramotnosti, čítanie s porozumením ako umeleckých, tak aj vecných textov. Úlohou učiteľa je viesť žiakov k osvojovaniu si jazyka ako prostriedku získavania vedomostí, k vyjadrovaniu vlastných myšlienok, k chápaniu podstaty textu, k hľadaniu kľúčových slov a k riešeniu problémových úloh tak, aby ich vedeli aplikovať v praxi. Cieľ vzdelávania vedie aj k pochopeniu vzdelávania v slovenskom jazyku, v ktorom sa odráža historický a kultúrny vývoj národa.

Pretrvávajúcim problémom je kvalita učebníc, ktorá v mnohom nekorešponduje s obsahom výučby slovenského jazyka. Napríklad súčasná platná učebnica pre 2. ročník základných škôl kladie dôraz na komunikáciu, čo učitelia oceňujú, ale absencia cvičení na precvičovanie gramatických javov, správnych slovných väzieb má za následok, že týmto základným zručnosťami sa žiaci na hodinách slovenského jazyka nevenujú dostatočne. Preto by učitelia privítali, keby Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo školstva“) pri príprave a schvaľovaní učebníc venovalo viac pozornosti praktickým skúsenostiam učiteľov.

Na 2. stupni základných škôl sa v rámci školského vzdelávacieho programu odporúča zvýšiť v 6. a 7. ročníku časovú dotáciu o jednu hodinu jazyka týždenne. Na 2. stupni základných škôl sa pozornosť venuje získavaniu komplexných kompetencií a žiaci sa zameriavajú na tvorbu ústnych a písomných prejavov. Získané jazykové pojmy sa systematizujú do neúplného jazykového systému až v posledných ročníkoch základnej školy. Podľa novej koncepcie sa vzhľadom na vysoký počet abstrakcie jazykového učiva práve táto zložka presúva na strednú školu, čo sa začína ukazovať ako nie celkom vhodné. Z vyjadrení učiteľov vyplýva, že žiaci si na základných školách dostatočne neprehlbujú základné pravopisné zručnosti a na strednú školu prichádzajú pravopisne nepripravení.

Vyučovacie predmet slovenský jazyk a literatúra sa skladá z dvoch zložiek (slovenský jazyk a literárna výchova), ktoré tvoria neoddeliteľný celok. Patrí ku kľúčovým predmetom štúdia na všetkých typoch nielen základných, ale aj stredných škôl. Participuje na všetkých stránkach rozvoja osobnosti žiaka. Obidve zložky obsahujú rovnaký podiel poznatkov, logicko-myšlienkových a komunikačných činností. Základom vzdelávania a zdokonaľovania sa v slovenskom jazyku na strednej škole je aktívny rozvoj vyjadrovania žiakov, ktorý sa opiera o nevyhnutné poznatky zo štylistiky, komunikácie, ale aj gramatiky a morfológie.

Zmenou koncepcie výučby slovenského jazyka a literatúry prišlo k posilneniu a rozšíreniu jazykovej zložky predmetu. Napríklad na gymnáziách sa zmenila časová dotácia hodín na dve hodiny jazyka a jednu hodinu literatúry týždenne. Táto zmena sa na jednej strane ukazuje ako vhodná v prospech jazyka, umožňuje rozvíjanie všetkých jeho zložiek, dáva priestor na rozvoj komunikačných zručností, poskytuje priestor naučiť žiakov vyjadrovať sa vhodne, kultivovane, gramaticky správne v hovorenej i písanej forme, v ústnych prejavoch uplatňovať spisovnú výslovnosť, vo vyšších ročníkoch umožňuje položiť základy rétoriky. No na druhej strane

učitelia upozorňujú na slabé zastúpenie literárnej zložky na strednej škole, ktorá umožňuje žiakom nielen analyzovať a interpretovať literárne dielo, ale vedie ich aj k vyjadreniu vlastného názoru a vytvoreniu si vlastného hodnotového rebríčka. Učitelia poukazujú na to, že redukcia množstva literárneho učiva priniesla aj isté nesystémové prvky. Jedným z nich je slabé zastúpenie hlavne národnej literatúry. Treba zdôrazniť, že prostredníctvom národnej literatúry sa u žiakov vytvára vlastenecké cítenie, vytvárajú a upevňujú sa trvalé morálne hodnoty. Nové učebnice literatúry sú zamerané predovšetkým na teóriu literatúry, chýba v nich literárny prehľad a systém, ktorý by žiakom pomáhal pochopiť širšie literárne súvislosti. Žiaci sa učia analyzovať a interpretovať niektoré literárne diela, ale chýba im začlenenie literárnych diel do období, smerov, možnosť porovnania a utriedenia si získaných poznatkov tak, aby žiak mohol pochopiť literárne dielo v širšom kontexte (historickom a literárnom). Na túto skutočnosť poukazujú aj samotní žiaci. Na výučbu slovenského jazyka je ministerstvom školstva schválená tiež len jedna učebnica, ktorá obsahuje a mapuje celý jazykový systém, ale podľa vyjadrení niektorých učiteľov nie je vhodnou učebnicou na rozvoj jazykových zručností a kompetencií aj vzhľadom na presun jazykového učiva zo základnej na strednú školu. Nová koncepcia vyučovania slovenského jazyka a literatúry si v budúcnosti pravdepodobne vyžiada prehodnotenie nielen na základe pripomienok učiteľov, žiakov, ale aj na základe výsledkov externej a internej časti maturitnej skúšky zo slovenského jazyka a literatúry.

Aj vysokoškolskí pedagógovia, ktorí sa zúčastňovali na príprave podkladov k tejto správe, konštatujú, že vzdelanostná a kultúrna úroveň absolventov stredných škôl neprestajne klesá a výučba slovenského jazyka na univerzitách sa musí prispôbovať úrovni poznatkov prichádzajúcich študentov. Študenti prejavujú slabý záujem o čítanie slovenskej literatúry, ich ústny a písomný prejav trpí stereotypnosťou, malou slovnou zásobou, základnými nedostatkami vo výslovnosti, nefunkčným preberaním cudzích slov. V písomnom prejave absolventov stredných škôl, budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry, sa ukazujú vážne medzery v ovládaní slovenského pravopisu. K aktivitám, ktoré katedry vyvíjajú v záujme zvýšenia jazykovej úrovne študentov, možno jednoznačne zaradiť aj interaktívne semináre k uvedeným oblastiam štúdia.

Absolventi vysokých škôl neraz kriticky poukazujú na to, že ich vysoká škola nedostatočne pripravila na život, že na vysokej škole získali veľa encyklopedických vedomostí, ktoré v praxi nevyužijú. Pri osvojení si poznatkov z jazykovedných disciplín pritom nejde iba o encyklopedické vedomosti (ako to mnohí tvrdia), ale o poznanie ich funkčnej hodnoty. A práve pri tvorbe prejavu sa najviac zviditeľňuje systémová štruktúra jazyka a jeho prvkov, ako aj možnosť ich uplatnenia pri tvorbe aktuálnych textov v komunikačnej situácii. Zanedbávanie či podceňovanie systému a normy v jazyku sa uplatňuje aj pri výučbe slovenského jazyka na vysokých školách. Absolventi fakúlt, ktorí majú ambíciu tvorivo pracovať v oblasti slovenského jazyka, neraz poukazujú na nedostatky v štúdiu systému a normy slovenského jazyka. Pritom sa v súčasnej teórii spisovného jazyka a jazykovej kultúry nemožno zaobiť bez plného rešpektovania systémovosti jazyka a jazykovej normy ako nevyhnutným základom jazykového vzdelávania.

Aj úroveň ústneho prejavu na vysokej škole je rozdielna. Zavedený kreditný systém na vysokej škole obmedzil rozvíjanie ústneho prejavu, čo sa prejavuje aj v štúdiu slovenského jazyka a literatúry. Hodnotenie vedomostí sa realizuje – popri výstupoch na seminároch – predovšetkým v podobe predbežných a záverečných testov a kontrolných diktátov. Podľa výskumov poslucháči na vysokej škole z pracovného dňa počúvajú približne 45 %, rozprávajú 20 %, 18 % čítajú a 17 % píšú. Uvedenú skutočnosť je potrebné zmeniť rozšírením ústnych jazykových prejavov s uplatnením normy spisovného jazyka, aby absolventi všetkých vysokých škôl boli jazykovo vzdelanými nositeľmi spisovného jazyka.

Jedným z predpokladov úspešného rozvíjania jazykovej kultúry vo vzdelávaní mládeže je zavedenie základnej jazykovej prípravy v slovenskom jazyku na učiteľských fakultách pre všetkých poslucháčov, budúcich učiteľov základných a stredných škôl. Absolvovaním základov jazykovej kultúry vrátane základov štylistiky a rétoriky počas vysokoškolského štúdia by určite nadobudli teoretické poznatky a aj praktické komunikačné zručnosti, ktoré by potom využívali v pedagogickej komunikácii, a tak prispievali k formovaniu mladých ľudí, čo by sa potom zákonite prejavilo aj na kultúre ich verejných prejavov. Keďže každý pedagóg je z pozície svojej roly v škole bezprostredne zapojený do kultivovania jazykového správania žiakov, je nevyhnutné, aby sa na túto úlohu aj kvalifikovane pripravoval.

Stanovisko ÚJR k neprestajne klesajúcej úrovni vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov stredných škôl v Slovenskej republike

Ústredná jazyková rada (ÚJR) ako poradný orgán ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka SR na svojom zasadnutí 30. VI. 2008 sa zaoberala súčasným nevyhovujúcim stavom vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov stredných škôl v Slovenskej republike. Túto otázku na zasadnutí 17. IX. 2008 posúdila na základe komplexného rozboru vypracovaného prof. J. Kačalom. V rozprave o tejto téme sa potvrdila aktuálnosť prednesenej problematiky, oprávnenosť konštatovaného nepriaznivého stavu, ako aj naliehavá potreba komplexne riešiť tento nedostatok vážnymi organizačnými krokmi v rezorte školstva. Uvedené konštatovanie o nedostačujúcej úrovni vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov slovenských stredných škôl sa opiera o dlhodobé pozorovanie stavu vedomostí u absolventov stredných škôl prichádzajúcich na štúdium slovenského jazyka a iných humanitných odborov na vysokých školách v SR. Na vysvetlenie možno dodať, že mnohí členovia ÚJR sú aktívnymi vysokoškolskými pedagógmi s vysokou kvalifikáciou a s bohatými pedagogickými skúsenosťami, pôsobiaci na vysokých školách v celej SR, a o opísanom stave vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov stredných škôl majú priame a bezprostredné poznatky.

Stanovisko ÚJR zahŕňa tieto body: 1. zovšeobecnené konštatovanie nepriaznivého stavu v úrovni vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov stredných škôl v SR; 2. prejavy uvedeného nepriaznivého stavu u študentov slovenského jazyka a príbuzných odborov na vysokých školách v SR; 3. charakteristika príčin tohto nepriaznivého stavu a 4. návrhy na možné riešenia opísaného stavu.

1. Ústredná jazyková rada pripomína, že opísaný negatívny stav v úrovni vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov stredných škôl v SR sa prehľbuje aj vinou toho, že tento stav je dlhodobý (trvá už od školskej reformy z prelomu 50. a 60. rokov 20. storočia, ktorou sa v podstate zlikvidovala systematická výučba jazykovej zložky predmetu slovenský jazyk a literatúra v študijných ročníkoch patriacich na úroveň strednej školy). Toto dlhodobé neriešenie nepriaznivého stavu spôsobilo aj terajšiu vážnosť situácie a naliehavosť riešenia tohto stavu, keďže má celkovú ďalšiu negatívnu prognózu.

2.1. Úroveň vedomostí zo slovenského jazyka u absolventov stredných škôl v SR je vinou spomínaného organizačného zásahu do základných školských dokumentov všeobecne nízka a z roka na rok táto úroveň klesá. Nezvratne o tom svedčia napríklad výsledky písomných testov a diktátov uskutočňovaných na viacerých vysokých školách v SR pri prijímaní absolventov na štúdium slovenského jazyka, ako aj na štúdium iných humanitných predmetov. Iným preukazným dokladom nízkej úrovne vedomostí zo slovenského jazyka sú výkony študentov slovenského jazyka na seminároch a na skúškach v prvých ročníkoch štúdia na vysokej škole: okrem veľmi nízkej úrovne vedomostí vykazujú aj nevhodné a neobratné vyjadrovanie a vysoký počet gramatických a pravopisných chýb v písomných prejavoch.

2.2. U študentov sa prejavuje nedostačujúce poznanie súčasnej normy a slabé ovládanie platnej kodifikácie spisovnej slovenčiny; priamym dôsledkom toho je to, že študenti vo svojich jazykových prejavoch – ústnych aj písomných – sa dopúšťajú početných jazykových, štylistických a pravopisných chýb.

2.3. Študenti prejavujú nedostačujúce schopnosti vecne aj funkčne primerane sa vyjadrovať v neutrálnom alebo odborne zacielenom prejave, najmä ústnom.

2.4. U študentov sa prejavuje celková nepevnosť a neistota vo vzťahu k prostriedkom národného a spisovného slovenského jazyka, pri hodnotení ich vlastností so zreteľom na ich použitie vo vlastnom jazykovom prejave. Aj preto do svojej reči ľahko preberajú módné anglicizmy a amerikanizmy, ale aj bohemizmy a iné cudzojazyčné prostriedky. Robia to aj pod vplyvom zlých vzorov vystupujúcich v médiách.

2.5. Študenti si ľahko osvojujú zlé jazykové návyky, šírené často najmä z elektronických médií a pochádzajúce od ľudí, ktorí zvyčajne slabo ovládajú slovenský jazyk a nie sú dostačujúco jazykovo pripravení na verejné vystupovanie, osobitne v spoločenských komunikatívnych médiách. Sú to často rozličné celebrity, niektorí speváci, športovci, ale aj časť moderátorov najmä súkromných médií, pracovníci verejnej správy a iní verejne vystupujúci činitelia. Medzi zlé jazykové návyky patrí neprirodené dvíhanie melodického tónu na konci vety alebo aj na konci rytmického taktu, neodôvodnené predlžovanie krátkych otvorených slabík na konci slova, afektované sekánie prejavu na jednotlivé slovné prvky alebo naopak u iných vyplňanie priestoru medzi slovami ustavičným ékaním či ákaním a pod.

2.6. U študentov pozorujeme plochý jazyk s úzkou, nerozvitou slovnou zásobou s početnými výplnkovými slovami typu vlastne, takže, ako, akože, proste, super, v pohode, a tak ich jazykový prejav celkove pôsobí nedisciplinované a aj nekultúrne.

2.7. U študentov sa prejavuje prehľadavý postoj k slovenskej literatúre – klasickej i súčasnej – a celková slabá prepojenosť poznatkov získaných zo slovenskej literatúry s poznatkami o slovenskom jazyku.

Zistené nedostatky u študentov slovenského jazyka nútia vysokoškolských pedagógov, aby do učebného procesu zaradovali predmety (napríklad pravopisné praktiká, pravopisné či výslovnostné cvičenia) alebo na

prednášky a semináre zarad'ovali výklady a postupy, ktorými sa usilujú aspoň niektoré zistené elementárne nedostatky u študentov odstrániť, a to značne znižuje celkovú úroveň vysokoškolskej prípravy študentov.

3. Príčiny opísaného stavu sú viaceré, medzi nimi nemožno obísť ani celkový odklon slovenskej spoločnosti a najmä jej mienkotvornej časti od tradičných hodnôt, ktoré boli vlastné životu slovenského národa po stáročia, odklon od národnej kultúry a od vlastenectva. Základnou príčinou opísaného nepriaznivého stavu je však nevhodná koncepcia výučby predmetu slovenský jazyk a literatúra vo vyšších ročníkoch gymnázia, prípadne na strednej škole. Na tejto úrovni vyučovania sa teoretická zložka poznania slovenského jazyka získaná v základnej škole, prípadne v nižších ročníkoch gymnázia prakticky nerozvíja, takže vedomosti získané na základnom stupni jazykového vyučovania sa neupevňujú, naopak, tým, že sa nerozvíjajú, že sa na ne nenadväzuje, postupne sa z pamäti a tým aj z operatívnej schopnosti mladých ľudí strácajú. Vo výučbe slovenského jazyka tak vzniká medzera a jej dôsledky sa v ďalšej jazykovej príprave študentov nedajú prekonať, prípadne sa prekonávajú nevhodne na vysokej škole, pravdaže, iba vo veľmi obmedzenom počte študijných odborov.

4. Nápravu môže priniesť iba zmena koncepcie výučby predmetu slovenský jazyk a literatúra na strednej škole. Výučba jazykovej zložky predmetu sa musí zásadne zmeniť, treba ju posilniť, rozšíriť a musí sa stať systematickou. Zmenu je nevyhnutné uskutočniť v základných školských dokumentoch dotýkajúcich sa výučby slovenského jazyka v strednej škole. S touto požiadavkou úzko súvisí aj to, aby sa väčší dôraz kládol na prípravu učiteľ'ov pôsobiacich na stredných školách s cieľom, aby na úlohu systematicky vyučovať jazykovú zložku predmetu slovenský jazyk a literatúra boli náležite odborne pripravení.

Príležitosť upraviť vyučovanie jazykovej zložky predmetu slovenský jazyk a literatúra v príslušných školských dokumentoch v rámci terajšej reformy školskej sústavy treba využiť aj na to, aby sa priamo v týchto dokumentoch, ako aj v každodennej výchovno-vzdelávacej praxi zvýraznila požiadavka venovať zvýšenú pozornosť vlasteneckej výchove na strednej škole (ako aj na iných stupňoch škôl) prostredníctvom predmetu slovenský jazyk a literatúra, ale aj ostatných vyučovacích predmetov. Neslobodno zabúdať, že posilnením jazykovej zložky predmetu slovenský jazyk a literatúra sa u študentov utvorí aj kvalitnejšia základňa na účinnú výučbu cudzích jazykov.

Príloha č. 8

Úryvky z podaní občanov adresovaných ministerstvu kultúry poukazujúce na časté chyby v médiách na Slovensku

„Myslíte si, že je správne, keď si náš občan kupuje namiesto cumlíkov pre deti savičky, namiesto pohárov sklenice, namiesto kosačiek na trávu sekačky a pod. Ved' sa potom nečudujme, že už ani naše deti nepoznajú mnoho správnych slovenských názvov. Ak k tomu ešte pridám, že sa v televíziách vysielajú detské rozprávky, ale aj iné filmy v češtine (aj vo verejnoprávných), potom sa to musí zákonite prejavíť aj v používaní množstva čechizmov, anglicizmov a iných izmov aj v bežnom občianskom styku. Neprekáža vám, keď napr. športoví redaktori a nielen oni hláskujú cudzie skratky v angličtine? Filmy sa u nás nenakrúcajú, ale „točia“ alebo „natáčajú“, veslári „pádlujú“, v televíziách už máme akýsi „headline“, atď, atď. Neprekáža vám, keď sa zo žien stávajú pri interpretácii ich mena v médiách muži tým, že sa používajú mužské tvary priezvisk?“ (mejl občana, jún 2012)

„Je načase sa verejne opýtať, kto povoľuje pracovníkom elektronických médií porušovať zákon o jazyku a platné zákony kodifikácie slovenčiny?“ (mejl občana, január 2012)

„Vážení zodpovedajúci za čistotu jazyka a dodržiavanie správnosti a pravidiel slovenského jazyka v masmediálnych prostriedkoch, slovenskému jazyku sa už naubližovalo priveľa v mnohých oblastiach. Pri bežnom styku ľudí sa tí múdrejší len nad tým pousmiejú, ale v médiách, ktoré informujú obrovské množstvo ľudí, je to až do očí bijúce a neospravedliteľné.“ (list občana, máj 2011)

„Dovoľte mi otázky. Kto je zodpovedný za jazykovú prípravu hlásateľov, moderátorov, komentátorov..., no najmä AKO a KEDY nastane čas obrody a očisty z jazykového bahna?... **Súčasný stav používania spisovnej slovenčiny v elektronických médiách presahuje rámec tolerancie porušovania jej kodifikácie.** ... Možno by verejnosť úprimne privítala informácie o spôsobe prijímania spomínaných kategórií televíznych a rozhlasových pracovníkov do funkcií vševediacich a nenahradiateľných celebrit. Ich súčasťou by mohla byť aj presná požiadavka na odbornosť, najmä na schopnosť dodržiavania zákona o jazyku. Lebo inak sa zo zámatku pochybností, ktoré silne rezonujú v spoločnosti s negatívnymi reakciami, vynára otázka, prečo sa u nich (až na ojedinelé výnimky) stretávame s neznalosťou čítania viet (v súvetiach bez základných poznatkov členenia viet!), subjektívnej intonácie, strateným tempom, krčmovým komentovaním a inými prehrškami voči spisovnej slovenčine. K tomu treba pridať už udomácnenú vulgárnosť, ktorá sa ale stáva latentnou požiadavkou pri niektorých reláciách.“ (podnet občana, február 2011)

„Som denným poslucháčom Slovenského rozhlasu, občasným divákom verejnoprávných i súkromných televízií, tiež divadelných predstavení a **žasnem, aká nízka úroveň jazyka sa šíri do éteru z týchto masmédií.** Pripadám si ako na bratislavskej ulici. To, čo počúvam, to je bratislavské pouličné nárečie! Ak by niekto pátral, kde a kedy zaznie ľubozvučná, mäkká slovenčina, musel by čakať napr. na reláciu so slovenským ombudsmanom. Mám na mysli najmä absenciu výslovnosti mäkkého „l“. Väčšina redaktorov a hlásateľov má zjavný problém s jeho výslovnosťou, pritom slov s týmito písmenami nie je až tak veľa, ale sú dosť frekventované (napr. ľavica, voľby, Poľsko, otepľovanie, veľa a pod). Títo ľudia si neuvedomujú, že reprezentujú inštitúciu, kde by má znieť stopercentná spisovná slovenčina? ... **Je to možné, že ľudia, pre ktorých je jazyk hlavným pracovným nástrojom, zotrávajú prakticky na rovnakej napr. stredoškolskej úrovni?** Ak počúvam reláciu o kultúrnej udalosti a do toho komentár redaktora v pouličnej bratislavčine, tak vypínam rozhlas. ... Čo nechápem je, že v takých veľkých organizáciách ako Slovenský rozhlas, Slovenská televízia, Markíza, Joj, nejestvujú jazykovi korektori, ktorí by nielen kontrolovali napísané texty, ale aj sledovali slovný prejav účinkujúcich. Pretože aj v textoch zjavne čítaných napr. v rozhlase, sa zrejme vyskytujú chyby a tí, ktorí texty pripravujú, sú zrejme na nedostatočnej úrovni v pravopise. Na druhej strane aj malé vydavateľstvá literatúry podrobujú dodaný text jazykovej korektúre. To si nemôžu dovoliť veľké a finančne satureované masmediálne organizácie? Nemajú takúto povinnosť? **Prihováral by som sa za nejakú vyhlášku, ktorá by im kládla za povinnosť zamestnávať jazykového korektora – lektora a priebežne absolvovať vzdelávanie v spisovnom hlasovom prejave.**“ (list občana, jún 2010)

„Chcem Vás poprosiť o Vaše stanovisko, resp. názor k znalosti slovenského jazyka, ktorým sa vyjadrujú redaktori a moderátori najmä v TV Markíza a TV JOJ. Nadobudol som presvedčenie – dojem, že na Slovensku sa udomácňuje tzv. bratislavský dialekt, kde sa postupne vytrácajú zo slovenského jazyka mäkkene. Prevažne sa hovorí tvrdým západoslovenským dialektom. Neviem, kde sa stala chyba, ale čistú slovenčinu z Bratislavy už počuť iba od hercov, komentátorov starších ročníkov. **Som presvedčený, že na zachovanie čistoty slovenčiny je potrebné prijať okamžité opatrenia.**“ (list občana, február 2010)

„Chcel by som sa opýtať, či je v poriadku, ak v programe TV a rozhlasu sú niektoré relácie v anglickom jazyku ako Lets dance..., či športové, ktoré sa dajú preložiť aj do slovenského jazyka ako Short track, Ski cross, Moguls, Halfpipe, Ariels...“ (mej1 občana, február 2010)

A mohli by sme citovať aj ďalej.

Konkrétne príklady nesprávneho používania spisovného slovenského jazyka v médiách (poznatky z jazykovednej analýzy)

V rovine fonetiky a ortoepie sa tieto nedostatky (ortoepické chyby) prejavujú na segmentálnej úrovni najmä:

- krátením dlhých alebo predlžovaním krátkych samohlások: *slovenska televíziá, slovenskeho, dobry deň*;
- deformáciou dvojhlásky ô: [*u-osmi*], [*u-osmeho*] – tendencia nahrádzať dvojhlásku ô skupinou samohlások u-o s výraznejšou výslovnosťou u-ového segmentu;
- vyššou frekvenciou chýb v znelostnej asimilácii (často v dôsledku chybnej výslovnosti samohlásky na začiatku slova, t. j. výslovnosti samohlásky s tzv. tvrdým nasadením). Počúvame výslovnosť [*šesť jeden*], [*rok a pol*], [*ot u-osmej*] namiesto [*šezd' jeden*], [*rog a pol*], [*od uosmej*].
- chybnu výslovnosťou zdvojených spoluhlások ich nahrádzaním jednoduchou, nezdvojenou spoluhláskou, výslovnosťou [*deňík*], [*vyší*]. Časté sú chyby v kombináciách hlások, keď sa chybne vyslovuje [*račej*], [*fšeci*], [*rozhoca*];
- nesprávnou výslovnosťou tzv. mäkkých spoluhlások, kde je kritickou najmä spoluhláska *l'* – často počujeme výslovnosť *lavicový* namiesto *l'avicový*, *polutovaniahodný* namiesto *pol'utovaniahodný* a pod.;
- častým chybným vynechávaním prostrednej spoluhlásky v trojčlenných spoluhláskových skupinách, keď sa napríklad nesprávne hovorí [*námesník*], [*f tížni*] namiesto [*námestník*], [*f tíždni*];
- tendenciou vyslovovať v cudzích slovách, v ktorých sa vyskytuje zoskupenie spoluhlások *th* (napríklad *Thajsko*), po *t* aj spoluhlásku *h*, ako je to v pravopisnom zázname. Lenže pri preberaní cudzích slov a názvov platí pravidlo, že sa cudzie hlásky nahrádzajú najbližšími príbuznými slovenskými hláskami a vyslovujú sa iba také spoluhláskové skupiny, ktoré sa vyskytujú aj v domácich slovách, ktoré vieme vysloviť. Názov *Thajsko* sa podľa kodifikovanej normy v spisovnej slovenčine vyslovuje bez spoluhlásky *h*. Nemáme sa nútiť vyslovovať *th*. Spisovná výslovnosť je [*tajsko*].

V oblasti prozodických vlastností by bolo treba dôslednejšie rešpektovať kodifikovanú výslovnosť jednoslabičných slov, osobitne jednoslabičných predložiek, a prirodzený prízvukový rytmus väčších celkov.

Chybne pretrváva dynamický a melodický rytmus s mechanickým „vyzdvihovaním“ posledného slova výpovede, t. j. chybným použitím vetného prízvuku, zriedkavejšie aj dôrazu. Príklady (miesto vetného prízvuku, t. j. dynamického, resp. aj melodického vyzdvihnutia slova, je označené znakom ¶ pred príslušným slovom): *demonštrácie sú nábožensky ¶motivované*, pričom kontext vyžadoval vetný prízvuk pred slovom *nábožensky*; *Bratislavský ¶kraj, Nitriansky ¶kraj* – dôležité však bolo pomenovanie kraja, teda ¶*Bratislavský*, ¶*Nitriansky*; podobne niektoré *minimálne ¶kooperujú*, pričom kontext vyžadoval ¶*minimálne kooperujú*; opakovane počúvame *najsilnejšej opozičnej ¶strany*, ale realita si žiada výslovnosť s odčlenením slov *najsilnejšej – opozičnej* a s vetným prízvukom na slove *opozičnej*.

Ďalšie ortoepické (resp. aj interpretačné) javy a prednesové chyby v oblasti prízvuku, dôrazu, melódie vety a prestávky možno nájsť v *Pravidlách slovenskej výslovnosti*, v publikáciách, ako sú *Otázky jazykovej kultúry* (UKF Nitra, 2004), osobitne štúdie o publicistike v zborníku *Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky* (UKF Nitra, 2006).

Osobitnú kapitolu problémov tvorí pravopis, prednes a slovná zásoba. Nerešpektujú sa najmä pravidlá o písaní veľkých písmen. Tvoria sa čudné názvy, napr. „*Medovina Hriata*“, vynechávajú sa mäkkene (*na čo mína úrad vlády*).

Ďalším nedostatkom je opakujúce sa neprijateľne rýchle prednesové tempo. Exemplárnym príkladom môžu byť najmä reklamné texty. Rozhodujúcim činiteľom je v nich očividne čas, t. j. peniaze. Prehliada sa, že nadmerné tempo znemožňuje prijať, pochopiť a do pamäti uložiť sprostredkovanú (reklamnú) informáciu. Organizátori sa v tomto prípade spoliehajú iba na propagované fakty o pôsobení podvedomia. Nadmerne rýchlym tempom sa však niekedy reprodujú aj komentáre k obrazovej televíznej dokumentácii.

Voľný postoj k spisovnej slovenčine, odklon od oficiálnosti, ale aj vážnosti prejavu, prenikanie lexiky a spôsobu vyjadrovania z uličného prejavu, sa dá dokumentovať veľkým množstvom príkladov. Uvedieme iba niektoré (v ich pravopisnej podobe): *budúčno, do budúčna* (máme slovo *budúcnosť*), *bicygle* (správne je *bicykel, bicykle*), *zabavené počítače* (*zabávať sa* neznamená to isté čo *zobrať, zhabať*, teda *zhabané počítače*), opomenuli (správne *zabudli*), *námatkové kontroly* (správne *náhodné kontroly*), *daňováci* (má byť *daňovníci*), *súd udeľuje tresty* (súd neudeľuje tresty, súd *ukladá tresty*; udeľujú, dávajú sa vyznamenania, pochvaly), *nenechajte si ujsť (nezabudnite)*.

Často sa vyskytujú (a už aj ustalujú) chybné väzby a tvary: *dochádza k tisíciam zemetrasení* (namiesto *boli tisíce zemetrasení*), *k dohode neprišlo* (namiesto *nedosiahla sa dohoda*), *nároky pre rok 2012* (namiesto *nároky na rok 2012*), *inak tomu nebolo* (namiesto *inak to nebolo*), *dnes je tomu inak* (namiesto *dnes je to inak*), *Vladislavský sál* (namiesto *Vladislavská sála*), *nemá naňho* (na dôchodok) *nárok* (namiesto *nárok na dôchodok: nemá naň nárok*), *vysvedčenie dostane iba ten, kto oň požiada* (namiesto *vysvedčenie dostane iba ten, kto oň požiada*), *k zraneniam ľudí nedošlo* (namiesto *ľudia neboli zranení/ranení*), *Baťove mestečko* (namiesto *Baťovo mestečko*), *všetci si nechávajú patentovať* (namiesto *všetci si dávajú patentovať*), *vzhľadom k tomu* (namiesto *vzhľadom na to*), *nechápem tomu* (namiesto *nerozumiem tomu*), *prišli tu* (namiesto *prišli sem*), *závislý na niečom* (namiesto *závislý od niečoho*), *záleží od*

toho (namiesto **záleží na tom**), prestárly človek (namiesto **starý človek**), najkrásnejší úsmev (namiesto **najkrajší úsmev**), vidíme sa zajtra (namiesto **uvidíme sa zajtra**), bolo to tak dobré (namiesto **bolo to také dobré**) atď.

Príloha č. 10

Príklady dobrej praxe

1. Niektoré najčastejšie uvádzané aktivity ústredných orgánov štátnej správy zamerané na zvyšovanie jazykovej úrovne (stav k 31. decembru 2011)

- Väčšina ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy naďalej zabezpečuje pre svojich zamestnancov školenia, semináre alebo iné vzdelávacie aktivity zamerané na slovenský jazyk a jeho správne používanie v úradnej komunikácii. Dva úrady uviedli, že takúto aktivitu ešte neuskutočnili a takmer polovica úradov takéto školenia zabezpečuje zatiaľ len sporadicky (príležitostne). Na všetkých úradoch (okrem dvoch) zamestnanci takéto príležitosti vítajú a prejavujú o ne záujem.
- Všetky služobné úrady (okrem jedného) zabezpečili pre svojich zamestnancov posledné knižné vydania základných kodifikačných príručiek spisovnej slovenčiny (Pravidiel slovenského pravopisu z roku 2000, Krátkeho slovníka slovenského jazyka z roku 2003 a Pravidiel slovenskej výslovnosti z roku 2009), ktoré sú väčšinou k dispozícii na každom organizačnom útvere alebo v centrálnej knižnici úradu.
- Na ôsmich úradoch sa overuje znalosť slovenského spisovného jazyka v rámci výberov a výberových konaní na obsadzovanie voľných pracovných miest v štátnej službe formou písomných testov a na troch úradoch formou ústneho pohovoru.
- Na overovanie správnosti výrazových prostriedkov sa najčastejšie využívajú elektronické verzie základných kodifikačných príručiek sprístupnené na internetovej stránke ministerstva kultúry a JÚĽŠ SAV. Vo veľkej miere využívajú zamestnanci štátnej správy aj metodické usmernenia z oblasti jazykovej kultúry zverejnené na internetovej stránke ministerstva kultúry (tzv. Jazykové okienko).
- Pribudli ďalšie úrady, ktoré zriadili na svojej intranetovej stránke jazykové poradenstvo pre svojich zamestnancov alebo zabezpečili priame prepojenie na stránku ministerstva kultúry (Jazykové okienko).

2. Niektoré aktivity subjektov mediálnej sféry zamerané na zvyšovanie jazykovej úrovne

Rozhlas a televízia Slovenska

- má zriadenú funkciu jazykového redaktora a v oblasti jazykového vzdelávania zamestnancov popri kontinuálnom výcviku v ortoepii a interpretácii redaktorov Slovenského rozhlasu zabezpečuje aj pravidelné intenzívne školenia redaktorov televízneho spravodajstva (vzhľadom na náročnosť nasadzovania redaktorov do procesu výroby je zvolený dvojfázový výcvik – dopoludnia Slovenský rozhlas, popoludní Slovenská televízia),
- na svojej intranetovej stránke má jazykové okienko, kde jazykóví lektorí odpovedajú na otázky redaktorov.
- Slovenský rozhlas dlhoročne prispieva k zvyšovaniu jazykovej úrovne svojich poslucháčov vysielaním jazykovej poradne *Slovenčina na slovíčko*.
- Slovenská televízia v roku 2011 odvysielala na televíznom okruhu STV2 dvadsať desaťminútových častí zábavno-vzdelávacieho cyklu *Zákulisie slovenčiny*, ktorý zoznamoval divákov s poznatkami etymológie (vedného odboru, ktorý skúma pôvod, prvotný význam a príbuznosť slov). Zámerom programu *Zákulisie slovenčiny* bolo rozširovať poznatky Slovákov o ich materinskom jazyku. Na rozdiel od iných vzdelávacích projektov, ktoré si svoj okruh divákov hľadali len ťažko, *Zákulisie slovenčiny* splnilo svoju úlohu stručne, výstižne a zábavne a stretlo sa s priaznivým diváckym ohlasom. Celkovo Slovenská televízia v spolupráci s JÚĽŠ SAV pripravila 20 dielov tohto cyklu, ktoré sa odvysielali aj v repríze.

TASR

- vypracovala sumár najčastejších problémových výrazov, ktoré sa objavujú v spravodajských textoch. Je k dispozícii všetkým redaktorom. Dostávajú ho pri vstupe do zamestnania a je zverejnený aj na intranete.

- Lexikón spravodajstva TASR obsahuje informácie o jazykových normách napr. v preberaní zahraničných mien a priezvisk vrátane názvov exotických krajín. Informuje o postupe pri prekladaní nezvyčajných reálií či názvov inštitúcií zo zahraničných servisov.

- Dlhodobo pripravuje a vydáva v servisoch TASR i na webe rubriku *Spisovná slovenčina*, ktorú spracúva v spolupráci s JÚĽŠ SAV. Dosiaľ bolo zverejnených vyše 600 častí tejto rubriky, ktorú pravidelne využívajú rôzne médiá. Agentúra ju sprístupnila aj širokej verejnosti na svojej internetovej stránke www.tasr.sk.

- Cyklus *Spisovná slovenčina* plánuje TASR opäť zaradiť aj na pripravovaný web pre školy s názvom Školský servis, ktorý sprístupní 1. novembra 2012.

Slovenský syndikát novinárov

- od roku 2008 organizuje jazykové vzdelávanie pre redaktorov s PhDr. Sybilou Mislovičovou z oddelenia jazykovej kultúry JÚĽŠ SAV, ktoré sa konajú počas školského roka vždy posledný piatok v mesiaci. Zúčastňuje sa ho približne 30 poslucháčov. Je prístupné aj nečlenom syndikátu.

Televízia Markíza

- v spravodajských a publicistických programoch dohliadajú na používanie spisovnej slovenčiny predovšetkým editori a dramaturgovia (10 osôb). V spravodajstve pracujú aj štyria jazykovi redaktori (korektori). Ďalší dvaja jazykovi redaktori majú na starosti spravodajský portál tvnoviny.sk a jeho podstránky. Vzhľadom na zvyšujúci sa objem spravodajských programov televízia uvažuje o zvýšení počtu ľudí, ktorí budú dohliadať na používanie spisovnej slovenčiny.

Agentúra SITA

- Pri prijímaní nových redaktorov je súčasťou pohovoru praktická časť, v rámci ktorej musí uchádzač preukázať dostatočnú znalosť slovenského spisovného jazyka apretáciou niekoľkých predloh nespracovaného textu do podoby agentúrnej správy.

- Prijatý redaktor je prvé dva mesiace pod dohľadom vedúceho redaktora, prípadne editora a odvysielanie jeho správ je podmienené kontrolou tútora, ktorý kontroluje gramatiku, štylistiku i dodržanie stavby agentúrnej správy. Následne správu pred vydaním rediguje editor v službe. Keď je začínajúci redaktor schopný pracovať samostatne, z dvojitej kontroly sa prechádza na agentúrny štandard „štyroch očí“, ktorý sa plnohodnotne vykonáva pred každým zverejnením správy. Nemôže sa stať, aby si autor svoju správu sám odvysielal bez toho, aby editor skontroloval formálnu a jazykovú stránku. Tento postup sa v Agentúre SITA dôsledne dodržiava aj za cenu toho, že správa bude odvysielaná neskôr.

3. Niektoré aktivity štátnych kultúrnych inštitúcií zamerané na zvyšovanie jazykovej úrovne

Múzeum SNP v Banskej Bystrici

– *Cesta za poznaním minulosti* – výtvarná a literárna celoslovenská súťaž pre mladých ľudí. Za správnosť a jazykovú úroveň súťažných diel zodpovedá odborná porota zložená z vysokoškolských pedagógov.

Národné osvetové centrum

– s garanciou Národného osvetového centra sa organizujú dve celoslovenské súťaže (*Miestne noviny, Slovenská kronika*), v ktorých sa hodnotí aj jazyková úroveň obecných, mestských a regionálnych novín, kroník, monografií miest a obcí a publikácií o kultúrnom dedičstve. Z aktivít centra, ktoré sú orientované na širšiu verejnosť, treba spomenúť vydávanie časopisu *Národná osвета* a uverejňovanie pravidelnej rubriky *Jazykové okienko*, ktorú zostavuje jazykovedkyňa PhDr. Katarína Habovštiaková, CSc.

Bibiana

– umelecké výstavy, interaktívne expozície, aktivizačné divadelné predstavenie pre rôzne vekové kategórie materských škôl a základných škôl, tvorivé dielne, dramatizované čítania ocenenej detskej literatúry a tvorivé čitateľské dielne a iné; zároveň usporadúva aj odborné hodnotiace semináre a konferencie o literárnej, ilustračnej a dramatickej tvorbe na Slovensku. Organizuje celoslovenskú súťaž *Najkrajšie a najlepšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy na Slovensku*.

Slovenská filharmónia

– organizuje výchovno-vzdelávacie koncerty komentované moderátorom – profesionálnym slovenským hercom.

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči

– organizuje celoslovenskú súťaž v prednese poézie a prózy, hovoreného divadla a vlastnej tvorby nevidiacich a slabozrakých autorov s názvom *Dni Mateja Hrebendu*.

Slovenská národná knižnica v Martine

– poskytuje odborné rady a konzultácie z oblasti jazykovej kultúry (najmä redaktori Biografického lexikónu Slovenska, ktorý vychádza v gescii knižnice).

Štátna vedecká knižnica v Košiciach

– buduje a sprístupňuje knižničný fond zameraný na tematiku slovenského jazyka a zabezpečuje jazykovedné časopisy.